

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Bc. Tarasova Polina

Nejstarší italské cestopisy

The Oldest Italian travel stories

Praha 2020

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 12. 2019.

.....

Jméno a příjmení

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce prof. PhDr. Jiřímu Pelánovi, Ph.D., za to že se ujmul vedení této práce, za jeho čas, cenné rady a připomínky.

Klíčová slova

Italská literatura; středověk; cestopisná literatura; Giovanni da Pian del Carpine; Marco Polo; Odorico da Pordenone

Key words

Italian literature; Middle Ages; travel literature, Giovanni da Pian del Carpine; Marco Polo; Odorico da Pordenone

Abstrakt

Cílem této práce je prozkoumat co předcházelo rovnováze mezi faktografickou a literární složkou v raných stádiích vývoje cestopisné literatury v Itálii. Výzkum se bude zakládat na práci s následujícími texty: *Historia Mongolorum* Giovanniho da Pian del Carpine, *Il Milione* Marca Pola a *Diversae Historiae* Odorica da Pordenone a to zejména na analýze vybraných úryvků z těchto textů. Na základě této analýzy pak bude přistoupeno k porovnání a konfrontaci získaných poznatků. Tato práce je rozdělena do pěti kapitol. Druhá kapitola je stručným úvodem k celé práci. Ve třetí kapitole je představen Giovanni da Pian del Carpine, jeho život a historický kontext, v němž působil, následuje zkoumání míry přítomnosti autorského subjektu v textu, vytvořeném v rámci jasně daného zadání. Ve čtvrté kapitole je představen Marco Polo, jeho život, dílo, a dále zkoumání míry přítomnosti autorského subjektu v textu realizovaném bez jakýchkoli předem daných podmínek. V páté kapitole je představen Odorico da Pordenone, jeho život a dílo, dále je na příkladě textu *Diversae Historiae* ukázáno, v jak rozsáhlé míře může autorský subjekt pronikat i do textu vytvořeného na základě zadání. Šestá a poslední kapitola má rekapitulační charakter, konfrontuje poznatky získané v předcházejících kapitolách a poukazuje na odlišnosti a podobnosti mezi jednotlivými autory.

Abstract

The aim of this work is to study the development of balance between the factographic and belletristic components in travel literature during the medieval era in Italy. The basis for the analysis are following works: *Historia Mongolorum* by Giovanni da Pian del Carpine, *Il Milione* by Marco Polo and *Diversae Historiae* by Odorico da Pordenone, namely the excerpts from the chosen texts. This work is divided into five chapters. The second chapter is a short introduction to the whole work. In the third chapter is presented Giovanni da Pian del Carpine, his life and historical context, followed by a study of the extent of author's presence in the text composed according to a clear given conditions. The fourth chapter is dedicated to Marco Polo, his life, work and short analysis of author's presence in a text written without any formulated task. In the fifth chapter is presented Odorico da Pordenone, his life and historical context. Afterwards the extent of author's presence in a text is studied on an example of text with a relatively clearly formulated given conditions. The sixth and last chapter is a recapitulation. It contains confrontation and comparison of the gathered information and points out differences and similarities.

1. Obsah

1.	Obsah.....	6
2.	Úvod.....	7
3.	Giovanni da Pian del Carpine.....	11
3.1.	Duecento: Giovanni da Pian del Carpine a jeho doba.....	11
3.2.	Historia Mongolorum.....	16
3.2.1.	Historia Mongolorum, nebo Historia Mongalorum?.....	20
3.2.2.	Faktické a (ne)fantastické.....	23
4.	Marco Polo.....	30
4.1.	Duecento: Marco Polo a jeho doba.....	30
4.2.	Il Milione.....	32
4.2.1.	Pravda fantastičtější než výmysl, a kde je původní rukopis?.....	35
4.2.2.	Bohatá fantazie nejen Rustichella da Pisa.....	39
4.2.3.	Rustichello da Pisa.....	50
5.	Odorico da Pordenone.....	51
5.1.	Trecento: Odorico da Pordenone a jeho doba.....	51
5.2.	Il viaggio in Asia di Odorico da Pordenone.....	54
5.2.1.	Politika a objevování světa, aneb proč zrovna Odorico?.....	57
5.2.2.	Text autocenzurovaný, ale přesto přínosný.....	58
6.	Závěr.....	65
7.	Resumé.....	72
8.	Riassunto.....	73
9.	Seznam použité literatury.....	74
9.1.	Primární literatura.....	74
9.2.	Sekundární literatura.....	74
9.3.	Elektronické zdroje.....	76

2. Úvod

Cestopisná literatura je poměrně zajímavým a velmi specifickým žánrem, který je přítomen v téměř každé světové literatuře. Stojí na rozhraní dvou funkčních stylů: odborného a uměleckého. Většina modernějších textů tohoto žánru tak obsahuje jak prvky typické pro naučnou prózu, tak prvky typické pro krásnou literaturu. Cílem této diplomové práce je prozkoumat co předcházelo této rovnováze mezi faktografickou a literární složkou jednotlivých textů. Zkoumání výše zmíněné problematiky se bude zakládat na bezprostřední práci s texty *Historia Mongolorum* (1246), *Il Milione* (1271) a *Diversae Historiae* (1330) a to zejména na analýze vybraných úryvků z těchto textů. Na základě této analýzy pak bude přistoupeno k porovnání a konfrontaci získaných poznatků.

I takto krátký výčet z předchozího odstavce dokazuje, že zájem o cestování, či spíše o texty o onom cestování pojednávající, byl skutečně veliký. Bylo tedy jen otázkou času, kdy některý z poutníků či cestovatelů písemně zpracuje své zážitky z cest.

Po tomto úvodu, který tvoří druhou kapitolu diplomové práce, je práce rozdělena do dalších čtyř kapitol. Třetí kapitola práce je věnována osobě Giovanniho da Pian del Carpine a jeho spisu *Historia Mongolorum*. Nejprve je nastíněn historický kontext, ve kterém Giovanni působil a ve kterém zmíněné dílo vzniklo. Následuje krátký nástin intence cesty, o níž podal zprávu prostřednictvím svého díla, a dobové percepcce tohoto textu. V úvodu k analytické podkapitole je také vysvětlena metodologická problematika výběru konkrétní verze textu (který existuje v několika opisech jak latinských, tak italských). Kapitola je zakončena podrobnější analýzou vybraných úryvků z textu *Historia Mongolorum*, jejímž cílem je určit proporci naučných a beletristických prvků v rámci textu realizovaném s poměrně jednoznačně daným zadáním.

Čtvrtá kapitola této práce se věnuje Marcu Polovi a jeho dílu *Il Milione*. Struktura této části práce je analogická části předchozí, která je věnována Giovannimu da Pian del Carpine. Na začátku je tedy popsána historická situace za Polova života a kontext vzniku jeho díla, v jehož rámci bude krátce nastíněna problematika podílu na autorství Rustichella da Pisa. Poté následuje zamyšlení nad problematikou dobové percepcce textu. V úvodu k analytické podkapitole je také vysvětlena metodologická problematika výběru konkrétní verze textu (jehož originál ve franko-benátštině se nedochoval). Kapitola je zakončena podrobnější analýzou vybraných úryvků z textu *Il Milione*, jejímž cílem je určit proporci naučných a beletristických prvků v rámci textu vytvořeného bez jakéhokoli závazného zadání.

Pátá kapitola práce je věnována osobě Odorica da Pordenone a jím nadiktovanému spisu známému jako *Diversae Historiae*. Struktura této části je analogická k částem předchozím.

Na začátku je tak popsán historický kontext Odoricova života, intence cesty a dobové percepcie textu. V úvodu k analytické podkapitole je také vysvětlena metodologická problematika výběru konkrétní verze textu (který autor nepsal sám, nýbrž diktoval, a který existuje v řadě opisů, z nichž se některé od sebe poměrně výrazně odlišují). Kapitola je zakončena podrobnější analýzou vybraných úryvků z textu *Diversae Historiae*, jejímž cílem je určit proporce naučných a beletristických prvků v rámci textu, v němž se střetává nutnost dodržet zadaný formát a autorská intence.

Na konci práce je pak v šesté kapitole dán prostor shrnutí analýz všech tří děl a jejich vzájemné konfrontaci, kde je poukázáno nejen na odlišnosti mezi autory, ale také na jisté paralely, které je možné v jejich dílech najít. Obsah práce vychází především z primární literatury v italském nebo latinském originále, kromě které je využito i primární literatury v podobě českých překladů zkoumaných děl a sekundární literatury v italském, anglickém, českém a ruském jazyce.

Jména autorů, jejichž díla jsou zde rozebírána, jsou uvedena v italské ortografické formě, v jaké jsou k nalezení v italskojazyčných literárně historických příručkách. Názvy topografické a etnografické jsou uváděny ve své dnešní podobě, nicméně pouze v případech, kdy jsou místní názvy z textů prokazatelně ztotožnitelné s dnešními místními názvy. Pokud ne, budou převzaty ve stejné formě, jíž užili autoři příslušných opisů (kritických edicí) cestopisných děl.

V této práci není příliš mnoho prostoru věnováno cestovním itinerářům jednotlivých autorů. Neděje se tak proto, že by snad nebyly zajímavé, ale proto, že hlavním tématem práce je literární stránka jednotlivých textů a geografické, historické i kulturologické podrobnosti mají funkci spíše doplňující a ilustrativní.

Dalším důležitým tématem, které je potřeba vysvětlit, je výběr výchozí verze textu. Jelikož se všechna studovaná díla dochovala v několika různých opisech, jejichž obsah není zcela identický, považuji za vhodné opírat se spíše o kritické edice, které zohledňují vícero verzí a předkládají tak ucelenější obraz než kterýkoli z dochovaných rukopisů. Kromě toho, původní autorské verze se ani v jednom případě nedochovaly. Proč tomu tak je, bude krátce vysvětleno v příslušných podkapitolách. Pro rozšíření kontextu budou nastíněna i specifika literárně-kulturního vývoje na území dnešní Itálie ve 13. a 14. stoletích. Citáty z primární literatury jsou uváděny v originální podobě příslušných kritických edic. Každý citát je doplněn o překlad do češtiny, v případě, že není v poznámkách pod čarou údaj o tom, odkud byl překlad převzat, jedná se o můj vlastní překlad. K vlastnímu překládání se zpravidla uchyluji buď proto, že český překlad konkrétní pasáže textu neexistuje, nebo se tak nápadně rozchází s italským či latinským textem kritické edice, s nímž pracuji, že by nedovedl sloužit svému účelu.

Třinácté a čtrnácté století bývají zpravidla viděna jako nejdůležitější část středověkých dějin. Nastává pozvolná proměna společenského, hospodářského i duchovního života. Přední osobnosti latinského křesťanství vyvíjejí snahu o rozšíření křesťanství a evropského civilizačního modelu až na samou hranici možného. Pro tuto chvíli to však obnášelo i zmírnění výbojných aktivit Mongolské veleříše. K dosažení tohoto cíle se nabízela příhodná možnost využít náboženské tolerance jejích vládců. Právě v tomto období roste úsilí evropských duchovních zaměřit misionářskou činnost na východní Asii. Kromě toho ale také třeba do severní Afriky.

Samotný vznik cestopisů, které byly vedlejším produktem výše zmíněného procesu, ovlivnila řada faktorů, jež způsobily zmíněný nárůst zájmu o vzdálené země. Tyto faktory lze dle Bohuslava Horáka rozřadit do tří skupin: politicko-diplomatické, obchodní a náboženské.¹ Osobně bych poslední skupinu přeřadila jako podkategorii skupiny politicko-diplomatické.

V tuto chvíli však cestopisy či texty, které za ně budou označeny o několik století později, ještě nejsou psány italsky, ačkoli v nejhojnějším množství vznikají právě na italské půdě. Základy literární italštině, jak ji známe dnes, položila teprve Sicilská škola ve druhé polovině 13. století. Ještě na začátku třináctého století však autoři, nejen cestopisů, tvořili převážně v latině. V tomto jazyce jsou sepsány obě původní verze textu *Historia Mongolorum* a stejně tak i původní verze *Diversae Historiae*. Na severu Apeninského poloostrova, kde byl silný vliv francouzské hrdinské epiky, a tedy i francouzštiny a okcitanštiny, které se používaly ve formě přizpůsobené místním dialektům. Nejběžnější z těchto hybridních forem bývá označována jako franko-benátština (v níž byl zřejmě sepsán původní rukopis *Il Milione*). Na konci 13. století a v průběhu 14. proniká volgare do literatury v mnohem větším rozsahu než dříve, zapříčiněno je to však spíše tím, že je gramotnost stále více rozšířená i mimo klerikální kruhy, než vědomým upřednostňováním volgare před latinou.²

K rozvoji cestopisné literatury v Evropě přispěla i snaha o rozšíření oblastí vlivu římské církve. V roce 1077 ovládly turkotatarské kmeny Sýrii a Palestinu s Jeruzalémem. Papežská kurie tak získala záminku i důvod k vyhlášení svaté války proti Turkům roku 1095, aby byla Svatá země odňata nevěřícím. A tak se také roku 1099 stalo.³ Nadvláda křesťanských panovníků v těchto místech však netrvala dlouho a žádala si stále nové křížové výpravy.

Náboženská (nebo alespoň oficiálně náboženská) motivace se týkala povětšinou putování do Svaté země, které se neomezilo pouze na válečné účely. Mnohé křesťany přitahovala

¹ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 98–99.

² PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 18–22.

³ READ P. P. *Templáři: Vzestup a pád mýty opředeného řádu*, Praha: BB art, 2002, s. 106.

Palestina a zejména pak Jeruzalém jako místo vzniku křesťanství a působení Ježíše.⁴ Proto celá řada poutníků navštívila tato místa. I mezi nimi byli tací, kdo zanechal o svém putování písemný záznam. V této práci však budou ponecháni stranou.

Cestopisy by nikdy nemohly vzniknout bez samotného cestování, které bylo v období vrcholného středověku provázeno některými specifickými problémy. První dva jsou spolu úzce propojeny, a sice dopravní prostředek a zavazadlo. Pro chodce, ale zároveň i pro jezdce platilo, že si mohou vzít s sebou jen nepatrné množství věcí. Ve většině případů šlo zejména o jídlo, nádobu na jeho přípravu, nádobu či měch na vodu, zbraň a potažmo stan, který však byl pro mnoho pěších cestovatelů příliš těžký.⁵ Tento problém částečně odpadal při cestování lodí po moři, ale vznikl tak nový v podobě špatné předvídatelnosti délky trvání cesty.⁶

Další relevantní problém, na nějž cestovatelé naráželi, byla jazyková bariéra. Jestliže v Byzanci a na černomořském pobřeží ještě mohly obstát řečtina, francouzština nebo lingua franca, které evropský cestovatel mohl znát alespoň povrchně, dále na východ a hlouběji ve vnitrozemí už toto však neplatilo. Jazyky popisovaných národů byly cestovatelům zpravidla stejně neznámé jako národy samotné.⁷

Ve své době měla cestopisná díla význam skutečně nedocenitelný.⁸ Mimo jiné i proto, že jejich autoři neustále vědomě či nikoli porovnávají cizokrajné poměry s těmi domovskými.⁹ Jsou tak zajímavým zdrojem informací nejen pro historiky geografie, ale i pro odborníky na evropský středověk, neboť dávají možnost nahlédnout dobovou mentalitu i kulturu z nezvyklého úhlu.

Takto byla pro Evropu objevena tato dosud neznámá část světa, o níž kolovaly především fantastické zprávy o obrovském bohatství jejich vládců, o nepřeborném množství zlata, stříbra, drahokamů a dokonce pověsti o různých nestvůrách a zázracích.¹⁰

⁴ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 96.

⁵ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 55.

⁶ Tamtéž, s. 158.

⁷ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 122.

⁸ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 98–99.

⁹ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 369.

¹⁰ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 98–99.

3. Giovanni da Pian del Carpine

3.1. Duecento: Giovanni da Pian del Carpine a jeho doba

V souvislosti s Giovanniho cestou je jistě užitečné pozastavit se nad historickým kontextem, v trochu obšírnějším rozsahu, než tomu bude u ostatních autorů, neboť důvody stojící za touto cestou v sobě mají zřejmě nejsilnější (v kontextu práce) politický aspekt. Tato cesta byla přímým následkem mongolského vpádu do východní Evropy.

Samotný vpád, který začal kolem roku 1236, bezprostředně navazoval na události z předchozí dekády. Ještě na počátku let dvacátých začal rychlý přesun některých turkických a ugrofinských kmenů západním směrem, aby unikly již neúnosné mongolské výbojnosti. Nicméně už 1222 se ordy nepřítel dostaly až do okolí dnešní Kazaně, území tradičně obývaného Kipčaky a Polovci. Posledně jmenovaní v jistou chvíli natolik propadli zoufalství, že se rozhodli definitivně zapomenout na dřívější rozepru s Rurikovci a požádali je o pomoc.¹¹ Vše bez výsledku; jako první, nehledě na veškeré přípravy, padlo Volžské Bulharsko, dále území Alanů a pak i samotných Polovců. Haličský kníže Mstislav II. Udatný Mongoly poněkud podcenil a inicioval spojenectví s Polovci a otevřenou konfrontaci, původně zamýšlenou jako jednorázovou. Po bitvě na Kalce roku 1223 však využili Mongolové výše zmíněného spojenectví jako záminku pro další postup západním směrem, během nějž poráželi ruská knížectví jedno po druhém.¹² Záhy následovalo Polsko, pak Maďarsko, a nakonec i Morava.

Vpád skončil teprve roku 1241, avšak nikoli pro porážku Mongolů, ale kvůli smrti tehdejšího Velkého chána Ögedeje a nutnosti volby nového Velkého chána. Poslední vpád shodného rozsahu Evropa zažila před téměř dvěma sty lety ze strany Arpádových Maďarů. Hrůzy, s tímto jevem spjaté, se stihly z povědomí lidí dočista vytratit a o to větší šok vyvolaly. Zato právě v tomto období začaly nabírat na intenzitě křížové výpravy, které evropské státy značně vyčerpaly. Zmoci se k organizovanému odporu pak bylo ještě těžší. Nemluvě o tom, že většina dobových bojových taktik, byla vůči úplně jinak vycvičené a organizované „armádě“ zcela neúčinná.¹³

Není proto překvapivé, že i na země mongolským vpádem přímo nezasažené, tato událost udělala značný dojem. Natolik značný, že v povědomí Evropanů téma invaze kočovníků z východu v různých formách rezonovalo ještě velmi dlouho. Většina panovníků si tak musela

¹¹ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 2.

¹² GUMILEV, L. *Starověké Rusko a Velká Step* [online], Moskva: Мысль, 1989. Dostupné z: <http://gumilevica.kulichki.net/ARGS/args522.htm>

¹³ KNOBLOCH, E. *Putování k Mongolům*. Praha: Živá díla minulosti, 1964, s. 1.

mnohem lépe uvědomit reálnou vratkost svého postavení. Natolik jasně, že jak císař Svaté říše římské, tak i papež Řehoř IX. se pokusili o zorganizování křížové výpravy. Právě papež si jako první uvědomil, že je situace natolik vážná, že by mohla vést k zániku křesťanství i křesťanstva.¹⁴ Nicméně téměř nikdo se na svolávané křížové výpravě podílet nechtěl. Následkem toho se dosavadní konflikty mezi císařem a papežem jen prohloubily: obě strany se vzájemně obviňovaly z pokusů využít těžkou situaci ve vlastní prospěch. Řehoř IX. však záhy zemřel a o dva roky později byl zvolen Innocenc IV., který se znovu pokusil o svolání křížové výpravy. Opět s mizivým výsledkem. Rozhodl se proto ke změně taktiky: vyslání dvou misí, které ovšem měly spíše povahu diplomatických misí.¹⁵

O jedné ze zmíněných misí dnes nevíme téměř nic. Vedl ji rovněž františkán Laurentin Portugalský. Díky jednomu dochovanému dopisu víme, že se jmenovaná misie *zřejmě* vypravila 5. března 1245 z Lyonu a měla putovat jižní trasou přes Sýrii. Jejím hlavním účelem mělo být kázání a propagace křesťanství v řadách Mongolů. Žádné další zprávy o této misii ani o jejích účastnících neexistují. Neví se ani, zda skutečně k Chánovu dvoru doputovali či nikoli.¹⁶

Současně probíhala organizace misie, kterou měl vést Giovanni da Pian del Carpine. Papeži se jedna jediná misie zřejmě nejevila jako dostačující, pravděpodobný je také předpoklad, že vyslal dvě misie v naději, že alespoň jedna z nich dorazí do cíle. Giovanniho misie však sledovala cíle explicitně politické a diplomatické, ačkoli propagace křesťanství byla rovněž součástí oficiálního programu. Papež se domníval, že by s Velkým chánem mohl uzavřít spojení, případně přimět ho ke křesťanské konverzi.¹⁷ Není ale příliš pravděpodobné, že by věřil v úspěch posledně zmíněného záměru. Jakýmsi nepsaným cílem misie zřejmě bylo i získání podrobnějších a alespoň částečně pravdivých informací o novém potenciálním nepříteli.¹⁸ Neboť téměř nic nebylo přesně známo. V dobových kronikách bylo o Mongolech minimum zmínek, dokonce i v zemích přímo zasažených jejich invazí. Nebyl jasný ani jejich původ a kolovala o něm celá řada teorií jedna fantastičtější než druhá, z nichž nejméně fantasticky působila záměna s Attilovými Huny.¹⁹ Některé takovéto „zprávy“ mohly mít i vyloženě pohádkový charakter; kolovala jistá legenda, podle níž Tataři (Mongolové) přišli z východu, aby vysvobodili tři krále-

¹⁴ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 4.

¹⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁶ Tamtéž, s. 5.

¹⁷ Tamtéž s. 6.

¹⁸ Tamtéž, s. 7.

¹⁹ Tamtéž, s. 9.

kouzelníky uvězněné někde v Evropě.²⁰ Za výjimku by bylo možné označit kroniky dochované z ruských knížectví, nicméně v tomto případě za věcnost a věrohodnost zpráv vděčíme spíše relativní geografické blízkosti a skutečnosti, že obchodní styky s touto kulturní oblastí existovaly ještě před expanzí.²¹

V obecnější rovině je potřeba dodat, že během svého cestování se evropští misionáři, a také obchodníci a politici, střetávali s kulturami nejrůznějších zemí, jejichž bohatství by si dříve nedovedli ani představit. Kromě fantastických materiálních komodit se setkali také se zcela jinými duchovními, hodnotovými i filosofickými systémy, než na jaké byli zvyklí. Při tom jim však muselo být na první pohled patrné, že nositelé těchto odlišných duchovních i intelektuálních paradigmat nejsou nutně tak docela zaostalí či nevzdělaní. Ti cestovatelé, kteří je okamžitě neodsoudili, tyto názory a duchovní modely museli reflektovat. Mohlo tak dojít k obohacení křesťanství samotného.²²

Jedním z důvodů, proč vůbec vznikla možnost tak dalekých cest je, ačkoli se to může zdát překvapivé, právě mongolská expanze. Likvidací Abbásovského chalífátu a středoasijských muslimských říší Mongolové neúmyslně prolomili islámskou bariéru, která oddělovala západní civilizaci od těch východních. Právě náboženská tolerance dodržovaná na území Mongolské říše umožnila křesťanům relativně bezpečné cestování v prostoru mezi Černým a Žlutým mořem.²³

Autor prvního textu, kterému se tato práce věnuje, se narodil kolem roku 1180 v Piano del Carpine, tedy doslovně přeloženo v Habrovém údolí. Tato lokalita se nachází mezi Cortonou a Perugiou, na území dnešního comune di Magione. Byl mnichem františkánského řádu a pravděpodobně i generačním souputníkem svatého Františka z Assisi. O jeho životě před vstupem do řádu nevíme téměř nic, zato potom lze jeho osud sledovat téměř krok za krokem.²⁴ V Perugi existovala jistá šlechtická rodina titulovaná páni dal Piano dei Carpini, neví se však, zda s řečeným františkánským mnichem skutečně měla něco společného.²⁵

²⁰ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 14.

²¹ Tamtéž, s. 18

²² SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. *Odorik z Pordenone: z Benátek do Peking a zpět: setkávání na cestách Starého světa ve 13.–14. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference, Plzeň 13.–14. listopadu 2006 = Odoric of Pordenone: from Venice to Peking and back: meetings on the roads of the Old World in the 13th–14th centuries: proceedings of the international conference, Pilsen, 13th to 14th november 2006*. Praha: Filosofia, 2008. *Colloquia mediaevalia Pragensia* s. 7.

²³ Tamtéž, s. 121–122.

²⁴ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 22.

²⁵ Tamtéž, s. 25.

Poprvé se jeho jméno objevilo v kontextu řádového usnesení z Porziuncoly 30. května 1221, které uvádí výčet bratří, jejichž úkolem mělo být šíření františkánských myšlenek v německojazyčných zemích.²⁶ Už tehdy se o něm hovořilo jako o schopném kazateli. Jeho osobnost předkládá poměrně zajímavý příklad úspěšné církevní kariéry: nejprve, společně s jistým bratrem Barnabášem kázal v Lombardii, později přišel jako řádový kvardián do Saska, kde byl aktivním propagátorem františkánství, o několik let později působil v Kolíně, kolem roku 1228 se stal provinciálem Německa a z titulu své funkce jako první na svěřeném území šířil zprávu o kanonizaci sv. Františka, spekuluje se rovněž o jeho možném působení ve Španělsku (pravděpodobně i zde ve funkci provinciála) a na území dnešního Maroka.²⁷ Kolem roku 1234 krátce působil i v Čechách a Slezsku, kde aktivně propagoval františkánskou řeholi a údajně ovlivnil i Anežku Přemyslovnu (budoucí abatyši Anežského kláštera).²⁸ Někteří autoři dokonce uvádí, že navštívil Dánsko i Norsko.²⁹ Osobně se podílel na svolávání papežem iniciované křížové výpravy. Rovněž z vůle papeže Innocence IV. se stal i diplomatem a cestovatelem.

Krátce po skončení mongolské invaze do východní Evropy byl pověřen jedním z poselství za mongolským Chánem. V některých pramenech se uvádí, že byl pro vedení diplomatické mise vybrán právě Giovanni pro výrazné kazatelské schopnosti.³⁰ Jiné zdroje tvrdí, že svou roli v jeho výběru sehrála i skutečnost, že byl františkánem. V konkrétním historickém momentě byl řád jedním z nejmladších a zároveň slavil relativně největší úspěchy v komunikaci s nevěřícími.³¹

Na cestu se vydal z Lyonu roku 1245, zhruba tři roky po skončení mongolského vpádu. V průběhu cesty se k němu v Krakově připojil jako tlumočník a poradce další mnich, Benedikt Polák, který po zmíněné cestě rovněž napsal zprávu *De Itinere Fratrum Minorum ad Tartaros*,

²⁶ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 23.

²⁷ MONTALBANO K. A., *Misunderstanding the Mongols: Intercultural Communication in Three Thirteenth-Century Franciscan Travel Accounts*, v *Information & Culture*, Vol. 50., No 4. 2015, s. 588–610.

²⁸ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 28.

²⁹ GIOVANNI DA PIAN DEL CARPINE, *Storia dei Mongoli*, a cura di Enrico Menestò, traduzione italiana a cura di Maria Cristiana Lungarotti e note di Paolo Daffinà, introduzione di Luciano Petech, studi storico-filologici di Claudio Leonardi, Maria Cristiana Lungarotti, Enrico Menestò, Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 1989, s. 7.

³⁰ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 28.

³¹ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. 7.

publikovanou však až 1839³², kromě toho některé zdroje uvádí, že napsal i *Historia Tartarorum*, ale jedná se nejspíše o dílo pozdějšího autora, ačkoli je sestavené na základě *De Itinere Fratrum Minorum ad Tartaros*. Původně se misie měl účastnit i jistý Štěpán Čech, který však hned na začátku onemocněl a byl nucen vrátit se. Snad měl původně také být tlumočnickem a poradcem, avšak nelze to dnes ověřit pro nedostatek informací o jeho osobě.³³

Do Karakorumu, ke dvoru Velkého chána, dorazili v létě 1246 po téměř patnácti měsících velmi náročné cesty. Přijeli právě včas, aby byli svědky korunovace nově zvoleného Velkého chána Guyuka, syna zesnulého Chána Ögedeje. Po zhruba pěti měsících se poselství vydalo na cestu zpět. Samotná diplomatická mise v té podobě, jak ji zamýšlel papež, nebyla příliš úspěšná. Nejen, že Guyuk nekonvertoval ke křesťanství, ale ve své odpovědi papeži požadoval, aby se sám papež a jiní křesťanští vládci vydali k jeho dvoru, složili něco jako vazalskou přísahu a uznali jej za svrchovaného císaře výměnou za jeho benevolenci.³⁴ Zpáteční cesta se ukázala být rovněž velmi vyčerpávající, ale trvala o několik měsíců méně než ta první.³⁵

Po návratu nadiktoval Giovanni da Pian del Carpine dílo *Historia Mongolorum*, v některých opisech jako *Historia Mongalorum*. Text pojednávající o zvycích a způsobu života na Chánově dvoře a politickém uspořádání říše.

I přes veškerou diskutabilnost celá cesta určitý úspěch přece jen měla. Vytvořila základ pro všechny další cesty na daleký východ, včetně té Marcovy a Odoricovy. Byl si toho vědom i sám papež, neboť Giovanniho krátce po návratu učinil nejprve svým legátem na dvoře Ludvíka IX a později arcibiskupem.

Dobové zdroje Giovanniho popisují jako výtečně vzdělaného, příjemného řečníka a nadaného organizátora. Možná právě proto byl jmenován arcibiskupem v Antivari (dnešní Černá Hora). Zmíněná arcidiecéze byla v této době zmítána vnitřními intrikami místního kléru a jejich konflikty s místním panstvem. Giovanniho úkolem tedy bylo chaotickou situaci vyřešit. Patrně však byl jen málo úspěšný. Díky dopisu jeho nástupce ve funkci, adresovanému papeži víme i přesné datum jeho úmrtí 1. srpna 1252.

³² GOLUBOVICH, *Biblioteca bio-bibliografica della terra santa e dell' oriente Francese*, Quaracchi, 1906, s. 213–215.

³³ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 6.

³⁴ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. s. 7.

³⁵ Tamtéž, s. 7.

3.2. *Historia Mongolorum*

Následující podkapitoly budou pojednávat o hlavně o spise, který vytvořil cestovatel, jenž se vydal do míst, která popisuje, z důvodů explicitně politických či strategických, ačkoli byl mnichem. Nabízí se tak zajímavé srovnání s jiným autorem, o jehož textu bude řeč v této práci, Odoricem z Pordenone. Giovanniho text je ideologicky nabit v mnohem menší míře než text Odoricův, jak bude patrné z následujících kapitol. Navíc oficiální důvod doprovázející jeho cestu na Východ hovoří o její skutečné motivaci mnohem explicitněji. Důvod se skrývá v dobových politických poměrech, neboť obě cesty i oba texty od sebe dělí téměř celé století.

Historia Mongolorum bývá zpravidla chválena pro svou stručnost, věcnost a přehlednost. Názvy kapitol skutečně poměrně vyčerpávajícím způsobem nastiňují jejich obsahy, takovým způsobem, že kdybychom viděli pouze ony názvy, můžeme si udělat poměrně věrný obrázek, o čem spis pojednává.³⁶ Většina kapitol tvoří uzavřené celky, které by změnou pořadí nejspíš nijak neproměnily celkové vyznění textu. Výjimku tvoří třetí a čtvrtá kapitola, mezi nimiž existuje zcela přímá návaznost, a sedmá, která volně navazuje na dvě předcházející. Nejzajímavější je však devátá kapitola (rukopisy z Leidenu a Cambridge), kvůli níž se předpokládá existence druhého, pozdějšího autorského originálu textu a která je svého druhu shrnutím a upřesněním některých podrobností.³⁷ Faktograficky nejnabitější je pátá a devátá kapitola.

V předmluvě se sám autor pokusil nastínit účel svého putování, nicméně hovoří převážně o získávání informací pro případ hrozby nové konfrontace.³⁸ O potenciálním spojenectví a obracení Mongolů na křesťanství se zmínil jen zcela okrajově, předpoklad, že byl tento „oficiální“ cíl cesty pouze záminkou, se tak jeví jako vysoce pravděpodobný.³⁹ Je však příznačné, že v některých z nejstarších rukopisů je tato předmluva zcela vynechána. Nabízí se tak otázka, zda takové vynechání nebylo zcela vědomé a účelné. V nejstarším dochovaném volgarizzamentu z Ramusiova díla *Navigazioni e Viaggi* také chybí.⁴⁰ Dnes však neznáme podobu předlohy, s níž tento autor pracoval, a absence předmluvy v jeho textu svědčí zřejmě o tom, že chyběla už v *originále*. Zajímavé na této verzi je rovněž rozložení kapitol, na rozdíl od nejstarších rukopisů, které pracují buď s osmi, nebo devíti kapitolami, zde jich najdeme celých

³⁶ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 127.

³⁷ Tamtéž, s. 128.

³⁸ Tamtéž, s. 51–52.

³⁹ Tamtéž, s. 129.

⁴⁰ RAMUSIO G. B. *Navigazioni e viaggi vol. IV*. Elektronická edice 1999, s. 77. Dostupné z: <https://www.liberliber.it/online/autori/autori-r/giovan-battista-ramusio/navigazioni-e-viaggi/>

50, přičemž obsah latinským originálům do značné míry odpovídá. Nicméně je nutné přihlídnout ke skutečnosti, že už obsah zmíněné předlohy musel být spíše volnou kompilací textů Giovanniho da Pian del Carpine a Benedikta Poláka než jednotným dílem. Nad důvody, proč kompilátor (opisovatel?) rozdělil v zásadě jednotné kapitoly do menších celků a proč je seřadil tak jak je seřadil, však zůstává otazník.

Podobné rozdrobení do tentokrát 33 menších celků a absenci původní autorské předmluvy shledáme i v jediném existujícím českém překladu Edgara Knoblocha, který ale v komentáři přiznává, že *některé pasáže pro rychlejší spád vypustil*.⁴¹ Je také zajímavé, že se nejedná o původní překlad z latinského originálu, ale svého druhu kompilaci na základě několika kritických edic, včetně Hakluytovy, z roku 1598.⁴² Ramusiova verze však citována není.

První kapitola je věnována přírodním poměrům území obývaného Mongoly. Minimalisticky, ale přesto věrně jsou popsány terén, podnebí, kvalita půdy, vegetace, stavebnictví, energetika i zemědělství. Deskripce je zde velmi jasná, přehledná, jednotlivé informace jsou řazeny tak, že na sebe zcela bezprostředně navazují. Dá se říct, že se v tomto případě text skoro blíží reportáži, podobně jako můžeme pozorovat i v díle Marca Pola (viz kap. 4.).

Radikálně se v tomto ohledu neliší ani následující kapitola, jež pojednává o Mongolech samotných a jejich obyčejích. Popis vzhledu obyvatel je zřejmě antropologicky nejzajímavější z celého textu, a nejen pro svou věrnost. Nedá se říci, že by nemohl být podrobnější, a přesto jsou v něm zohledněny téměř všechny parametry, které by moderní antropolog považoval za stěžejní: počínaje tělesnou stavbou či vzrůstem a konče vzdáleností mezi očima. Snad jediné, co autor nepopsal příliš dobře, se zdá být účes, zde ho někteří badatelé usvědčují z nepřesnosti.⁴³ Co se zvyků týče, z dnešního hlediska lze jen těžko posoudit, nakolik je text přesný, neboť mnoho dobových zpráv se o této části života nedochovalo. Budeme-li vycházet ze skutečnosti, že se autor snažil zobrazit realitu co nejvěrněji, znamená to, že se z dob prvních čingizidů zachovalo jen velmi málo původních zvyků.⁴⁴

Třetí kapitola referuje o víře a náboženských praktikách Mongolů. Je zajímavé, že by se jejich náboženství nechalo s trochou nadsázky označit za monoteistické: věří v jednoho boha stvořitele, nicméně náboženskou povahu si pro ně zachovávají i některé přírodní jevy a živly,

⁴¹ KNOBLOCH, E. *Putování k Mongolům*. Praha: Živá díla minulosti, 1964, s. 14.

⁴² Tamtéž, s. 14.

⁴³ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 143.

⁴⁴ Tamtéž, s. 148.

jako Měsíc či oheň, zatímco náboženské praktiky by z dnešního hlediska mohly být označeny za šamanismus.⁴⁵

Navazuje kapitola věnovaná mentalitě a mravům, která zvláště vyčleňuje roli autorit ve společnosti Mongolů a jejich bezpodmínečnou poslušnost vůči zmíněným autoritám. Autor si velmi správně všiml také dramatického kontrastu mezi tím, jak se Mongolové chovají k sobě navzájem a tím jak se chovají ke všem cizincům, bez rozdílu.⁴⁶ V obecnější rovině autorské hodnocení této společnosti není příliš pozitivní.

Následující, a zřejmě nejdelší, kapitola pojednává o původu Mongolů a snaží se o důsledné zpracování historie jejich výbojů. V popisu ranějších dějin se drží terminologie pocházející převážně ze slovanskojazyčných kronik, která dělí dobové mongolské kmeny do čtyř různých skupin.⁴⁷ Dále sleduje proces mongolské výbojnosti od první fáze, kdy jedna z dříve jmenovaných skupin pokořila ostatní a s každým desetiletím svou sféru vlivu rozšiřovala stále dále a dále. Chyby a nepřesnosti jsou v této kapitole poměrně časté, dílem pro situační neověřitelnost některých informací, dílem pro skutečnost, že si autor mnohokrát vypomohl dobovými evropskými představami o světové historii a geografii. K tomu poměrně často chybně zapisoval jména jednotlivých podrobených národů. Ačkoli se to může zdát zvláštní, právě tato kapitola, i přes hutnou faktografii, je nejméně informačně hodnotná, zejména tedy pro vysokou frekvenci chyb a nepřesností.⁴⁸

Šestá kapitola je jednou z nejzajímavějších v rámci celého textu, neboť velmi podrobně a věrně referuje o mongolské armádě. O tom, jak je organizovaná, jakých zbraní a obléhacích strojů používá, z kolika lidí sestává taktická bojová jednotka a v jaké formaci se ona jednotka pohybuje. Velmi zasvěceně komentuje rovněž brnění jednotlivých typů kavalerie.⁴⁹ Téměř všechny informace uvedené v této kapitole byly zpětně potvrzeny jako pravdivé.

Navazuje kapitola pojednávající o tom, jak Mongolové spravují dobytá území. Autor zde nešetří děsivými podrobnostmi, popisujícími krutost a amorálnost dobyvatelů. Vše se však točí kolem výběru daně, která je vybírána buď ve formě zlata nebo otroků. Nicméně tyto informace se zpětně ukázaly být nepřiliš přesné. V plné míře se potvrdila jen jediná skutečnost, Mongolové po podrobených národech vyžadovali stejně bezpodmínečnou pokoru vůči autoritám, jakou

⁴⁵ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 151.

⁴⁶ Tamtéž, s. 155.

⁴⁷ Tamtéž, s. 161.

⁴⁸ Tamtéž, s. 164.

⁴⁹ Tamtéž, s. 183–184.

vyznávali sami, a neváhali ji vymáhat i zavrženíhodnými způsoby.⁵⁰ Je zřejmé, že autora musela ovlivnit cesta přes ruská knížectví, na nichž dopady dlouhé a ničivé války byly stále velmi patrné.⁵¹

Úkolem následující kapitoly bylo napovědět křesťanstvu postup, který by mu umožnil efektivně čelit možné invazi. Ostatně obsah Chánova dopisu papeži nenechával žádný prostor pro iluze ohledně plánů a možností Mongolů. Samotnému Giovannimu da Pian del Carpine muselo být jasné, že o žádném spojení nemůže být řeč a další invazi do Evropy může odvrátit pouze radikální proměna mongolských vnitřněpolitických poměrů, která několik let na to skutečně nastala⁵². Většina rad se nese v duchu „poražme nepřítele jeho vlastní zbraní“ a má povahu nabádání k napodobení mongolských taktik s mírným pozměněním, které by situaci ubralo na předvídatelnosti.⁵³

Poslední kapitola, přidaná zřejmě později, dopodrobna popisuje cestu tam i cestu zpět. Poskytuje skutečně velmi detailní pojednání o tom, přes jaké státy, potažmo kraje misie cestovala, s jakými lidmi se tam setkala (většinou jde o vládcy či postavy jinak místně významné) a jaký dojem v autorovi vyvolala zmíněná země či její obyvatelé.⁵⁴ Právě tato kapitola je paradoxně nejbližší našim moderním představám o podobě cestopisu: faktické a subjektivní je rozhraničeno poměrně dobře, má jasnou a jednoznačnou povahu. Projížděli tím a tím krajem, stalo se to a to, potkali takové lidi, autor z toho měl takový a takový pocit.

Ohlas Giovannioho zpráv v dobovém kontextu však nelze podcenit. Celá řada kompilátorů středověkých *encyklopedií* a kronikářů se *Historií Mongolorum* buď inspirovala, nebo ji do svého spisu zahrnula v téměř nezměněné podobě.⁵⁵ Nicméně poměrně záhy byla téměř zapomenuta. Nejdříve ji zastínil rozsáhlejší a čtenářsky zajímavější *Il Milione* a později i ostatní texty. Navíc se v plné míře projevil problém nesplněných čtenářských očekávání: ve spise nejsou přítomny téměř žádné zázraky a ze zmíněných ani jeden není potvrzen, někdy dokonce naopak zpochybněn formulacemi typu: „jak se praví“ či „ale na vlastní oči jsem to neviděl“.⁵⁶ O tom, proč takovýto opatrný přístup neměl šanci splnit očekávání dobových čtenářů, bude podrobnější řeč v následujících kapitolách. Závěrem je ovšem potřeba podotknout, že Giovanni da Pian del

⁵⁰ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 194.

⁵¹ Tamtéž, s. 194.

⁵² Tamtéž, s. 199.

⁵³ Tamtéž, s. 201.

⁵⁴ Tamtéž, s. 207.

⁵⁵ Tamtéž, s. 20.

⁵⁶ Tamtéž, s. 21.

Carpine měl dobrý důvod k tomu, aby se získanými informacemi nakládal opatrně. V první řadě proto, že veškeré informace, které přímo nevyplývaly z jeho osobního pozorování konkrétní situace, se k němu dostávaly přes tlumočníky, jejichž kvalita nemusela být vždy spolehlivá. Připočteme-li k tomu skutečnost, že místní, jakožto národ dobyvatelů, se na posla potenciálně dobyvatelného území nejspíš snažili udělat dojem a leccos zveličili⁵⁷, zjistíme, že byl skeptický zcela právem.

3.2.1. *Historia Mongolorum, nebo Historia Mongalorum?*

Stejně jako převážná většina dobových textů se i *Historia Mongolorum* dochovala ve vícero opisech, z nichž některé titulují spis jako *Historia Mongolorum* či *Historia Mongalorum*, jiné pak jako *Liber Tartarorum*, nebo *De Tartaris*. Jistě by se našly i další varianty. Většina v jazyce originálu – latině. Originál se s největší pravděpodobností nedochoval. Proč ta nejistota? Některé opisy není možné jednoznačně chronologicky zařadit, ve smyslu, že není vždy jasné, který rukopis časově předchází který.⁵⁸ Problém ještě více komplikuje skutečnost, že sám autor vytvořil dvě různé verze. Usuzuje se tak na základě skutečnosti, že existující rukopisy lze podle podobnosti (popřípadě odlišnosti) některých rysů rozdělit do dvou různých skupin, jež bývají v literatuře označovány jako Kategorie A a Kategorie B.

První verze, tedy předobraz rukopisů z Kategorie A, zřejmě vznikala ještě v průběhu cesty a byla zveřejněna tak, že ji autor při návratu do Evropy dával číst všem zainteresovaným (v Polsku, Čechách, Belgii, Champagne, ...), kterých patrně nebylo málo, neboť získal i relativně rozsáhlou zpětnou vazbu.⁵⁹

Patří do ní text a první pokus o kritickou edici, který nalezneme v kompilaci Richarda Hakluyta, *The principal navigations, voyages, and discoveries of the English nation*⁶⁰, umístěné v knihovně Britského Muzea. Kritici se od začátku shodovali jen v názoru, že autorem nebyl Brit, zatímco diskuze kolem datace je stále otevřena. Většina badatelů se shodla na přibližné dataci mezi lety 1270 a 1330, většina se však přiklání k umístění data vzniku do poslední dekády 13. století. Dále Palatinská knihovna ve Vídni vlastní 2 manuskripty: první označený jako [cod. mem. n. 362. sec XIV, fol. 27r.^o - 36r.^o], který má řadu shodných rysů s rukopisy Kategorie A, ale jehož autorská atribuce dlouho nebyla jasná právě pro značný odklon od původního textu. Druhý

⁵⁷ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 21.

⁵⁸ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 31.

⁵⁹ Tamtéž, s. 32.

⁶⁰ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. 9.

je téměř identickou kopií Colbertinského rukopisu z pařížské Národní knihovny. Snad jediným rozdílem, je jiná verze dopisu Velkého chána přiložená k cestopisné relaci a skutečnost, že Giovanniho textu předchází text Benedikta Poláka. Čtvrtým textem Kategorie A je právě posledně zmíněný Colbertinský rukopis vedený pod číslem 2477, jehož vznik bývá zpravidla umisťován do poloviny 14. století. Poněkud překvapivou se může jevit skutečnost, že právě Colbertinský rukopis (tedy relativně mladší v rámci Kategorie A) obsahuje nejpřesnější toponymiku.⁶¹

V roce 1899 byl v turínské Národní knihovně nalezen další manuskript [E. V. 8, alias L. IV,25], který je zařaditelný do Kategorie A. Písmo odpovídá druhé polovině 13. století či 14. století, rukopis také postrádá 9. kapitolu, ortografie jmen a toponym je zkomolená až k nerozeznání a opisovatel v některých pasážích sklouzl k pouhému převyprávění. Našli se badatelé, kteří na základě těchto rysů považovali Turínský manuskript za představitele jakési třetí, zcela samostatné kategorie, jejich tvrzení byla však poměrně spolehlivě vyvrácena.⁶² Dnes by bylo důkladné studium rukopisu značně ztíženo vinou poškození, které utrpěl při požáru roku 1904.

Zatímco druhá verze, předobraz rukopisů z kategorie B, vznikla později. Tentokrát měl autor na tvorbu více klidu i času a některé formulace přehodnotil, některé úseky doplnil, jiné možná naopak vyřadil. Patří do ní jen dva manuskripty: jeden je uložen v knihovně Univerzity v Leidenu, pod číslem 104, a druhý, v Cambridgi, pod číslem 181. Oba rukopisy obsahují jednu konkrétní kapitolu, kterou nezná žádný jiný manuskript: *De provinciis et situ earum per quastransivimus et de testibus qui nos invenerunt ibidem, et de curia Tartarorum et principum eius.*⁶³

Leidenský rukopis je datován do poloviny 14. století. Obsahuje řadu ortografických chyb a obsahových nesrovnalostí.⁶⁴ Zatímco Cambridgeský se zdá být starší, datace jej umisťuje do poslední dekády 13. století či prvních dekád 14. století. Tato verze se zdá být předpokládanému originálu o něco věrnější než rukopis Leidenský, dohromady obsahuje méně chyb.⁶⁵

⁶¹ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 34–36.

⁶² Tamtéž, s. 39.

⁶³ Tamtéž, s. 40.

⁶⁴ Tamtéž, s. 41.

⁶⁵ Tamtéž, s. 41.

Další ze starých verzí, snad dříve uchovávaná v belgické knihovně sv. Martina v Tournai, je dnes ztracena. Existují i mnohem pozdější verze jako Deventerská (z 15. století) a Hannoverská (16. století).⁶⁶

První tzv. volgarizzamento pravděpodobně vytvořil Giovan Battista Ramusio, je součástí čtvrté knihy souboru *Navigazioni e viaggi*.⁶⁷ S největší pravděpodobností je založeno na některé z verzí Kategorie A, neboť postrádá výše zmiňovanou devátou kapitolu, kromě toho postrádá i autorský úvod k textu. Plnohodnotný překlad do italštiny, doplněný o rozsáhlý kritický komentář, byl však vytvořen relativně nedávno.⁶⁸

Původní autorské verze jsou dnes nepřístupné, ačkoli není vyloučeno, že první stále může být uložena někde v nedostupné části Vatikánských archivů. Zatímco originální druhá verze je buď založena v nějakém balkánském archivu, či, což je v tuto chvíli mnohem pravděpodobnější, nenávratně ztracena.

Sečteno, podtrženo: k dnešnímu dni jsou známy následující rukopisy:

Kategorie A	Kategorie B
Londýnský (L)	Leidenský (Leid.)
Vídeňský1 (V1)	Cambridgeský (Camb.)
Vídeňský2 (V2)	
Colbertinský (C)	
Turínský (T)	

Tři rukopisy (L, T, Camb.) pochází přibližně z přelomu 13. a 14. století a další čtyři jednoznačně z 14. století, přičemž ne vždy, vlastně pouze v případě C a V2, lze tvrdit, že je jedna z relativně starších verzí přímým předobrazem pro mladší.

V následující podkapitole se při citování úryvků originálního textu budu opírat především o publikaci z roku 1913, *Historia Mongolorum: Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47* sestavenou Giorgiem Pullé, která je velmi kvalitně zpracovanou kritickou edicí s rozsáhlým faktografickým i filologickým komentářem ke každé z kapitol textu. Publikace obsahuje rovněž původní text Giovanniho da Pian del Carpine v původní latinské podobě, kriticky upravený na základě všech nejstarších rukopisů, zmíněných výše. Jelikož sama latinu ovládám spíše povrchně, všechny překlady byly pečlivě konzultovány s kolegyní A. Stříbrnou

⁶⁶ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 42.

⁶⁷ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. 9.

⁶⁸ Tamtéž, s. 9.

z latinské filologie. V některých případech budou citovány i úryvky z nejstaršího dostupného volgarizzamenta G. B. Ramusia, případně český překlad Edgara Knoblocha. K posledně zmíněným zdrojům však budu přihlížet spíše sporadicky, zejména pro jejich nejednoznačnou spolehlivost, a vždy z důvodů ilustračních či komparačních. Pokud zdroj českého či latinského překladu jednotlivých úryvků není citován, znamená to, že se jedná o můj vlastní překlad, popřípadě můj překlad opravený a doplněný kolegyní A. Stříbrnou.

3.2.2. Faktické a (ne)fantastické

Už takto raný autor se snažil poměrně důsledně rozlišovat mezi informacemi, které získal vlastním pozorováním, a údaji, jež zná jen z doslechu.⁶⁹ Z velké části je tato skutečnost zřejmě zapříčiněna dvěma okolnostmi: Giovanni da Pian del Carpine byl zřejmě na svou dobu velmi vzdělaný člověk a jeho vlastní představy o tom, co všechno může a nemůže být reálné, tak byly jistě mnohem užší, než bylo dobově běžné, kromě toho měl, na rozdíl od autorů v dvou následujících kapitolách, velmi jasně a jednoznačně vymezený cíl cesty: získání užitečných a potenciálně použitelných informací. Přílišné zabředávání do místních zajímavostí či zázraků si tak nemohl dovolit z ryze pragmatických důvodů. Navíc *Historia Mongolorum* jako taková byla od samého začátku koncipována jako text odbornější povahy, byť její žánrové zařazení dobově nebylo a ani nemohlo být příliš dobře jasné. Právě tímto se zásadně liší od dvou ostatních zde zkoumaných spisů. Je to jediný případ, kdy má text jasně a jednoznačně daný účel, rámec i potenciální přínos pro čtenáře od samého začátku, tedy ještě ve stádiu shromažďování informací.

Téměř celá první kapitola je věnována geografii říše Mongolů a v Ramusiově verzi (i Knoblochově překladu) je opatřena velmi stručným úvodem: „*Truovasi nelle parti orientali una provincia detta Mongal, overo Tartaria. Questa è situata da quella parte che l'oriente si congiunge con l'aquilone; e di qui è il paese di certi popoli che si dimandano Leitai e anche Solanghi. Da mezogiorno è la sede de li Saracini, fra l'oriente e mezogiorno abitano gli Humi, e da l'occidente li Naimani; dall'aquilone circonda il mare Oceano. In alcuni luoghi è montosa e in alcuni ha molte pianure, ma tutta quasi in ogni canto è piena d'arena.*”⁷⁰ (Směrem východním, či spíše až docela na severovýchodním kraji světa leží země zvaná Mongolsko nebo Tatarsko. Hraničí na východě se zemí Kitajů a také Solangů, na jihu se zemí Saracénů, na jihozápadě se zemí Ujgurů a na západě s krajem Najmanů. Na severu ji oblévá oceán. Místy

⁶⁹ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. 8.

⁷⁰ RAMUSIO G. B. *Navigazioni e viaggi vol. IV*. Elektronická edice 1999, s. 77. Dostupné z: <https://www.liberliber.it/online/autori/autori-r/giovan-battista-ramusio/navigazioni-e-viaggi/>.

je to země velice hornatá, místy rovná a plochá, většinou však písčitá a pustá.⁷¹⁾ dále bezprostředně následuje popis klimatických podmínek: „*L'aere è mirabilmente inordinato: a meza estate tuoni, lampi e saette, donde molti allora periscono, e cadono le nevi alte per li campi. Sono eziandio in questo paese sí freddi e crudeli venti che alle fiato non si può appena cavalcare, (...)*“⁷²⁾ (Podnebí je tu velice proměnlivé. Uprostřed léta jsou hrozné bouře s bleskem a hromem bývá zabito mnoho lidí. A třeba v téže době napadne množství sněhu. Ledové vichry tu vanou tak mocně, že se lidé často neudrží na koni.⁷³⁾ Zde je poměrně jasně patrná snaha o objektivitu a faktografickou přesnost. I přes to se autor zcela nedokázal vyhnout jednomu mylnému tvrzení, zřejmě poplatnému dobovým představám a světové geografii. Eurasijský kontinent je skutečně ze severu obléván oceánem, nicméně onen oceánský břeh, dnes nazývaný Káorským mořem, je součástí Severního ledového oceánu a územím pod kontrolou Mongolů byl vzdálen více než 2000 kilometrů.

Další citace, která si zasluhuje komentář, je tvrzení, že hromem a bleskem bývá zabito mnoho lidí. Současné pozorování klimatu však toto tvrzení nijak nepotvrzuje, ba naopak: uvádí se, že srážek, a tedy i potenciálních bouří, je v regionu velmi málo. Stejně zdroje ale potvrzují informaci o ledových vichrech (silných sněhových bouřích).⁷⁴⁾

Vrátíme-li se však na okamžik k úvodu a srovnáme-li jej s většinou latinských originálů, jak jsou zpracované v kritické edici G. Pullého, zjistíme velmi pozoruhodný detail. Onen úvod k první kapitole vůbec není tak stručný, jak by se mohlo zdát na základě Ramusiovy a Knoblochovy verze. Ve většině latinských rukopisů mu předchází velmi zajímavá pasáž vysvětlující autorskou metodologii a poskytující jakýsi základní klíč ke struktuře celého textu: „*Volentes igitur facta scribere tartarorum ut lectores valeant facilius invenire hoc modo per capitula describemus. Primo quidem dicemus de terra. Secundo de hominibus, tercio de ritu, quarto de moribus. Quinto de ipsorum imperio, sexto de bellis, septimo de terris quas eorum dominio subiugarunt. Octavo, quomodo in bello occuratur eisdem, ultimo de via quam fecimus et curia imperatoris et testibus qui in terra tartarorum nos invenerunt.*“⁷⁵⁾ (Protože tedy chceme psát o činech Tatarů, aby čtenáři byli schopni snáze odhalit pochopit, popíšeme je v kapitolách

⁷¹⁾ KNOBLOCH, E. *Putování k Mongolům*. Praha: Živá díla minulosti, 1964, s. 19.

⁷²⁾ RAMUSIO G. B. *Navigazioni e viaggi vol. IV*. Elektronická edice 1999, s. 77. Dostupné z: <https://www.liberliber.it/online/autori/autori-r/giovan-battista-ramusio/navigazioni-e-viaggi/>.

⁷³⁾ KNOBLOCH, E. *Putování k Mongolům*. Praha: Živá díla minulosti, 1964, s. 19.

⁷⁴⁾ RÖMER, Ulrich. WEATHERONLINE.co.uk: *Mongolia* [online]. Portál poskytující klimatické a meteorologické údaje, [cit. 2019-21-10]. Dostupné na: <https://www.weatheronline.co.uk/reports/climate/Mongolia.htm>.

⁷⁵⁾ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 52.

tímto způsobem. Zaprvé tedy promluvíme o zemi. Za druhé o lidech, za třetí o náboženství, za čtvrté o mravech. Za páté o jejich říši, za šesté o válkách, za sedmé o zemích, které podrobili své nadvládě. Za osmé jakým způsobem jim ve válce čelit, a nakonec o cestě, kterou jsme podnikli, a o císařském dvoře a svědcích, které jsme v zemi Tatarů našli.) a dále: „*De terra proposuimus hoc modo tractare. In principio quidem dicemus de situ ipsius, secundo de qualitate, tertio de dispositione ipsius aeris in eadem.*“⁷⁶ (O zemi jsme si předsevzali pojednat tímto způsobem. Na začátku tedy promluvíme o její poloze, zadruhé o tom, jaká je, za třetí o uspořádání jejího ovzduší v ní). Jak je podrobněji vysvětleno výše, zmíněného schématu se autor skutečně drží. Tato pasáž zřejmě v původních rukopisech zastupovala dnešní obsahy. Nehledě na lakoničnost formulací, věcnost a důslednost s jakou je avizovaný program naplňován, i zde, byť velmi letmo, lze spatřit, jakým způsobem autor vstupuje do textu: snaží se učinit pojednání čtenářsky přístupnějším (což zcela explicitně přiznává), tím, že informace podává v určitém pořadí a udržuje konkrétní strukturu, usnadňuje tak orientaci v jeho obsahu. Údaje jsou tak veskrze faktické, nicméně způsob jejich podání a distribuce má do jisté míry subjektivní základ.

Ekonomická stránka cestopisu je relativně slabší ve srovnání s Polovým *Il Milione* i s Odoricovými *Diversae Historiae*. Několikrát se objeví zmínka o obchodu (Čína). Vyráběnému ani prodávanému zboží však autor nevyhrajuje téměř žádný prostor. Hodnocení místního hospodářství je omezeno na jedinou větu: „*In animalibus sunt divites valde in camelis, bobus, ovibus, capris, de equis et iumentis tantam multitudinem habent. Imperator duces, e talii magnates in auro et argento et serico et lapidibus preciosis et geminis multum habundant.*“⁷⁷ (Co se týče zvířat, jsou velmi bohatí na velbloudy, krávy, ovce, kozy, koní a dobytka mají velké množství. Císař, velmoži a jiní hodnostáři velmi oplývají zlatem a stříbrem a hedvábím a cennými kameny a drahokamy.)

V tomto konkrétním případě je zajímavé porovnat lakonický konec druhé kapitoly latinského textu s koncem druhé kapitoly v Ramusiově verzi: „*Lo imperator, baroni e altri magnati abondano d'oro, argento, seta e pietre preziose. Li cibi d'essi son tutte le cose che si posson mangiare: avemoli veduto mangiar fino pedochi.*“⁷⁸ (Císař, velmoži a jiní hodnostáři mají mnoho zlata, stříbra, hedvábí a drahých kamenů. Jídlem jim je vše, co se dá sníst: viděl jsem je jíst i vši.) Kromě očekávatelné tendence ke konciznosti je na první pohled rovněž patrné

⁷⁶ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 52.

⁷⁷ Tamtéž, s. 57.

⁷⁸ RAMUSIO G. B. *Navigazioni e viaggi vol. IV*. Elektronická edice 1999, s. 78. Dostupné z: <https://www.liberliber.it/online/autori/autori-r/giovan-battista-ramusio/navigazioni-e-viaggi/>.

že, některým opisovatelům zázračno dalekých krajů chybělo natolik, že neváhali si jej do textu doplnit. K podobným jevům bude docházet i u Marca Pola i Odorica da Pordenone v odlišných formách a ne vždy ze stejných důvodů, nicméně jedná se o zajímavý fenomén, který všechny tři autory spojuje. Sám Giovanni da Pian del Carpine se projevuje jako poměrně spolehlivý vypravěč.⁷⁹ S jeho textem nicméně, jak vidno výše, opisovatelé a překladatelé nepracovali vždy svědomitě. Těžko výše uvedený *dodatek* datovat či atribuovat. Není ani jednoznačně jisté, zda Ramusio pracoval s nějakým dnes nedostupným latinským opisem, či s dnes stejně nedostupnou starší verzí ve volgare. Jedno je však jisté: v textu není nikterak původní.

Jak již bylo okrajově zmíněno v předchozích podkapitolách, vzhled a schopnosti Mongolů rovněž mnohdy obrůstaly naprosto fantasmagorickými podrobnostmi. Možná právě proto si Giovanni da Pian del Carpine dává takovou práci s jejich popisem: „*Forma personarum ab omnibus hominibus aliis est remota, inter oculos enim et inter genas sunt plusquam alle homines lati. Gene etiam satis prominent a maxilis, nasum habent planu met modicum oculos habent parvos et palpebras usne ad supercilia elevatas.*“⁸⁰ (Vzhled osob je od všech ostatních lidí odlišný, mezi očima a tvářemi jsou totiž více než jiní lidé širší. Tváře také dosti vystupují od čelisti, nos mají ploché a střední velikosti, oči mají malé a víčka zdvižené až k obočí.) Netřeba do hloubky znát antropometrii, abychom uznali, že autor vytvářel popis dle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Občas se však nechává unést dobovým vkusem pro geografické zázračno⁸¹ a poměrně přesná faktografie je nakombinována s fantastickými prvky. V kontextu poměrně spolehlivých informací se tedy objevují i nanejvýš zajímavá tvrzení: „*Unde eo tempore quando fuit electus, et in sede regni poni debuit imperator nobis in curia existentibus, tanta cecidit grando quo ex subita resolutione sicut plenius intelleximus plusquam centu met sexaginta homines in eadem fuerunt submersi, res etiam inhabitacula plura deducta fuerunt.*“⁸² (Od té doby, kdy byl císař zvolen, a měl být ustaven na stolec království, když jsem byl u dvora, napadlo tolik krup, že z jejich náhlého roztátí, jak jsem jasněji dozvěděl, více než sto šedesát lidí v tom bylo potopeno, a také mnohá obydlí byla odplavena.) Toto tvrzení se také nachází v očividném rozporu se zprávami o extrémně nízkých srážkách v regionu. V textu není ani žádná zmínka, která by ukazovala na to, že sám autor o věrohodnosti údaje nějakým způsobem pochybuje,

⁷⁹ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s, s. 8.

⁸⁰ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 54–55.

⁸¹ LEONARDI C., LUNGAROTTI M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s, s. 8.

⁸² PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 54.

či za jeho pravdivost osobně neručí. Je ovšem příznačné, že tak zajímavý přírodní úkaz nastal přesně v natolik zásadní moment, jakým byla volba nového Velkého chána. Možná zmíněný údaj, jehož věrohodnost je poněkud pochybná, v textu není tak velká náhoda, jak by se mohlo na první pohled zdát? O to větší míra subjektivity by tedy měla stát za jeho přítomností v textu.

Nemusí to však znamenat, ačkoli ani tuto možnost nelze vyřadit, že by se autor skutečně nechával unést dobovým vkusem pro zázračno. Fantastický prvek do textu, pravděpodobně v nepříliš nápadné formě, reflektuje autorův soukromý názor na dovršení několikaleté procedury, jakou v příslušném období byla volba Velkého chána. S přihlédnutím ke skutečnosti, že to byla právě potřeba volby nového panovníka, která zastavila mongolskou invazi v Evropě, je takovýto autorský pesimismus naprosto předvídatelný.

Zajímavý záblesk subjektivity lze pozorovat i v osmé kapitole, tematicky velmi specifické (viz předchozí podkapitoly). V první polovině osmé kapitoly si můžeme všimnout velmi věcných a rozumných, ale v dobovém historickém kontextu poměrně odvážných rad: „*Unde si christiani se ipsos et suam terram et christianitatem volunt severeoportet quod in unum comunicant reges principes et barones et terrarum rectores et mutant de comuni consilio (...)*“⁸³ [Proto jestliže křesťané chtějí sami sebe a svou zemi a křesťanstvo ochránit, je třeba, aby na jednom místě spolu rozmlouvali králové, předáci a baroni a správci zemí a jednali o společném řešení (...)]. Záhy však autor zřejmě zapochyboval nad realizovatelností těchto preventivních opatření a celkové vyznění doporučení ve druhé polovině kapitoly značně nabylo na smířlivosti: “*Duces etiam nostri debent die noctuque facere exercitus et custodire ne repente et subito irruant super eos quia tartari ut demones multas excogitant artes nocendi. Immo tam de nocte quam de die semper debent esse parati.*”⁸⁴ (Naši vojevůdci také musí ve dne v noci držet vojska a dbát, aby nenadále a náhle na ně nevtrhli, protože Tataři jako démoni vymýšlejí mnohé způsoby, jak škodit. Naopak jak v noci, tak ve dne vždy musejí být připraveni.) Z kolektivně organizovaného odporu, opuštění strmých rozepří a zpřísnění armádní disciplíny, které by skutečně měly šanci být znát na konečném výsledku, přechází k poměrně obyčejnému nabádání ke zvýšené ostražitosti, pro které by jistě nemusel jezdit tak daleko. Avšak spíše než o subjektivizujícím záměru zde lze hovořit o původně nezamýšleném vstupu autorského *já* do textu. Autor si náhle uvědomil, podobně jako to o téměř století později udělá i Odorico, že sděluje něco, co jeho potenciální empiričtí čtenáři nejsou připraveni, nebo možná ani nechtějí, vědět. Samozřejmě si byl vědom svého původního úkolu, jímž bylo právě získání informací tohoto druhu. Zároveň

⁸³ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 100.

⁸⁴ Tamtéž, s. 103.

si ale v určitém okamžiku musel uvědomit, že nejefektivnější možné řešení bylo i tak nabíledni a on byl vyslán k Mongolům mimo jiné také proto, že pro zadavatele bylo převážně nepřijatelné.

Autor je velmi pozorným svědkem.⁸⁵ Jeho přesnost je značně dobře hodnocena i současnými mongolskými historiky.⁸⁶ A nejen historiky, polointuitivně Giovanni da Pian del Carpine odhadl i některé skutečnosti, se kterými začli antropologové a geografové skutečně počítat teprve o řadu století později: „(...) *terra etiam predicta non est parte centesima fructosa, nec etiam illa potest fructum portare nisi aquis fluvialibus irrigetur, sed aque ac rivi ibidem sunt pauci, flumina vero rarissima unde ibidem ville non sunt nec aliqie civitates excepta una que dicitur satis bona que caracoron nominatur.*“⁸⁷ [(...) také výše řečená země není ani ze setiny úrodná, ani nemůže přinášet plody, ledaže by byla zavlažována říční vodou, ale vody a říčky jsou tam nemnohé, řeky dokonce velmi vzácné, a proto tam nejsou vesnice ani žádné obce kromě jedné, která je prý celkem dobrá a která se jmenuje Karakorum.] Jako jeden z prvních zformuloval téměř nejdůležitější ze zákonů antropogeografie, a sice ten, že žádné permanentní lidské osídlení není možné bez alespoň trochu spolehlivého zdroje vody.⁸⁸ Zde autor částečně vystupuje za hranice obyčejné deskripce a dává dva různé fakty do souvislosti již naprosto vědeckým způsobem. Tento úryvek si zaslouhuje pozornosti i z jiného důvodu, je jím ono *dicitur satis bona*, jasně vyjadřující autorský odstup od sdělované informace: opírá se o něčí slova, osobně za ně neručí. Jedná se o jeden z nejvýznačnějších rysů tohoto textu.

Přítomnost faktografických podrobností v uměleckém textu může být jak příznakovou, tak nepříznakovou⁸⁹, zde však pozorujeme situaci opačnou. V případě, že do textu založeného na objektivních faktech, ač ne typicky naučného, vstupuje subjektivní rozměr (v tuto chvíli nehraje roli, zda se jedná o autentickou uměleckost, propagandu či jakýkoli jiný), už nehovoříme o dvou možnostech. Nicméně vzhledem k dobovému kontextu a neexistenci jednoznačně vymezeného žánru, otázka příznakovosti ztrácí na důležitosti. Text Giovanniho da Pian del Carpine lze vyhodnotit jako vysoce faktografický až naučný (opět, vzhledem ke kontextu), do nějž autorská subjektivita i veškeré náznaky příznakovosti vstupují minimálně a ve většině případů bez autorské intence.

Extrémně nízké množství beletristických tendencí lze vysvětlit tím, jak opatrně autor zachází s informacemi a jednoznačností účelového rámce textu. Je nutné také podotknout,

⁸⁵ LEONARDI C., Lungarotti M. C., MENESTÒ E. Cit. vyd., s. s. 8.

⁸⁶ Tamtéž, s. 8.

⁸⁷ PULLÉ G. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Firenze: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913, s. 53.

⁸⁸ Tamtéž, s. 131.

⁸⁹ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005. S. 43.

že relativně méně prostoru je věnováno i faktografii, která nebyla součástí již zmiňovaného, účelového rámce (ekonomika).

4. Marco Polo

4.1. Duecento: Marco Polo a jeho doba

Marco Polo se narodil roku 1254 v Benátkách. Dnes je znám jako kupec a především, jako cestovatel. V letech 1271–1295 podnikl s otcem Niccolem a strýcem Matteem cestu do Asie přes Sýrii, Persii, Chorazán, Turkestán a Mongolsko. V roce 1275 dorazili do Pekingu ke dvoru Chána Kublaje.

Niccoló a Matteo už dříve podnikli podobnou cestu. Putovali z Benátek do Konstantinopole, odtud po moři do krymského přístavu Sudak, a dále přes Bulgar, Bucharu ve střední Asii až do Samarkandu. Dále pokračovali přes Chani do Se-čou, Kan-čou, až do Chánbalyku, ke dvoru chána Kublaje.⁹⁰ Odkud se vrátili s dopisem od Chána papeži. Dopis obsahoval, mimo jiné, i požadavek vyslat k Chánovi 100 křesťanských učenců, kteří by jej "dokázali přesvědčit, že je křesťanství skutečně tou nejlepší vírou. Kromě toho měli starší Polové za úkol přinést mu olej z božího hrobu v Jeruzalémě. S tímto dorazili roku 1269 do Akkonu, kde se dozvěděli o smrti papeže Klimenta IV, jemuž byl dopis adresován. Navrátili se tedy do rodných Benátek, aby se dočkali zvolení nového papeže. Marně čekali po dobu dvou let. Na svou druhou cestu se vypravili někdy na přelomu let 1271/72 a vzali s sebou Niccolova syna Marca.⁹¹

Vydali se znovu přes Akko. Krátce poté co jej opustili, je zastihl posel, který jim oznámil, že papežem byl zvolen právě akkonský legát Theobald, který přijal jméno Řehoř X. Dostali tedy za úkol doručit listy pro Velkého chána od papeže, a jak bylo Chánovým přáním, i olej z božího hrobu v Jeruzalémě. Z přístavního města Ajan putovali do Malé Asie přes Sivas, poté dále přes Ersineun do Tabrinu a přístavního města Ormuz. Dále pokračovali po pevnině. Směrem na sever do Karmanu, Šibrichanu na území dnešního Afghanistanu, dále do Iškašimu, přes Chotan a řeku Čerčendarja do Sa-čou (Tia-jü-kuan) a Su-čou (Tjou-čchüan) odtud pak stejnou cestou jako při první výpravě Polů do letního sídla Chána Kublaje, do Kai-ping fu (dnešní Peking), kde se ocitli roku 1275. V Číně strávili celkem 17 let. Během této doby podnikl Marco na Chánovo přání několik cest po střední a jižní Číně a dostal se mimo jiné i do Barmy a Indie.

Na cestu zpět se vydali nejprve po moři. Vypluli z přístavu Čuan-čou směrem na Sumatru, kam dorazili po třech měsících a kde kvůli nepříznivému počasí museli ještě dalších

⁹⁰ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 11–12.

⁹¹ Tamtéž, s. 12.

pět měsíců zůstat, dále přes Cejlon podél pobřeží Přední Indie.⁹² Odtud opět po souši do Trapezuntu, dále pak do Konstantinopole, odkud se vrátili v roce 1295 do Benátek.⁹³

Benátský historik Giovanni Battista Ramusio popisuje ve své předmluvě, k již citovanému dílu, jejich návrat takto: „mnohými námahami a útrapami duševními úplně změněni ve svém vzezření, takže se podobali spíše nějakému Tatarovi obličejem i mluvou, neboť téměř zapomněli italský jazyk. Jejich oděv byl ubohý, ušitý z hrubých látek a střihu tatarského...“

Nikdy neplánovali v říši zůstat napořád, nicméně Chán se dlouho zdráhal je pustit. Nakonec, po 17 letech, je pověřil doprovodit princeznu Kōkōchin ke dvoru jejího budoucího manžela, perského il-chána. Snad proto, že cestovatelské zkušenosti Polů a jejich znalost navigace mohly značně snížit rizika takto daleké cesty.⁹⁴

Během svého pobytu v Číně si Marco získal Chánovu přízeň do té míry, že byl pověřen nejen několika konkrétními úkoly ale také správou města a okresu Jang-čou po dobu tří let. Měl tak možnost poznat krajinu skutečně velmi dobře. Cesty, které podnikl na Chánovo přání, po území dnešní Číny směřovaly buď na jihozápad, respektive přes provincie Šan-hsi, Ssi-čuan a Jun-nan, nebo na jihovýchod až k pobřeží.⁹⁵ Je dokonce možné, že se během jedné z těchto cest účastnil bitvy s burmským králem roku 1278, s jistotou se však dá tvrdit jen to, že nejsevernější část Burmy (království Mien) osobně navštívil.⁹⁶ Velký chán tuto jižní část Číny později rozdělil na 9 různých království. Tři z těchto království navštívil Marco (Yangiu, Quinsai, Fugiu).

Za obchodními záležitostmi však cestoval i do jiných částí země, ba dokonce za její hranice. Mimo jiné navštívil města Kan-čou a Ecinu (dnešní Kara-choto?) v blízkosti pouště. Zda cestoval i směrem na sever, nelze z Marcova vyprávění jednoznačně vyvodit.⁹⁷ Cesta do Indie byla poslední vykonaná z Chánova pověření. Poté následoval návrat do Benátek.⁹⁸

Krátce po návratu byl Marco Polo zajat Janovany v bitvě u Korčuly. Ve vězení zapsal jeho spoluvězeň Rustichello da Pisa Polovy zážitky z cest.⁹⁹

⁹² HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 15.

⁹³ Tamtéž, s. 17.

⁹⁴ Tamtéž, s. 15.

⁹⁵ Tamtéž, s. 13–14.

⁹⁶ Tamtéž, s. 14.

⁹⁷ Tamtéž, s. 14–15.

⁹⁸ Tamtéž, s. 15.

⁹⁹ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 591.

4.2. Il Milione

Zvýšený zájem o Evropanům dosud neznámé části světa byl částečně způsoben i rozvojem obchodu v období vrcholného středověku. Samozřejmě, nejednalo se nikterak o zainteresovanost čistě vědeckého charakteru. Na dalekých krajích bylo zajímavé především jejich potenciální obchodní využití. Ve 13. století šel téměř veškerý zámořský obchod Evropy přes Apeninský poloostrov. Platilo to především pro přístavní města Benátky a Janov. Je tak poměrně logické, že autorem jednoho z prvních a zároveň i nejslavnějších cestopisů byl právě benátský kupec Marco Polo.

Již z prvních cestopisů se můžeme dozvědět, o které komodity byl největší zájem. Jednalo se především o drahé látky, hedvábí, koberce, šperky, parfémy a také různé druhy exotického koření. Obchod s produkty dalekých zemí a v neposlední řadě i působivé zisky, které přinášel, budil velký zájem o tyto země.¹⁰⁰

Samotná povaha sídel jako Benátky, Janov a jiné pobřežní městské státy, formovala své obyvatele, zvýhodňovala typ lidí odvážných a ochotných riskovat, typ, jaký dnes známe podle osobností kupců a objevitelů, jakými byli Polo a Kolumbus.¹⁰¹ Výše zmíněné městské státy úspěšně obchodovaly s celým Středomořím a významnějšími centry na černomořském pobřeží, a dokonce i s Indií, Čínou a, se zeměmi Střední Asie. Zároveň také zprostředkovali i obchodní spojení těchto zemí se zbytkem Evropy. Někteří cestovatelé a obchodníci obrazejí svůj zájem i k Egyptu a arabskému světu vůbec. Nehledě na cílovou destinaci všechny tyto osobnosti spojovala velká otevřenost vůči cizímu i neznámému stejně jako ochota pozorně sledovat nové lidi a země.¹⁰² Někteří se výsledky svých pozorování ukázali být tak nadšeni, že pokládali za nutné se o ně podělit s vlastními krajany. Specificky pro Pola byl příznačný zájem o poznání jako takové, jenž pro středověk není příliš typický. Je však doprovázen i značným sebevědomím.¹⁰³ Zůstává proto otázkou, zda i ostatní cestovatelé, zde zmiňovaní, nebyli stejně zvědaví. Jakožto představitelé duchovenstva jistě pociťovali mnohem větší tlak po stránce plnění očekávání církve i po stránce maskování hříšných tendencí jako přílišné sebevědomí.

Dobové cestovatelské problémy se u Marca Pola projeví v menší míře než u ostatních autorů, neboť problém jazykové bariéry částečně řešila skutečnost, že otec a strýc, s nimiž

¹⁰⁰ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 19.

¹⁰¹ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 88.

¹⁰² Tamtéž, s. 203.

¹⁰³ Tamtéž, s. 365.

putoval, v zemích ovládaných Mongoly dříve už několik let obchodovali a zřejmě ovládali i některé místní jazyky. S pomocí příbuzných se je naučil i Marco.¹⁰⁴

Díky lepšímu finančnímu zázemí, delší době pobytu a relativně rychlému překonání jazykových bariér měl Polo mnohem rozsáhlejší možnosti po stránce pozorování a vykládání pozorovaného včetně toho co znal z doslechu.¹⁰⁵ Na základě podrobnosti údajů a pozornosti k detailům lze předpokládat, že měl také výbornou paměť. Proto je jeho dílo nejen v rámci zkoumané triády, ale i v kontextu celé středověké cestopisné literatury, informačně nejbohatší.

Text je znám pod názvem *Il Milione* (patrně rodová přezdívka odvozená ze jména Emilio).¹⁰⁶ Jazykem díla byla pravděpodobně franko-benátština, ale nelze to tvrdit se stoprocentní jistotou, neboť původní verze se nedochovala. Mírně zkrácenou adaptací tohoto původního rukopisu je dokument č. 1116 *Le divisament dou monde* z pařížské Národní knihovny. Chybějící části lze doplnit zejména z anonymní latinské verze ze 14. století a z italské verze, kterou vydal 1559 Gian Battista Ramusio. Této poslední verzi se dostalo největší odezvy, o čemž svědčí řada překladů pořízených právě v průběhu 15. a 16. století.

První český překlad tohoto cestopisu pořídil známý historik a básník husitské doby, Vavřinec z Březové, podle Františka Čížka nejpozději roku 1419¹⁰⁷

Současná vydání zpravidla obsahují, kromě předmluvy nové, i předmluvu Giovanniho Battisty Ramusia, pak *Vysvětlení některých míst v knihách pana Marca Pola*, sepsané jedním Janovanem, a některá vydání dokonce i druhou předmluvou, kterou napsal bratr Fra Pipino, který kolem roku 1320 přeložil knihu do latiny.¹⁰⁸

Text cestopisu je rozdělen do tří dílů. První díl tvoří 55 kapitol, druhý 78 kapitol, třetí 46 kapitol. Do této podoby, tří dílů, které mohly být opisovány a později i vydávány jako samostatné tři knihy, jej však jako první rozdělil až zmíněný Fra Pipino.¹⁰⁹

Úvodem prvního dílu je popis cesty Polů Asií. Nejprve cesta dvou starších členů rodiny, Niccola a Mattea Polů, která byla zahájena někdy po roce 1261.

I přes hojnost informací spojených s obchodem, největší význam díla tkví pravděpodobně ve stránce geografické. Informace o téměř neznámých krajích a politických poměrech asijského kontinentu byly velmi podrobné a objektivní natolik, nakolik to bylo dobově možné. Měly tak

¹⁰⁴ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 101.

¹⁰⁵ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 363.

¹⁰⁶ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 591.

¹⁰⁷ *Cestopis tzv. Mandevilla*, K vyd. přípr. Šimek F.; Předml.: Janáček J.; Doslov naps. Šimek F. a Kaňák M. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1963, s. 200–201.

¹⁰⁸ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 19–20.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 20.

značný význam pro rozvoj evropské geografie. Nicméně dříve než geografie z Polova textu profitovala kartografie. Na základě jím prezentovaných informací vznikl Katalánský atlas a později i mapa Fra Maura¹¹⁰.

Je však potřeba dodat, že Polo píše nejen o zemích, které spatřil na vlastní oči, ale také o zemích, o nichž věděl pouze z doslechu (např. Japonsko), nebo o zemích, které navštívili jeho otec a strýc (území dnešního Ruska). Podrobný popis jednotlivých národů obývajících území dnešní Číny, přírodních podmínek, dějin, zvyků a tradičních způsobů živobytí tvoří převážnou část díla.¹¹¹

Velmi zajímavou částí cestopisu jsou exkurze do historie navštívených zemí. Autor doplnil vědomosti, které jako první zprostředkoval pro evropského čtenáře Giovanni da Pian del Carpine, o historii mongolského národa, jeho císařích, o dějinách rodu Chána Kublaje, konfliktech s okolními národy a vývoji mongolské expanze. Tato krátká převyprávění však podobně jako Giovanniho pojednání, obsahují řadu historických nepřesností, jako např. ve zprávě o dobytí hlavního japonského města Mongoly a jeho zpětném získání Japonci.¹¹² Tato událost není doložena ani nepřímo potvrzena žádným historickým pramenem.¹¹³ V tomto případě jde zřejmě o informaci z doslechu v místním podání. Je však také možné, že autor původní vyprávění pochopil chybně a vyložil rovněž tak.

Autor neopomíná ani velmi podrobné vylíčení způsobu života u dvora Velkého chána. Detailně se zabývá jeho životopisem, rodinou, palácem, dále slavnostmi u dvora a rituály s nimi spojenými, Chánovými úředníky, osobní stráží a specifikou jejich instruktáže, nebo také ozbrojenými silami vůbec. V neposlední řadě se Polo zajímá o vědu, nebo alespoň o to co se za onu z dobového hlediska považovalo, proto zřejmě věnuje prostor astrologům na Chánově dvoře, a rovněž jejich práci.

Polův text představuje téměř nevyčerpatelný zdroj informací, míra jejich relevance je různá, pro kulturology, antropology a religionisty.¹¹⁴ Do značné míry autorovi pomohly i poznatky Niccola a Mattea Polů. Jsou nejspíše jediným pramenem pro informace o území dnešního jižního Ruska a zemí střední Asie.¹¹⁵ Popisuje známé i více či méně legendární země, které popisovali i autoři, kteří nikdy neopustili rodné město (mimo jiné i tzv. *Mandevill*).

¹¹⁰ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 104.

¹¹¹ Tamtéž, s. 18.

¹¹² POLO M., *Milión*, překlad M. Mattušové, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961 s. 245.

¹¹³ Tamtéž, s. 293.

¹¹⁴ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 368.

¹¹⁵ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 18.

Nicméně činí tak téměř jako moderní novinář či zvláštní zpravodaj.¹¹⁶ Několik století před vznikem novin, a dokonce i dvě století před vznikem knihtisku již předznamenal vznik nového žánru.¹¹⁷

Názory odborníků na tento text se pohybují mezi následujícími protipóly: „moderně působící směs cestovního průvodce, populárně naučné příručky a beletrie v žánru humor“¹¹⁸ a „dílo Marca Pola je víc než pouhý cestopis, je zároveň apologií osobnosti Velkého chána“¹¹⁹. Oba tvrzení jsou do jisté míry pravdivá. Bohatá, ale poněkud neorganizovaná faktografie dává víc za pravdu tvrzení prvnímu, zatímco podrobný popis říše a dvora Velkého chána, k tomu většinou obdivně laděný, vybízí k jistému zamyšlení. Připomeňme, že Marco Polo nadiktoval svůj text dlouho potom, co mongolskou říši opustil, byl tedy v tu chvíli v jiné zemi, v moci jiných lidí (v janovském žaláři). Tento obdiv tedy nelze připsat na vrub levnému oportunistickému lichocení. Je na místě předpokládat, že jsou jeho slova upřímná. Do jaké míry je jeho text skutečně apologií však lze jen těžko spolehlivě určit.

4.2.1. *Pravda fantastičtější než výmysl, a kde je původní rukopis?*

Polův text předložil svým čtenářům výjevy zcela nové a udivující ať už se jednalo o v Evropě zcela neznámé přírodní podmínky jako pouště, se záhadnými akustickými i optickými iluzemi, specifika tropického podnebí, či o národy, všech možných stupňů kulturního vývoje, jež se předtím ani pouhým názvem nemihly v dosavadní evropské literatuře. Země oplývající, pro jeho krajany, těžko uvěřitelným bohatstvím, monumentálními přírodními jevy velehorami počínaje a ohromnými veletoky konče, městy mnohem většími a lidnatějšími, než bylo v dobové Evropě běžné či národy vedoucími kočovný způsob života. A to vše nejen ve vysoce informativní formě, ale také podané poutavým i jednoduchým stylem.¹²⁰

Nicméně v jeho době zůstalo dílo vědecky poněkud nedoceněno, neboť téměř neuvěřitelné informace o neznámých krajích měly příliš málo společného s fantastickými očekáváními i s každodenní zkušeností současníků a nemohly tedy být přijímány s důvěrou. Navíc i vzdělanější čtenáři, kteří již znali text Giovanniho da Pian del Carpine, v němž je říše Mongolů popsána určitým způsobem, jež se dramaticky liší od Polova popisu sofistikované čínské

¹¹⁶ ECO U., *O zrcadlech a jiné eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 80.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 81.

¹¹⁸ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 380.

¹¹⁹ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 102.

¹²⁰ Tamtéž, s. 17.

civilizace, museli cítit značné pochybnosti.¹²¹ Při té troše dostupných informací neměli ani jak zjistit, že se jedná o dva zcela odlišné kontexty. Polo však nebyl první ani poslední, kdo se setkal s takovou reakcí okolí.¹²² *Il Milione* ve své době podal zprávu prakticky o jiném světě, který naprosto nezapadal do dobových evropských sociálních a kulturních schémat.¹²³

Právě pro nesplněná očekávání si někteří doboví ilustrátoři opisů jeho příběhu dovolovali zobrazit jakési bezhlavce, jednorozce či jednooké obry, o nichž v textu není ani zmínka. Nikoli však proto, že by byli obeznámeni s nějakou verzí rukopisu, která by je obsahovala, ale pouze proto, že stejně jako doboví čtenáři byli v zajetí vědomostí získaných z celé konstelace poučných encyklopedií o divech světa. Ani na okamžik tedy nezapochybovali o tom, že existují a patrně by měli být i někde v knize.¹²⁴ Marco Polo jim však takovou radost nedělal a místo toho se snažil hovořit o věcech, jak jsou, nikoli o věcech, jakými by měly dle společenského konsenzu, být. Tento vcelku chvályhodný přístup najdeme na příklad i o několik století později v díle Machiavelliho.¹²⁵

Naproti tomu dnešního čtenáře by mohlo překvapit, že popisuje národy výhradně jako bílé nebo černé, potažmo spíše bílé, či spíše tmavé. Vůbec jej nenapadá označit nějakou etnickou skupinu jako „žlutou“. I toto zřejmě lze připsat na vrub dobovému vidění světa.¹²⁶

Jindy se může zdát, že si vymýšlí, nicméně bedlivější zkoumání napovídá, že si vymýšlí nikoli původní autor, ale člověk, který vytvořil konkrétní opis. Nejprůkaznější je to v případě pižma. Ve většině verzí se lze dočíst, že se získává ze zvířete podobného kočce, což se s pravdou mívá. Získává se z živočicha, jež se nazývá *Moschus moschiferus* neboli Kabar pižmový. Pokud tuto pasáž srovnáme, s francouzskými rukopisy zjistíme, že šlo o živočicha podobného gazele, což už je pravdě o něco blíže. Kočka se objevuje teprve v toskánské verzi textu.¹²⁷

Bylo by ale zajímavé zamyslet se nad tím odkud se *kočka* vůbec vzala. Kabar pižmový zpravidla váží kolem 10 kg.¹²⁸ Nedá se tedy označit za velké zvíře, kdežto gazela (uvedme pro

¹²¹ CHANG, Na. *Marco Polo Was in China: New Evidence from Currencies, Salts and Revenues* [online]. Reviews in History. Dostupné z: <https://reviews.history.ac.uk/review/1667#f2>.

¹²² HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 19.

¹²³ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 592.

¹²⁴ ECO U., *O zrcadlech a jině eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 82.

¹²⁵ Tamtéž, s. 86.

¹²⁶ Tamtéž, s. 85.

¹²⁷ ECO U., *Storia delle terre e dei luoghi leggendari*, Milano: Bompiani, 2013, s. 452. Dostupné z: <https://libri.cc/storia-delle-terre-e-dei-luoghi-leggendari-umberto-eco-pdf/>.

¹²⁸ IUCNREDLIST.org: *Siberian Musk Deer* [online]. Červený seznam ohrožených druhů, IUCN Red List, [cit. 2019-23-09]. Dostupné na: <https://www.iucnredlist.org/species/13897/61977573#taxonomy>.

příklad zřejmě nejdéle známou Gazelu obecnou) váží v průměru 23 kg.¹²⁹ Což činí oba druhy velikostně jen těžko srovnatelnými, ačkoli patří do stejného živočišného podřádu přežvýkavců. Podobnosti s kočkou domácí či s kočkovitými šelmami obecně nahrávají i dlouhé špičáky. Je tedy možné předpokládat, že v původním textu mohlo stát něco jako „*zvíře podobné gazele, ale velké asi jako kočka*“ či „*podobné gazele i kočce*“. Jakožto vizuální popis Kabara pižmového by to bylo, i přes veškerou nepřesnost, zřejmě nejvěrnější, s ohledem na přístupnost dobovému čtenáři. Nicméně oba opisovatelé autorovi neuvěřili, a rozhodli se z přirovnání převzít každý jiné zvíře. V předpokladu vycházím i ze skutečnosti, že kočka s gazelou si nejsou příliš podobné a je tedy nepravděpodobné, že by řečení opisovatelé interpretovali jakýsi obecný popis vizuálních rysů jednoho živočicha v prvním případě jako kočku, ve druhém jako gazelu. Vznikla tak nesrovnalost, která se šířila do dalších a dalších textů.

I přes veškerou nedůvěru současníků, byla Polova kniha velmi populární. Šířila se Evropou v nesčetných opisech a překladech. Odhaduje se, že zachovaných rukopisů je dnes kolem sta čtyřiceti. Z toho dva v českých knihovnách (Původně byly tři, olomoucký exemplář byl však v 19. století přesunut do Vídně).¹³⁰ První tisky jeho díla na sebe také nenechaly dlouho čekat. Benátský, celkem druhý, byl pořízen v roce 1496.¹³¹ Zásadnější pokus o něco, co bychom dnes nazvali kritickou edicí, jako první učinil Giovanni Battista Ramusio. V roce 1559 vyšel Polův text ve verzi, která se opírá o překlad pořízený Fra Pippinem, s Ramusiovou předmlouvou. Toto vydání dodnes patří k nejdůležitějším vydáním *Il Milione*.¹³²

Teprve v 19. století začala diskuze o problémech s dílem spojených. Mimo jiné i v jakém jazyce byl s největší pravděpodobností sepsán originál, potažmo, který z rukopisů lze za tento originál považovat. Vystala také otázka potřeby vytvořit moderní a naučně podloženou kritickou edici. Takto bylo zjištěno, že zřejmě nejstarší dochovanou verzí je rukopis č. 1116 v Pařížské národní knihovně. Ve stejné knihovně je však také o něco mladší rukopis, který obsahuje dodatek, že jde o kopii rukopisu, který předal Marco Polo v srpnu 1307 francouzskému šlechtici Thiébaultovi de Cépoj, který pobýval v té době v Benátkách. Jako věkově i kvalitativně podobný rukopisu č. 1116 se ukázal toskánský rukopis z Národní knihovny ve Florencii. Oba rukopisy pochází ze 14. století.¹³³ Dodnes nejvlivnější kritickou edicí zůstává kriticky

¹²⁹ IUCNREDLIST.org: *Mountain Gazelle* [online]. Červený seznam ohrožených druhů, IUCN Red List, [cit. 2019-23-09]. Dostupné na: <https://www.iucnredlist.org/species/8989/50186574>.

¹³⁰ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 20.

¹³¹ Tamtéž, s. 21.

¹³² Tamtéž, s. 22.

¹³³ Tamtéž, s. 23.

komentovaný překlad Sira Henryho Yulea, který se opírá o celkem tři verze díla: starofrancouzskou, toskánskou a Ramusiovu.

Verdikt první vlny bádání zněl asi takto: Marco Polo roku 1298 nadiktoval zprávu o svých cestách Rustichellovi da Pisa. Rustichello upravil původní nadiktovanou verzi do francouzštiny. O osm let později dostal Thiébaud de Cépy od Pola jím samotným upravenou zprávu o stejné cestě. Všechny pozdější redakce ať už latinské, toskánské či benátské jsou opisy nebo převyprávění z verze upravené Rustichellem, nebo textu Thiébauda de Cépy.¹³⁴ Se zcela novými myšlenkami pak přišel Luigi Foscolo Benedetto. Rozdělil texty, ve kterých se zachovalo Polovo dílo, do celkem pěti skupin:

1. tzv. Geografický text (již zmíněný rukopis č. 1116), který není originálem, je oproti původnímu dílu zkrácen, zato je v něm zachován jazyk originálu.
2. Starofrancouzská verze. Jedná se o několik opisů vytvořených ve zhruba stejné době. Patří k nim i rukopis určený pro Thiébauda de Cépy.
3. Původní toskánská verze, dnes zachovaná pouze v podobě latinského překladu, který je kompilací původní toskánské verze a Fra Pippinova textu.
4. Benátská redakce, založená na druhé toskánské verzi, ze které byl pořízen první německý i latinský překlad. Patří k ní Pipinův překlad, na kterém je založeno Ramusiovo vydání, jež však obsahuje dodatky z jiných vydání.
5. Rukopis Z. Je opisem latinské verze ze 14. – 15. století, která původně patřila kardinálovi Zeladovi. Tato verze se dnes nachází v milánské Ambrosiáně. První část je zkrácena a není tak zcela totožná s opisem Pipinovy verze ve vlastnictví rodu Ghisi. Rukopis Z obsahuje 200 pasáží, jež v Geografickém textu chybí, ale kolem sta dvaceti z nich jsou v Ramusiově vydání. Do stejné skupiny patří také všechny pozdní benátské verze.¹³⁵

Výsledky Benedettova bádání lze shrnout následujícím způsobem: rukopis č. 1116 je ze zachovaných rukopisů chronologicky nejstarší. Nejedná se však o kopii janovského originálu, ale o pozdější verzi, která je spolu s dalšími francouzskými rukopisy odvozena z jednoho franko-benátského opisu staršího data, dnes ztraceného. Z této skupiny rukopisů jsou odvozeny prototypy verzí toskánské a benátské. Ze zmíněného ztraceného franko-benátského opisu vychází i rukopis Z. Ramusio pravděpodobně použil k sestavení svého vydání i rukopisy

¹³⁴ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 24.

¹³⁵ Tamtéž, s. 25–26.

dnes již ztracené.¹³⁶ O několik let později byl nalezen originál rukopisu Z v toledské katedrální knihovně a bylo shledáno, že jsou si velmi podobné, ale nikoli totožné.¹³⁷

Závěrem je potřeba podotknout, že někteří vědci dodnes vyslovují určité pochybnosti ohledně autentičnosti Polových zpráv. Nicméně jejich argumentace se opírá převážně na poukazování na to, o čem všem autor nenapsal.¹³⁸ Takovýto přístup je však poměrně vratký, neboť nebere ohled na možný autorský záměr ani na nedokonalou autorskou paměť v moment vytváření textu. Faktické či terminologické nepřesnosti lze při tom snadno přičíst tomu nakolik jeho vlastní kultura a mentalita i jazyk byly vzdáleny tomu, co viděl. Jako typický příklad toho, o čem Polo nenapsal, bývá uváděna Velká čínská zeď, ale je příznačné, že se o ní ve svém textu nezmiňuje ani Odorico da Pordenone, ani kdokoli další z evropských cestovatelů, kteří ony kraje během vlády dynastie Yuan navštívili.¹³⁹

V následující podkapitole se budu při citování z originálního textu opírat především o italskou kritickou edici *Il Milione, Le Meraviglie del Mondo*, z roku 1931, vytvořenou Luigim Foscolem Benedettim, která bere ohled na nejdůležitější ze zachovaných opisů díla a je tak pravděpodobně jednou z informačně nejúplnějších, ne-li nejúplnější vůbec.

4.2.2. Bohatá fantazie nejen Rustichella da Pisa

Srovnáme-li cestopis Marca Pola se zprávami Giovanniho da Pian del Carpine a Odorica da Pordenone, zjistíme jistý ústup faktografie ve prospěch autorského subjektu. Samozřejmě, že se i v tomto díle objevuje hodnocení a explicitně formulovaný autorský vlastní názor na pozorované skutečnosti, děje se tak ale spíše výjimečně. Autorský subjekt je v textu zastoupen spíše předáním silného subjektivního dojmu a jeho přímého důsledku, velmi barvitého líčení. Nemoralizuje, ačkoli zůstává křesťanem a sem tam do vyprávění zahrne i kolik je kde křesťanů, či jaké zázraky se tímto místem pojí. Je tomu tak například v kapitolách, jež informují o lokalitě, Marcem Polem nazvané, Baldac, která se nachází nedaleko Bagdádu. Vyprávění pojednává o tom, jak se zázračně pohnula hora: „*E la montagna subito cominciò a crollare e avanzò per un miglio.*“¹⁴⁰ (A tak se hora pohnula s otřesem země a přesunula se o míli.) v textu je ovšem explicitně zmíněno, že se jedná o zázrak. Dnešní čtenář tak může bezpečně rozpoznat

¹³⁶ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 26–27.

¹³⁷ Tamtéž, s. 28.

¹³⁸ Tamtéž, s. 28.

¹³⁹ HAW S. G., *Marco Polo's China: a Venetian in the Realm of Kublai Khan* [online], London & New York: Routledge, 2006, Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=DSfvfr8VQSEC&pg=PA54&redir_esc=y#v=onepage.

¹⁴⁰ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 32.

pověst, ačkoli pro čtenáře středověkého to tak být vůbec nemuselo. Přítomnost množství duchů v poušti u města Lop lze také do jisté míry považovat za báji: „(...) *ode allora parlare spiriti come se fossero i suoi compagni: si sente talvolta chiamare da essi per nome. Spesso sviato da quelle voci si smarrisce senza rimedio.*“¹⁴¹ (a v tu chvíli slyší, jak k němu hovoří duchové, hlasy jeho souputníků: dokonce slyší, jak ho volají jménem. Ti, kdo byli těmito hlasy svedeni z cesty, beze stopy zmizeli.) Nicméně sám autor přiznává, že je to *meraviglia* (podivuhodnost) a zanechává tak prostor pro určité pochybnosti.

Do značné míry je dobové nepřijetí autorova díla spojeno se skutečností, že silně předběhl svou dobu. Jak již bylo řečeno výše, přiblížil se zpravodajskému žánru a publicistickému stylu několik století před jejich vznikem, ba dokonce před vznikem samotných příčin jejich vzniku.¹⁴² V jeho době nikdo takto nepsal. Svě vyprávění strukturuje podobně jako by to dnes dělal antropolog.¹⁴³ Srovnáme-li *Il Milione s Historií Mongolorum*, nebo *Diversae historiae* zjistíme, že autoři dvou posledně jmenovaných knih ačkoli věnují pozornost detailům, je na první pohled patrné, že tak činí ze zcela utilitárních důvodů. K tomu v mnohem rozsáhlejší míře hodnotí to, co vidí. Odorico da Pordenone dokonce vícekrát zmiňuje, že o některých skutečnostech vyprávět nebude, neboť jsou z jeho pohledu odsouzeníhodné či natolik fantastické, že by jim nikdo nevěřil. Polo se těmito problémy zabývá jen okrajově, spíše sdílí nastřádané informace a dojmy. Vychutnává a snaží se čtenáři zprostředkovat estetiku odlišného.

Navzdory celkovému ladění svého přístupu zůstává člověkem své doby a určitého kulturního kontextu. Nedokáže se tak zcela vymanit z vlivu některých čtených knih, které do jisté míry predeterminují, co by měl vidět. Jakožto obchodník toho jistě přečetl méně než jeho cestovatelští kolegové z klerikálních kruhů Giovanni da Pian del Carpine a Odorico da Pordenone, ale kultura středověkých encyklopedií se nejspíše v omezené podobě dostala i k němu. Nejvýrazněji to lze pozorovat na pasáži o jednorozcích spatřených na Jávě: „*Hanno degli elefanti selvatici; hanno in gran quantità dei liocorni, non punto inferiori per grossezza agli elefanti. Somigliano ai bufali nel pelo (...).*“¹⁴⁴ (Mají divoké slony a mnoho jednorozců, kteří nejsou o mnoho menší než sloni. Kůží se podobají buvolům.) Tito jednorozci jsou ve skutečnosti nosorožci, nicméně středověký člověk ani v nejmenším nepochyboval o existenci jednorozců¹⁴⁵ a tak si Polo, jakožto člověk své doby, dosazuje do role jednorozce první a jediné suchozemské zvíře, které se do ní alespoň trochu hodí. Činí tak ovšem poměrně moderním

¹⁴¹ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 68.

¹⁴² ECO U., *O zrcadlech a jině eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 81.

¹⁴³ Tamtéž, s. 85.

¹⁴⁴ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 294.

¹⁴⁵ ECO U., *O zrcadlech a jině eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 83.

způsobem, řečené jednorozce si nijak neidealizuje a zcela nemilosrdně vyvrací zažitou představu o krásných jednorozcích se spirálovitým rohem: „*Ha la testa fatta come quella del porco selvatico; la porta di continuo chinata verso la terra; ed ama molto restare tra la melma ed il fango. È bestia molto laida a vedersi.*”¹⁴⁶ (Hlavu mají jako divoký vepř a nosí ji stále skloněnou k zemi; rádi se válí v blátě a bahně. Jsou to na pohled velmi ošklivá zvířata.) Cítí, do jisté míry reflektuje a pravděpodobně nevědomě promítá do textu konflikt mezi tím, co by měl vidět, vzhledem k tradici a tím, co skutečně vidí.¹⁴⁷

Původním cílem jeho cestování byl hlavně obchod. Lze tak usuzovat i na základě četnosti zmínek o obchodu a hospodářství napříč celým cestopisem. Již v druhé kapitole je čtenáři předložen přístav Džaca (Ajas) v tzv. Menší Arménii a o zboží, které lze v tomto místě pořídit: „*Poiché a quella città si portano tutte le spezie e tutti i drappi di seta e d'oro dell'interno, con tutte le altre merci preziose; ed i mercanti di Venezia, di Genova e d'ogni altro paese vengono là, le comperano e le diffondono pel mondo intero.*”¹⁴⁸ (A protože se do tohoto města dodávají všechna možná koření a všechny možné druhy hedvábí a zlato, s množstvím dalšího vzácného zboží; a proto tam přijíždí mnoho obchodníků z Benátek, Janova a mnohých jiných krajin, nakupují je a prodávají po celém světě.) V následující kapitole informuje Polo o Turkménii a o zboží, které se tam vyrábí. „*Poiché quivi si davorano i primi, i più splendidi tappeti del mondo. Vi si davorano ancora drappi di seta crémisi e d'altro colore, molto belli e ricchi, e altre cose dimolte.*”¹⁴⁹ (Protože právě tu se zhotovují nejlepší na světě koberce. Vyrábí se zde také látky z karmínového hedvábí a jiných krásných a bohatých barev, a množství dalších věcí.) Je nutné podotknout, že píše hlavně o typech zboží, o které byl v jeho době a jeho kontextu (Benátkách) největší zájem. Především tedy luxusní látky, koberce, šperky a dekorativní předměty, drahokamy, vzácné oleje a koření. Nejvíce prostoru věnuje látkám, což se může na první pohled jevit jako překvapivé. V dobovém kontextu byl ve středu pozornosti spíše obchod s kořením.¹⁵⁰ Uvážíme-li však, že Marco Polo pocházel z Benátek, které udržovaly stálé obchodní styky s Byzancí, kde hedvábí bylo velmi oblíbené¹⁵¹, stává se zmíněné pozorování mnohem méně překvapivým.

¹⁴⁶ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 294.

¹⁴⁷ ECO U., *Storia delle terre e dei luoghi leggendari*, Milano: Bompiani, 2013, s. 443. Dostupné z: <https://libri.cc/storia-delle-terre-e-dei-luoghi-leggendari-umberto-eco-pdf/>.

¹⁴⁸ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 19.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁰ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 99.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 100.

Konkrétně v případě Polova textu je možná na místě srovnání s textem Balducciho Pegolottiho, který procestoval vesměs stejné končiny v letech 1335–1343.¹⁵² Je čistě věcný a velmi praktický, obsahuje povětšinou konkrétní údaje o místní měně a ekonomických poměrech téměř v každé lokalitě, kterou procestoval. Polo tak důsledný není, mnohem větší prostor dává tomu, co se dnes nazývá exotismem, snaze o co nejvěrnější předání nejružnějších divů a specifické nálady, v níž je potřeba je nazírat.¹⁵³ Právě z tohoto důvodu je také čtenářsky známější a oblíbenější.

Náboženská stránka není tak zvýrazněna jako v textech Giovanniho da Pian del Carpine a Odorica da Pordenone. A není se čemu divit, samotné povolání zmíněných autorů je nabádá k tomu, aby se o tuto stránku života komunit, s nimiž se setkali, zajímali. Na rozdíl od Pola svou zvědavost často schovávají za pokusy zdůraznit, co je v domorodých náboženstvích chybného (neodpovídajícího křesťansko-katolickému kánonu, viz podkapitoly *Faktické a (ne)fantastické* a *Text autocenzurovaný, ale přesto přínosný*), zejména tedy Odorico, Giovanni je v tomto směru shovívavější. Pola zajímá víra obyvatel zemí, jimiž cestuje, popisuje některé kláštery, dvacátou šestou kapitolu dokonce vyhrazuje čínským zákonům a zvykům, v níž náboženským zvyklostem je vyhrazena přibližně třetina. Dále se k tématu náboženství nevrací. Nicméně popis je podrobný a svědomitě provedený, jakoby autor chtěl říct vše důležité najednou a téma definitivně opustit: „*E per lo contrario se si sará portato male essendo figliuolo di un nobile, rinascerà figliuolo di un contadino; e dalla condizione di contadino passerá a quella di cane, discendendo sempre a stati più vili.*”¹⁵⁴ (A naopak, jestliže se však choval špatně a byl synem šlechtice, narodí se znovu jako syn venkovana a z venkovana se stane psem, a bude sestupovat stále k nižším formám života.) Jeho zájem o náboženské představy je tak spíše povrchní a nepřilíš hodnotící. Je patrné, že záležitosti světské autora zajímají více. Nepozastavuje se ani nad myšlenkou reinkarnace, pro křesťanský svět zcela nepřijatelnou. Pouze popisuje, jakým způsobem si posmrtnou existenci představují lidé o nichž v konkrétním momentě hovoří.

Vzhledem k tomu, že autor nelíčí výhradně objektivní informace, ale i osobní dojmy, do značné míry prokládané jeho osobními očekáváními relativně vzdělaného křesťana a Evropana, nemohl se zcela vyhnout jisté hyperbolizaci, prvkům nereálna, potažmo roubování vlastních očekávání na nazíranou realitu. Když Polo např. píše o (pravděpodobně) obyvatelích Andamanských ostrovů: „*Dovete sapere che gli abitanti di quest'isola hanno tutti la testa*

¹⁵² HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 126.

¹⁵³ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 473.

¹⁵⁴ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 170.

*canina; hanno occhi ed i denti da cane.*¹⁵⁵ (Vězte, že obyvatelé onoho ostrova mají všichni hlavu psí, mají psí oči i zuby.) Kromě toho, že se tato informace vztahuje k oblasti nereálna, je také možné, že jde o snahu se nějakým způsobem zavděčit potenciálnímu čtenáři, neboť pověra o existenci psohlavých lidí byla v jeho době tak silná, že se vnímala téměř jako nepopíratelný fakt, natolik zapadala do paradigmatu očekávání od vyprávění o dalekých zemích.¹⁵⁶ Je však zajímavé, že v tomto konkrétním místě Polo jasně říká, že za pravdivost informace osobně nezodpovídá. Užívá formulaci *Dovete sapere* (Vězte, že), která často uvozuje informace, jejichž podstata je mnohdy buď přímo fantastická, potažmo velmi těžko uvěřitelná (a autor si toho byl zřejmě vědom), zatímco povětšinou, sděluje jednotlivé údaje velice přímo *Sono gente...* (Jsou to lidé...), *Hanno/Non hanno...* (Mají/Nemají...).

Nejvíce prostoru získává autorská subjektivita v popisech obyvatelstva navštívených zemí. Je příznačné, že je hodnotí negativně nikoli pro zvyky či náboženství, jak bychom to mohli u člověka jeho doby (a vlastně i u mnoha dnešních lidí) očekávat. Hodnotí převážně na základě osobní zkušenosti s jejich chováním. A možná právě proto je jeho vztah k jednotlivým národům či skupinám obyvatel velmi rozdílný. Kurdové jsou podle něj: „*Sono gente bellicosa e trista. E derubano volentieri i mercanti.*“¹⁵⁷ (Jsou to lidé agresivní a zlí. A rádi olupují kupce.) o lidu tzv. Solných hor se vyjadřuje takto: „*La gente adora Maometto. Ed è trista e sanguinaria. Fanno lunghe e frequenti bevute, ché sono amici del bicchiere: hanno un vino cotto ottimo.*“¹⁵⁸ (Obyvatelé uctívají Mahomeda. Jsou zlomyslní a krvelační. Často se oddávají dlouhému a častému pití, neboť jsou přáteli kalichu: mají výborné pálené víno.) Lid v zemi Baša (dnešní Afghánistán) si také nezískal autorovy sympatie a naprosto identicky, jako ve výše zmíněných příkladech, je nikterak nešetří: „*Sono furbissimi e, a modo loro, valenti.*“¹⁵⁹ (Jsou zrádní a, svým způsobem, úskoční.) Naproti tomu obyvatelé dobového Chánbalyku a některých dalších čínských měst jsou dle autora zdvořilí: „*Parlano bene e con chiarezza, salutano cortesemente, con faccia sorridente ed allegra, hanno molta nobiltà ed eleganza nel mangiare.*“¹⁶⁰ (Mluví dobře a jasně, zdraví zdvořile s rozzářenou tváří, jsou velmi šlechtění a dbají na způsoby stolování.)

¹⁵⁵ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 301.

¹⁵⁶ POLO M., *Milión*, překlad M. Mattušové, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961, s. 294.

¹⁵⁷ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 24.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 56.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 169.

Z hlediska přírodopisného zajímají autora zejména exotické druhy zvířat či rostlin, které středověký čtenář neznal, hlavně tedy různé druhy jedovatých hadů, štírů a krokodýlů. Autorský subjekt je však poměrně snadno pozorovatelný skrze zveličování některých skutečností, jako na příklad v kapitole o království Erdžinul: „*Vi sono buoi selvatici in gran quantità, grandi come elefanti, e molto belli a vedersi: sono tutti pelosi fuorchè sopra il dorso, di color bianco e nero.*¹⁶¹“ (Je tam mnoho divokých býků, velkých jako sloni. Na pohled jsou velmi krásní: jsou celí, s výjimkou hřbetu, pokryti černou a bílou srstí.) Podle černobílé srsti můžeme zpětě s relativní jistotou v těchto „divokých býcích“ identifikovat jaky, ale jakkoli jsou jaci velcí, zcela jistě nemohli být stejných rozměrů jako sloni. Na autora však zřejmě udělali dojem tak silný, že jim připsal takto působivé rozměry.

Setkáme se rovněž i se zvířaty, která patří pouze do oblasti fantastična. Objevují se tak netopýři větší, než jestřábi, či luminiscentní tarantuly: „*Poiché dovete sapere che i pipistrelli – gli ucelli che volano da notte e che non hanno né penne né piume – sono presso di loro grandi come un astore.*“¹⁶² (Vězte také, že netopýři – ptáci, kteří létají v noci a nemají ani brka, ani peří – jsou u nich stejně velcí, jako jestřábi.) a „*Sappiate ancora che nelle loro case si trovano certe bestie denominace tarantole, che rassomigliano alle lucertole e si arrampicano su pei muri.*“¹⁶³ (Vězte rovněž, že se v jejich domech nachází jistí tvorové, kterým se přezdívá tarantuly, jsou podobni světluškám a lezou po zdech.) Ponecháme-li stranou skutečnost, že netopýři nejsou ptáci, ale savci, ve 13. století to autor nemohl vědět. Je poměrně málo pravděpodobné i to, že by netopýr byl stejných rozměrů, jako jestřáb. Ani největší druhy netopýřů nemívají rozpětí křídel širší než 50 cm, kdežto rozpětí křídel jestřába se pohybuje zhruba mezi 70–120 cm, v závislosti na druhu. S největší pravděpodobností měl na mysli kaloně, vzhledem ke skutečnosti, že na tento popis narážíme v kapitole o kraji Maabar, který bývá badateli umístován na západní pobřeží Indie¹⁶⁴, s největší pravděpodobností šlo tedy o *Kaloně indického*, jehož rozpětí křídel činí v průměru 130cm.¹⁶⁵ Avšak ani tato skutečnost nepomáhá zcela spolehlivě identifikovat druh jestřába, žádný z popsáných druhů totiž plně neodpovídá této charakteristice.¹⁶⁶ Ve vysvětlivce,

¹⁶¹ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 93.

¹⁶² Tamtéž, s. 317.

¹⁶³ Tamtéž, s. 315.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 459 (mapa).

¹⁶⁵ COLE, T. B. JAMANETWORK.com: *Giant Indian Fruit Bat* [online]. Publikáční portál Americké asociace lékařů, Jama network, rev. 2009, [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/184763>.

¹⁶⁶ ZICHA Ondřej., BIOLIB.cz: *Rod jestřáb* [online]. Mezinárodní encyklopedie rostlin, hub a živočichů, BioLib, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.biolib.cz/cz/taxonsubtaxa/id8521/>.

v překladu Mattušové, je uveden jakýsi „Jestřáb Královský z Pondišeri“¹⁶⁷, nicméně hledání tohoto druhu v tištěných encyklopediích i na webu nepřineslo žádné výsledky. Těžko rovněž říct, co konkrétně měl na mysli Polo, když psal, že je tarantula podobná světlušce. Neexistuje žádný poddruh tarantul (sklípanů), ani jiných pavouků s bioluminiscencí, přinejmenším dosud nebyl spolehlivě popsán.¹⁶⁸ Světový náhled obchodníka tak zřejmě vstupuje do konfliktu s jakousi touhou po geografickém zázračnu, které jej nutí vidět i to, co vidět nemohl a křesťanským pojetím zeměpisu, které tuto potřebu vidět „zázraky“ cizích krajů ještě umocňuje.¹⁶⁹

Ve světle předchozího odstavce by bylo rovněž zajímavé pozastavit se nad samotným termínem *tarantula*. S největší pravděpodobností není v textu původní, sám Polo musel užít jiného termínu, neboť v jeho době ještě nebyly popsány. Poprvé se slovo *tarantula* vyskytuje v textu kolem roku 1560, tedy přibližně dvě stě šedesát let po sepsání *Il Milione*, a označovalo, nikoli sklípkaný, ale slídákovité.¹⁷⁰ Je tak nasnadě předpokládat, že se tento termín objevil v textu při pozdějším opisování a Polo tedy mohl ve skutečnosti popisovat zcela jiného tvora.

Autor také klade velký důraz na vyličení geografických a klimatických podmínek, flory i fauny cizích zemí. Popisuje moře, řeky, jezera, pouště, stepi, nejrůznější druhy zvířat či zemědělských plodin. Při popisu zvířat se ale někdy setkáme se hyperbolizací či zcela nesprávnými údaji. Tak např. v popisu lvů, kteří podle Pola jsou: „*Possiede parecchi leoni grandissimi, assai piu grandi dei leoni di Babilonia: Esti sono di bellissimo pelo e di bellissimo colore, essendo tutti rigati per lo lungo di nero, di vermiglio e di bianco.*“¹⁷¹ (Vlastní mnoho obrovských lvů, kteří jsou větší než lvi babylonští; mají krásnou srst krásné barvy, neboť jsou pruhovaní po délce černými, červenými a bílými pruhy.) je poměrně zřejmé, že muselo jít o nějaký druh tygra. Nabízejí se tak dvě možnosti výkladu: buď užívá nesprávného termínu záměrně, aby učinil text srozumitelnějším čtenáři (nebo ho Rustichello pochopil nesprávně a napsal si to po svém), nebo jen neznal přesné pojmenování a užil tak výrazu lev. Stejně lze doložit i příkladem z kapitoly stopadesáté: „*Nascono in questa provincia i gran colubri – i gran serpentini che dir si voglia – di proporzioni così smisurate da far rimanere di sasso, non dico*

¹⁶⁷ POLO M., *Milión*, překlad M. Mattušové, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961, s. 294.

¹⁶⁸ SAZALEY, Jessie. LIFESCIENCE.com: *Tarantula* [online]. Elektronický mediální server, Life Science, rev. 24. 12. 2014, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.livescience.com/39963-tarantula.html>.

¹⁶⁹ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 473.

¹⁷⁰ ETYMONLINE.com: *Tarantula* [online]. Online etymologický slovník, EtymOnline, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.etymonline.com/word/tarantula>.

¹⁷¹ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 142.

*a vederli, ma al solo sentirne parlare.*¹⁷² (V tomto kraji žijí obrovští hadi – hadi, kteří, řekl bych – mají tak nesouměrné proporce, že jen slyšet o nich je velký podiv, natož je vidět na vlastní oči.) Dnes již víme, že se muselo nejspíš jednat o aligátory, proč si je však autor dal do souvislosti zrovna s hady, a ne na příklad s ještěrkami, je nejasné.

Vzniká dojem, že autorovi byla vlastní dobová představa, že Bůh stvořil svět jako svého druhu *Fyzilog*, jehož jednotlivé kapitoly je třeba interpretovat. Nad dynamikou putování jako takového, převažuje výčet kuriozit a detailní popisy. Skrze text zprostředkovává zkušenost s „divy světa“.¹⁷³ Samozřejmě, stejně jako ostatní zde rozebíraní autoři, chtěl být v jistém smyslu poučný a potenciálnímu čtenáři užitečný, ale zároveň čtivý. Toto kritérium se zdá být důležité pouze pro Marca Pola. Jak Giovanni da Pian del Carpine, tak Odorico da Pordenone se soustředí především na informativnost textu, a to, jak zapadá do formátu, který byl od nich očekáván. Posledně zmíněné omezení se však autora *Il Milione* vůbec netýkalo a mohl tak zahrnout do svého díla i informace, kterým by se ostatní raději vyhnuli, i koncipovat ho, jako výčet s fantastickým hraničícím podivuhodností a zázraků. Nicméně i Marco v některých případech uznává za vhodné se o některých skutečnostech nerozšiřovat. Například v závěrečné části kapitoly o ostrovu *Scotra* (dnešní Sokotra; Yemen) je to řečeno zcela explicitně: „*Fanno venire in mare quando vogliono, le grandi burrasche ed i grandi venti. Sanno fare molti altri incantesimi meravigliosi, che non torna bene a raccontare in questo libro.*“¹⁷⁴ (Mohou přivolat na moře, chtějí-li, velké bouře a větry. Umí i mnoho dalších podivuhodných kouzel, o nichž není radno vyprávět v této knize.) Znamená to, že i zde si je autor nějakým způsobem vědom jisté nejednoznačnosti informací, o nichž pojednává. Stále se však omezuje mnohem méně než výše jmenovaní.

Autor neopomíná ani nejrůznější zvyky a obyčeje asijského kontinentu, se kterými se během cestování setkal. Snaží se k nim přistupovat bez předsudků a některé zvyky hodnotí jako přímo chvályhodné, pokud je vůbec nějak hodnotí: „*Dovete sapere che tutti gli abitanti del Mangi hanno il segmento costume. Non appena è nato un bambino, il padre o la madre fanno notare il giorno, il punto e l'ora del suo nascimento, la costellazione e il pianeta sotto cui è nato: (...)*“¹⁷⁵ (Obyvatelé Mansi mají ten zvyk, že jakmile se narodí dítě, otec nebo matka dají ihned zapsat den, hodinu a znamení jeho narození.¹⁷⁶) až po odsouzeníhodné zvyky jako ten

¹⁷² POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 194.

¹⁷³ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 473.

¹⁷⁴ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 356

¹⁷⁵ Tamtéž, 1932, s. 255.

¹⁷⁶ POLO M., *Milión*, překlad M. Mattušové, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961, s. 225.

pocházející ze země Peym: „*E sappiate che c'è presso di loro usanza seguente. Quando un marito deve lasciare la moglie per fare qualche suo viaggio, se la sua assenza debba prolungarsi oltre i venti giorni, subito dopo ch'egli si è incamminato, la moglie prende un altro marito. (...) Gli uomini, dal canto loro, possono anch'essi, dovunque vadano, prendere un'altra moglie.*“¹⁷⁷ [A vězte, že mají následující zvyk. Když muž odcestuje bez své ženy na dobu delší než dvacet dní, může si žena ihned najít jiného manžela. (...) Stejně tak i muži, kdekoli právě jsou si mohou najít jinou ženu.] či zvyk v zemi Tangut, pro křesťana naprosto šokující: „*Possono prendere per moglie le cugine e le mogli del padre, esclusa però la madre.*“¹⁷⁸ (Mohou si brát za manželky sestřenic i otcovy manželky, s výjimkou matky.)

Jindy je popis naopak tak přesný, že je, dá se říci, téměř objektivní jako je tomu v případě popisu příjmů, které získává Chánova státní pokladna z města Kvinsaj.¹⁷⁹ Obzvlášť příznačný je v tomto ohledu popis těžby soli, jehož autenticita byla potvrzena moderními badateli¹⁸⁰: „*Ed è il reddito del sale così grande in questa città perché essa è situata nella regione litoranea, vicino a lagune, o paludi che dir si vogliono, dove d'estate l'acqua del mare si condensa, e si raccoglie il sale in quantità straordinaria.*“¹⁸¹ (A výnos z prodeje soli je v tom městě tak velký protože se nachází v pobřežní oblasti lagun, či spíše bažin, v nichž se během léta voda odpaří, a soli pak lze vytěžit nadobyčejné množství.) Velmi věcné a přesné zprávy se týkají i jednotlivých místních měn.¹⁸² Zčásti pravděpodobně i proto, že téma jako takové zanechává poměrně málo prostoru pro fantazii a subjektivitu.

Jindy byly faktografické údaje, které na první pohled nevyvolávají žádné pochybnosti, zpětně označeny za nesprávné či nepřesné. Řada verzí textu, jež obsahují kapitolu věnovanou detailnímu popisu Chánbalyku, uvádí, že městské hradby mají dohromady 12 bran: „*La città ha dodici porte e sopra ciascuna c'è un grandissimo e bel palazzo, (...).*“¹⁸³ [Město má dvanáct bran a nad každou je velký a hezký palác, (...)], zatímco archeologický výzkum potvrdil existenci pouze jedenácti městských bran.¹⁸⁴ Vystává zde otázka, zda se autor skutečně jen

¹⁷⁷ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 66.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 77.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 261–262.

¹⁸⁰ VOGEL H. U. *Marco Polo Was in China: New evidence from Currencies, Salts and Revenues*, Leiden: BRILL, 2012, s. 331.

¹⁸¹ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 261.

¹⁸² VOGEL H. U. *Marco Polo Was in China: New evidence from Currencies, Salts and Revenues*, Leiden: BRILL, 2012, s. 331.

¹⁸³ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 124.

¹⁸⁴ HAW S. G., *Marco Polo's China: a Venetian in the Realm of Kublai Khan*, London & New York: Routledge, 2006, s. 73.

přepočítal, nebo jsou kořeny této chyby o něco zajímavější. Pokud by číslo totiž upravil vědomě, v souvislosti s představami o symboličnosti čísel, pro středověkou evropskou kulturu vesměs velmi typickými¹⁸⁵, znamenalo by to, že se v údaji, který bychom jinak četli jako veskrze faktický, nepřímo promítá právě subjektivní autorský pohled. Zda to tak je či není dnes již spolehlivě určit nelze, může se také jednat o jednu z mnoha nesrovnalostí vzniklých pozdějším opisováním. I tak je to poměrně zajímavým tématem k zamyšlení.

V některých částech textu se autor zcela upřímně snaží nejen popsat to, co viděl, či očekával vidět, ale dokonce vyvrátit existující zažitou představu: „*Poiché dovete sapere che la salamandra non è una bestia come si dice; ma è altra cosa come udirete. (...) Vi dirò adunque che quando si è cavata, dalle montagne, di cella vena che avete udito, si ha un bel romperla e spezzarla; (...). E tutte le volte che tali tovaglie di salamandra hanno qualche macchia o sudiciume, si mettono nel fuoco e vi si lasciano un po' e diventano bianche come la neve.*“¹⁸⁶ [měli byste vědět, že salamandra není zvířetem, jak se obecně praví; ale něčím jiným, jak uslyšíte. (...) Řeknu vám tedy, že když je těžena v horách z konkrétní žíly, jak jste slyšeli, musí se rozbít na kousky; (...) A pokaždé, když řečené tkaniny ze salamandry mají nějaký flek či nečistotu, dávají se do ohně, kde jsou na chvíli ponechány a stávají se bílými jako sníh.] Takto popsaný salamandr s detaily průběhu těžby a výroby byl později zpětně identifikován jako tkanina z osinku.¹⁸⁷ Autor tak částečně redukuje *mytické* středověkých encyklopedií na žánrotvorné *exotické*¹⁸⁸ a nové, jen velmi těžko vysvětlitelné v rámci známého paradigmatu. A ve svém dobovém kontextu je velmi zvláštní i z jiného důvodu: takto detailní popis působí totiž zcela technicky a až nečekaně moderně (možná právě o to méně uvěřitelně pro Polovy současníky). Zázraky se postupně mění na podivnosti, zajímavosti či na velmi konkrétní technologické postupy navenek se tvářící jako podivuhodnosti.

Z rostlinného světa předvídatelně věnuje autor největší pozornost různým druhům koření. Jak již bylo řečeno, v jádru zůstává obchodníkem, a proto věnuje nejvíce prostoru těm jeho druhům, které jsou nejvíce ceněny doma: pepři, zázvoru, muškátu, hřebíčku. Stejně jako Odorico da Pordenone se pokusil informovat Evropany o tom jakým způsobem pepř roste: „*Vi è inoltre molto abbondante il pepe; viene in gran copia per tutte le campagne e pei boschi. (...) Non è, intendiamoci, una pianta selvatica: gli alberi che producono il pepe sono alberi che si piantano,*

¹⁸⁵ KARFÍKOVÁ L., ŠÍR Z., *Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 43.

¹⁸⁶ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 74–75.

¹⁸⁷ ECO U., *O zrcadlech a jiné eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 86.

¹⁸⁸ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 474.

*che s'annaffiano: sono alberi domestici.*¹⁸⁹ [Je tam také, kromě všeho jiného, mnoho pepře; je ho spousta všude po venkově i v lesích. (...) Není to však rostlina lesní: stromy, jež produkují pepř, jsou stromy kultivované a zalévané: jsou to stromy zahradní.] Nicméně realitě byl o něco vzdálenější, neboť popsal *Pepřovník černý* jako strom, nikoli jako břečťan,¹⁹⁰ jako to učinil Odorico. Jedná se však o ovíjivou liánu, která ale většinou ovíjí právě stromy a relativně běžně se tak i pěstuje (dnes na čajovníkových plantážích apod.).¹⁹¹ Není proto příliš překvapivé, že se středověký Evropan domníval, že může jít o integrovanou součást stromu. Ostatní údaje jsou převážně pravdivé a nelze tak pochybovat o snaze podat informace faktograficky co nejpřesněji.

Jak již bylo řečeno výše, krátce po návratu do Benátek byl Marco Polo zajat Janovany v bitvě u Korčuly. Ve vězení zapsal jeho spoluvězeň Rustichello da Pisa autorovy zážitky z cest.¹⁹² Výsledky tohoto setkání jsou spíše pozitivní, ač poněkud zvláštní. Je vysoce pravděpodobné, že právě Rustichello je původním autorem myšlenky sepsání textu o Polově cestování a zároveň i zhotovitelem prvního rukopisu. Nicméně právě kvůli tomu jsou jeho zásahy do obsahu téměř neoddělitelné od autorem diktovaného protooriginálu.

Dobrodružnost zachycená v knize je poměrně naivní a některé fantastické prvky lze s vysokou mírou pravděpodobnosti připsat právě zapisovateli příběhu, Rustichellovi da Pisa, autorovi rytířských románů. Možná to však byly právě Rustichellovy zásahy, které učinily text natolik oblíbeným. Bývají mu připisovány jak popisy průběhu bitev¹⁹³, tak i samotný „konverzační“ styl, jakým jsou informace podány. Velmi podobný styl lze totiž nalézt v úvodech k jiným textům (kompilacím), jež jsou tomuto autorovi připisovány. Popis druhého Polova setkání s Kublajchánem bývá rovněž často srovnáván s příchodem Tristana na dvůr krále Artuše z textu *Roman de Roi Artus*, pro nápadnou vzájemnou podobnost. Jindy jsou Rustichellovi připisovány dokonce veškeré fantasticky vyznívající prvky v textu.¹⁹⁴ Osobně shledávám toto tvrzení poněkud odvážným, obzvláště vzhledem k jeho neověřitelnosti.

Svůj podíl na specifickém vyznění textu mohli mít i jeho pozdější opisovatelé či překladatelé. Zpracovatelé textů, ovlivňovali nejen formu, ale mnohdy i přímý obsah. Nejmarkantnější jsou však tyto zásahy nikoli v *Il Milione*, ale v Odoricových *Diversae Historiae*,

¹⁸⁹ POLO M., *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932, s. 340.

¹⁹⁰ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. xlvi.

¹⁹¹ GRULICH, Vít. BOTANY.cz: *Pepřovník černý* [online]. O. s. Přírodovědná společnost, BOTANY.cz, rev. 17.09.2011 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/piper-nigrum/>.

¹⁹² PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 591.

¹⁹³ OHLER, N. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003, s. 364.

¹⁹⁴ LATHAM, R. *The Travels of Marco Polo*, London: Folio Society, 1958 s. 11–12.

kde kromě vesměs druhotných detailů jako popisy bitev či záhadné kočko-gazely, nalezneme i celou sekvenci nepůvodních kapitol (vysvětleno dále v textu). Nicméně právě markantnost těchto zásahů, je činí snadněji odhalitelnými.

Jakýkoli text se stává uměleckým dílem pouze v momentě, kdy získává vnitřní prostor závislý na pretextu. Získává tak omezenou míru nezávislosti na zmíněném pretextu. Tou je v daném konkrétním případě empirická zkušenost s „jiným“, která zcela automaticky, ač v různé míře v jednotlivých částech textu, obrůstá nánosy uměleckosti prostřednictvím dobové i kulturně podmíněného autorského pohledu, nedokonalosti autorské paměti a těžko definovatelné přidané hodnoty pocházející od zapisovatele (popřípadě opisovatelů).¹⁹⁵

4.2.3. *Rustichello da Pisa*

Pro jasnější představu, kdo byl onen Rustichello da Pisa, v některých pramenech nazývaný též Rusticiano da Pisa, který *Il Milione* zapsal a pravděpodobně i do jisté míry přispěl k jeho dnešní podobě, si připomeňme vše, co víme o jeho životopisných údajích.

Je pravdou, že toho nevíme mnoho. Jasně a doložitelně jsou vlastně jen tři životopisné údaje: žil na přelomu 13. a 14. století, byl literátem (pod jeho jménem byla šířena francouzskojazyčná kompilace bretonských příběhů *Livre de roy Meliadus* v některých opisech nazývaná *Roman de Roi Artus*¹⁹⁶, nicméně je pravděpodobnější, že je autorem pouze části těchto příběhů) a v roce 1298 se v janovském žaláři setkal s Marcem Polem.¹⁹⁷ Sám se ve vězení ocitl nejspíše po bitvě u Melorie roku 1284 v době eskalace konfliktu mezi Janovem a Pisou.¹⁹⁸ Ohledně všech zbývajících informací se ocitáme v oblasti čistých předpokladů, jež nelze jednoznačně ověřit ani vyvrátit. Na základě příjmí da Pisa je na místě tvrzení, že musel pocházet z Pisy nebo z jejího nejbližšího okolí. Navrhovaná identifikace s pisánským notářem Rustichellem di Guido Rustichelli činným v první polovině 14. století však není zcela spolehlivá.¹⁹⁹

¹⁹⁵ ČERVENKA, Miroslav. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 62.

¹⁹⁶ LATHAM, R. *The Travels of Marco Polo*, London: Folio Society, 1958 s. 11–12.

¹⁹⁷ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 626–627.

¹⁹⁸ HOFFMAN, D. L. *Rusticiano da Pisa*, Lacy, Norris J. *The New Arthurian Encyclopedia*, N. Y.: Garland, 1991, s. 392.

¹⁹⁹ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 626–627.

5. Odorico da Pordenone

5.1. Trecento: Odorico da Pordenone a jeho doba

Mezi osobnostmi, které svým pozorováním cizích zvyků přispěly k šíření křesťanství, si zvláštní pozornosti zasluhuje právě františkánský mnich a misionář Odorico da Pordenone. Poskytuje poměrně typický příklad duchovního činitele, který nejen z hlubokého přesvědčení šířil v Asii vlastní víru, ale také odtud přinesl myšlenku jisté náboženské snášenlivosti.²⁰⁰

Jinak nazývaný také Odericus Bohemus de Portu Naonis, či Oldřich Čech, se narodil mezi lety 1265 a 1286 ve Villanova poblíž Pordenone. Přesné datum jeho narození není známo, většina odborníků se přiklání ke starším datům.²⁰¹ Pordenone a řada dalších severoitalských měst v dnešním Furlánsku byly v této době podrobeny Přemyslu Otakarovi II. Na základě nepříliš informačně bohatých historických pramenů se obvykle uvádí, že byl synem českého vojáka, který byl posádkou právě v Pordenone, a furlanské matky. Přemysl Otakar II. se stal pánem Pordenone na přelomu let 1269 a 1270, po porážce Jindřicha Korutanského.

Osobnost Odoricova otce však přesně neznáme. Pozdní tradice uvádí, že Odorico byl z rodu *Mattiussi*. *Mattiusi* je považováno za typicky furlánské příjmení, které by snad mohlo vzniknout přizpůsobením českého *Matušův*.²⁰² Avšak žádný ze starých rukopisů, kromě pařížského, se o Odoricových českých kořenech nezmiňuje. Existuje dokonce mínění, že „Boemus“ bylo do názvu doplněno později.²⁰³

Pozdější tradice také uvádí, že byl přijat do řádu v dětském věku, žádný přesný údaj však není k dispozici. Místem přijetí do řádu minoritů byl pravděpodobně klášter v Udine. Podle *Vita fratris Odorici de Utino*, po určitou dobu vedl asketický život v lesní poustevně.²⁰⁴ Tento údaj však nelze spolehlivě potvrdit ani vyvrátit. Podobně jako v případě Giovanniho da Pian del Carpine o jeho životě před vstupem do řádu není téměř nic známo.

²⁰⁰ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. *Odorik z Pordenone: z Benátek do Pekingu a zpět: setkávání na cestách Starého světa ve 13.–14. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference, Plzeň 13.–14. listopadu 2006 = Odoric of Pordenone: from Venice to Peking and back: meetings on the roads of the Old World in the 13th–14th centuries: proceedings of the international conference, Pilsen, 13th to 14th november 2006*. Praha: Filosofia, 2008. *Colloquia mediaevalia Pragensia*, s. 7.

²⁰¹ Tamtéž, s. 10.

²⁰² ANDREOSE A., *Odorico da Pordenone OMin.: Libro delle nuove strane e meravigliose cose*. Volgarizzamento italiano del secolo XIV dell'Itinerarium di Odorico da Pordenone, Padova: Centro Studi Antoniani, 2000, s. 33.

²⁰³ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 10.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 11.

Nejprve vykonal společně s dalšími františkány misii v Arménii a na území dnešního Ruska (Zlatá horda) přibližně v letech 1296–1314. Během této první cesty se zřejmě naučil několik místních jazyků. Proto chvíli také působil jako tlumočnick apoštolského vikáře, Konráda z Pegau.²⁰⁵ Jazykové dovednosti jej pravděpodobně učinily ideálním kandidátem pro významnou cestu do východní Asie. Ačkoli byla oficiální motivace cesty ryze náboženská, jistě měla mít i politický dopad jak v kontextu kurie, tak v kontextu františkánského řádu.

Někdy mezi lety 1314 a 1318 se vydal přes Cejlon, Sumatru, Jávu a Kambodžu do Číny a možná až do Tibetu. Na cestě byl pravděpodobně doprovázen irským mnichem Jakubem z Ibernie, který později pomáhal s Odoricovým pohřbem, a snad i dalšími lidmi, o nichž však nic nevíme.²⁰⁶ Ve svém díle se autor o nikom ze svých společníků jmenovitě nezmínil.

Na rozdíl od svých kolegů Giovanniho da Pian del Carpine, Marca Pola i většiny ostatních svých předchůdců zvolil jižní trasu přes moře, snad proto, že byla v dané době bezpečnější, ačkoli delší. Na zpáteční cestu se už však vydal po souši. Pravděpodobně rovněž z bezpečnostních důvodů.²⁰⁷ Podle různých pramenů trvalo jeho cestování 12 až 16 let. Většina badatelů se i zde přiklání k vyššímu číslu.²⁰⁸

O podrobnostech působení Odorica a jeho společníků na dvoře Velkého chána nelze dohledat téměř nic konkrétního. Cílem jeho cesty byla misionářská činnost. Je tak nasnadě předpokládat, že právě toto bylo jeho hlavním úkolem, zřejmě pod vedením Giovanniho da Montecorvino, papežského legáta na Chánově dvoře.²⁰⁹ Pozdější hagiografická tradice připisuje právě Odoricovi až 20 000 pokřtěných pohanů. O tom, proč je číslo tak velké, bude řeč v následujících podkapitolách.

Jedním z důvodů jeho návratu z Chánbalyku byla možná akutní potřeba posílit čínskou misii a doplnit ji o nové lidi, což potvrzuje závěr Odoricova cestopisu. Sám se chtěl také vrátit na východ, ale naneštěstí onemocněl a zemřel krátce po návratu do Itálie.

O jeho cestě zpět je známo poměrně málo a není ani jasné, kdy přesně do Itálie doplul. Obvykle se uvádí přelom let 1329 a 1330. Stejně tak není možné spolehlivě dohledat, kde se vylodil. Mohly to být Benátky, s tím, že pak pokračoval do Pisy, se zastávkou v Padově anebo možná doplul přímo do Pisy, kde se rozhodl kvůli onemocněním vrátit do Udine, a teprve

²⁰⁵ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 11.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 11.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 12.

²⁰⁸ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 524.

²⁰⁹ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 13.

cestou tam se zastavil v Padově a Benátkách. Na základě omezených informací, jež jsou k dispozici, však lze vytvořit i další možná schémata cesty.²¹⁰

Jisté je, že po návratu, v květnu roku 1330, byl v Padově, v klášteře Svatého Antonína, kde latinsky nadiktoval zprávu o své cestě spolubratru Guglielmovi da Solagna. Tato nadiktovaná verze pak byla odeslána papeži do Avignonu. Potom se odebral do kláštera v Udine, kde přibližně rok po návratu zemřel. Datum jeho úmrtí se v opisech jeho vyprávění uvádí poměrně přesně, odpovídá 14. lednu 1331. Toto datum potvrzují i klášterní záznamy.²¹¹

Krátce po smrti se kolem jeho osobnosti začala utvářet hagiografická tradice, která měla směřovat ke svatořečení. Akvilejským patriarchou Paganem della Torre byl dokonce zahájen proces ověřování zázraků, k nimž Odoricovým přičiněním či krátce po jeho smrti údajně došlo. Seznam 37 zázraků měla přezkoumat speciálně zřízená komise v čele se starostou města Udine. Po několika měsících přezkoumávání nastrádala tato komise kolem sedmdesáti důkazů o zázracích spojených s Odoricem. Avšak když v roce 1332 Pagano della Torre zemřel, proces svatořečení se zpomalil a další zázraky už nebyly zaznamenány. Teprve v roce 1755 byl kanonizační proces obnoven a Odorico byl prohlášen za blahoslaveného. A až v roce 2002 začal přípravný proces k jeho svatořečení.²¹² Jeho *Diversae historiae* byly velmi rozšířené a zanechaly stopu v řadě pozdějších evropských cestopisů.²¹³ Text byl také zařazen do *Acta sanctorum*, jednoho z nejznámějších souborů hagiografické literatury.²¹⁴

Je však poměrně zvláštní, že Odoricovo jméno nebylo zatím objeveno v žádných mongolských pramenech.²¹⁵ Je to zvláštní v kontextu skutečnosti, že Odoricův kolega Giovanni da Pian del Carpine je v Mongolsku znám. Může to být dáno rozdílem v jejich postavení. Giovanni da Pian del Carpine působil přímo na Chánově dvoře jako diplomat a byl dokonce přítomen jeho korunovaci, kdežto Odorico byl *jedním z členů františkánské misie* v hlavním městě.²¹⁶ Zčásti to může být zaviněno i změnou poměrů v říši. Několik desetiletí před příchodem Odorica bylo hlavní město Mongolské říše přesunuto do Číny a začal její postupný rozpad. Kromě toho samotný Chán Jesöntömör zemřel roku 1328, relativně krátce po Odoricově odjezdu z hlavního města.²¹⁷

²¹⁰ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 13–14.

²¹¹ Tamtéž s. 14.

²¹² Tamtéž, s. 15–16.

²¹³ PELÁN, J. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004, s. 524.

²¹⁴ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 17.

²¹⁵ Tamtéž, s. 67.

²¹⁶ Tamtéž, s. 68.

²¹⁷ Tamtéž, s. 70–71.

Reálný přínos jeho cesty je o to větší a působivější, že ani pro cestovatele nebylo nikterak snadné najít mapy, které by pokrývaly, alespoň část území, které měli procestovat.²¹⁸ Kromě toho, že samotná kartografie byla teprve v počátečných vývojových stádiích, neměli evropští cestovatelé přístup k mapám, kterých používali asijsí mořeplavci.

Odorikův cestopis byl spolu s díly ostatních františkánů jako Marignolli, nebo da Montecorvino a jiných lidí z Evropy ve své době cenným příspěvkem k lepšímu poznání světa. Kromě toho, že tito cestovatelé zprostředkovali informace o Asii vzdělaným Evropanům, zároveň představili evropskou kulturu Asii.²¹⁹

5.2. Il viaggio in Asia di Odorico da Pordenone

Téměř sedmdesát let po Giovannim da Pian del Carpine se vydal na cestu další z papežských pověřenců, Odorico da Pordenone, který cestoval v letech 1316–1330 k pekingskému dvoru, a o své pouti později nadiktoval spis známý pod různými názvy, který mimo jiné posloužil i jako jeden z pramenů autorovi cestopisu tzv. *Mandevilla*²²⁰, v jehož díle je řada pasáží až nápadně shodná s Odoricovým textem.²²¹ Zároveň potvrdil některé podrobnosti vyprávění svých předchůdců.

Stejně jako jeho kolegové, o nichž byla řeč v předchozích kapitolách, i Odorico hledal ve střední Asii říši kněze Jana.²²² Samozřejmě, že ji nenašel, ale podobně jako ostatní se ji alespoň pokusil umístit. Uvažoval však dostatečně střízlivě, aby byl skeptický vůči tomu, co vidí.²²³: „(...) *venni nelle terre di Presto Giovanni, e non è delle cento parti l'una quello che si dice di lui.*²²⁴ (Přišel jsem do země kněze Jana, a ze sta věcí, jež se o něm praví, není jediná pravdivá.)

Je svým způsobem příznačné, že ačkoli autor projevil jistou shovívavost vůči jinověrcům, tedy nehodnotí je výhradně negativně, je explicitně nepřátelský vůči nestoriánům. A není divu. Zatímco buddhisté a vyznavači řady jiných náboženství byli z pohledu misionáře „chybujícími

²¹⁸ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s., s. 63.

²¹⁹ Tamtéž, s. 63.

²²⁰ *Cestopis tzv. Mandevilla*, K vyd. přípr. Šimek F.; Předml.: Janáček J.; Doslov naps. Šimek F. a Kaňák M. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1963, s. 200–201.

²²¹ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s., s. 20.

²²² HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 97.

²²³ ECO U., *Storia delle terre e dei luoghi leggendari* [online], Milano: Bompiani, 2013, s. 437. Dostupné z: <https://libri.cc/storia-delle-terre-e-dei-luoghi-leggendari-umberto-eco-pdf/>.

²²⁴ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. lxi.

z neznalosti“, nestoriáni byli do značné míry konkurencí. Stejně nevraživě se o nestoriánech vyjadřují i jiní katoličtí autoři.²²⁵

Podobně jako Marco Polo označuje Odorico jižní Čínu jako *Manci* a předpokládá, že je součástí Horní Indie. Zajímavé však je, jak již bylo zmíněno v jiné souvislosti, že přesná trasa jeho zpáteční cesty není jasná, stejně tak jako se nezachovalo přesné pořadí ostrovů a zemí, které navštívil.²²⁶

Jeho cestopis obsahuje i pasáž o Tibetu, jako první vnáší do evropské literatury záznam o Lhase a dalaj-lámovi. Nicméně otázka, zda Odorico ve Lhase skutečně byl, zůstává sporná.²²⁷ Předpokládá se, že ve skutečnosti Tibetem nazývá území situované mnohem severněji než dnešní Tibet. Hranice Tibetu se však v průběhu dějin poměrně výrazně proměňovaly a nelze tak vyloučit, že jeho svědectví bylo dobově alespoň z části platné. Je pravděpodobné, že pouze převzal Mongolské topografické názvosloví a za Tibet označil oblast v okolí jezera Kōke Nor.²²⁸ Ani obsah kapitoly, tomuto území věnované, však příliš dobře nevyjasňuje, zda v dnešním Tibetu skutečně byl, nebo jen projížděl přílehlým regionem.²²⁹

Odoricův text se velmi brzy stal rozšířenou a oblíbenou četbou. Dochovalo se kolem sta třiceti opisů, uložených v různých evropských knihovnách. Ještě v průběhu 14. století byl spis přeložen do několika italských volgare a do francouzštiny.²³⁰

Ve své době text dosáhl popularity srovnatelné s *Il Milione*. Mnohdy však Polův cestopis doplňuje a rozvíjí už známá fakta. Jeho nejpravděpodobnějším cílovým auditoriem však na rozdíl od jiných cestopisů byli hlavně budoucí misionáři, pro něž bylo velmi důležité znát geografii. Dílem právě pro ty, kteří se měli roku 1341 vydat ke dvoru Velkého chána.²³¹ Možná právě z tohoto důvodu byl Odorico pověřen vytvořením textu, který by jeho cestu zpracovával.²³²

Je zároveň pravděpodobné, že autorův text byl znám i pozdějšímu františkánskému cestovateli Giovannimu Marignollimu. Přinejmenším se jejich názhledy na některé skutečnosti shodují.²³³

²²⁵ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 222.

²²⁶ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 105.

²²⁷ Tamtéž, s. 105.

²²⁸ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 62.

²²⁹ Tamtéž, s. 62.

²³⁰ HORÁK, B. *Dějiny zeměpisu I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954 s. 105.

²³¹ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 29.

²³² Tamtéž, s. 20.

²³³ Tamtéž, s. 100.

Konkrétním příkladem vědecké přínosnosti Odoricova cestopisu je mimo jiné Katalánský atlas, který byl roku 1375 zhotoven na Mallorce. Jedná se v podstatě o mapu, která je však tvořena šesti samostatnými listy a z tohoto důvodu bývá zpravidla nazývána atlasem. Jako zdroje informací byly při jejím vytváření využity cestopisy Marca Pola i Odorica z Pordenone. Ve své době předkládal Katalánský atlas nejpřesnější mapu známého světa. Jako první atlas vůbec znázorňuje větrnou růžici.²³⁴ Jeho hlavní inovativnost však tkví v poměrně věrném zachycení východní poloviny světa. Samozřejmě, ani zde se neobešlo zcela bez chyb. Například ostrovy Jáva a Cejlon jsou na mapě prohozeni. Odoricův text byl pramenem hlavně pro území Číny, neboť obsahuje také města, která v *Il Milione* chybí. Řada měst je však zakreslena dvakrát, kvůli různým transkripčním názvu v textech Marca a Odorica.²³⁵

Není nezajímavé, že se objevují i badatelé, převážně anglojazyční, kteří jsou velmi skeptičtí nejen vůči obsahu Odoricova díla, ale i vůči tomu, zda vůbec k nějaké cestě došlo, nemluvě o autorově hagiografickém kontextu. Svůj skepticismus vůči putování jako takovému však nepodporují příliš přesvědčivými argumenty. Je tak možné, že se jedná spíše o názory spojené s konkrétními historiografickými postupy, které jsou spíše otázkou tendencí, v době vzniku aktuálních, ale rychle zastarávajících. Podobný skepticismus obklopoval v jistých chvílích i *Il Milione*, ale řečené dílo i autor měli, narozdíl od Odorica, mnohem více obhájců.²³⁶

V této práci se při citování úryvků originálního textu budu opírat především o publikaci z roku 1866, *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China* sestavenou Henrym Yulem Cordierem, která se skládá zejména z anotovaných anglických překladů zápisek z cest Francesca Balducciho Pegolottiho, Odorica z Pordenone a Benedicta Goëse. Publikace obsahuje rovněž tři přílohy: I. Jeden ze starších latinských prepisů Odoricova textu, pocházející z pařížské Národní knihovny, II. Jeden ze starších překladů Odoricova díla do italštiny pocházející z Biblioteca Palatina ve Florencii²³⁷ (dnes Biblioteca nazionale centrale di Firenze²³⁸), a III. Italská transkripce prvních dvou kapitol z originálního textu Francesca Balducciho Pegolottiho.

²³⁴ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 51.

²³⁵ Tamtéž, s. 52.

²³⁶ Tamtéž, s. 26.

²³⁷ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. xliii.

²³⁸ GOGGIOLI, M. M. STORIA.BNCF.FIRENZE.sbn.it: L'unione con la biblioteca Palatina [online]. Oficiální stránky florentské městské knihovny, [cit. 2019-01-05]. Dostupné na: <http://storia.bncf.firenze.sbn.it/passato-2/origine-e-sviluppo-della-biblioteca-magliabechiana/lunione-con-la-biblioteca-palatina/>.

5.2.1. *Politika a objevování světa, aneb proč zrovna Odorico?*

Dílo i osobnost Odorica z Pordenone budily zájem současníků nejen kvůli cestě samotné a informacím o ní podaným, ale také misijní činností a značným přínosem ke zvýšení prestiže františkánského řádu. Možná právě z tohoto důvodu byl takřka „vybrán“ nejdříve pro blahorečení, za kterým mělo časem následovat i svatořečení. Byl zřejmě osobností zároveň zajímavou i dostatečně vzdálenou střetu zájmů církevních hodnostářů, aby právě jeho kandidatura měla šanci projít všemi instancemi. Bylo by zbytečné podléhat iluzím o reálnosti s Odoricem spojených zázraků. Za celým řízením, které mělo za úkol je „přezkoumat“, zřejmě stály regionální i církevní politické důvody. Akvilejský patriarcha potřeboval posílit vlastní postavení, prestiž své diecéze a zároveň alespoň částečně vyřešit finanční potíže, a s nimi spojenou závislost na florentských bankéřích²³⁹. Starostové v tuto chvíli nejvýznamnějšího města patriarchátu, Udine²⁴⁰, kteří se na celé akci podíleli, si zřejmě od potenciálního statutu poutního místa také slibovali jisté ekonomické výhody, zatímco starší hodnostáři františkánského řádu pravděpodobně potřebovali zvýšit prestiž řádu po tom, co papež Bonifác VIII. roku 1317 prohlásil spiritualistickou větev františkánské řehole za herezi.²⁴¹

Aby se cestopis do tohoto kontextu lépe hodil, byl doplněn o již zmíněný příběh o mučednících z Tany a o přenosu jejich ostatků. Tyto kapitoly působí ještě zvláštněji a nemístněji, přihlédneme-li ke skutečnosti, že o působení ostatních františkánů na Chánově dvoře nenajdeme v cestopisu jedinou zmínku.²⁴² Kdyby autor náboženskou tematiku skutečně považoval za stěžejní pro svůj text, jistě by misijní činnost svých kolegů takto neopomněl. Navíc legendy vložené do jeho textů pozdějšími opisovateli do jisté míry zkreslily autentické informace o Asijském kontinentu. K takovému vkládání zřejmě docházelo ze stejného důvodu, který nutil ilustrátory *Il Milione* zobrazovat monstra, o nichž v řečené knize není ani slovo, jednoduše proto, že upřímně věřili v jejich existenci a tedy i přítomnost v takové knize, když ne na stránce s ilustrací, tak jistě na nějaké jiné.²⁴³ Na rozdíl od ilustrací však takováto *upřesnění* měla mnohem vážnější dopad na celkové vyznění textu.

Výrazné zásahy do textu dokládá i skutečnost, že jednotlivé opisy nemají ani stejnou strukturu. Chronologický vzorec: cesta do Číny – pobyt v Číně – návrat, bývá v některých opisech přeházen tak, aby byl zdůrazněn pobyt v Číně, který se tak ocitá na začátku. Za pobytem

²³⁹ LEICHT P. S. *Breve storia del Friuli*, Udine: Libreria Cerducci Editrice, 1923, s. 79.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 88.

²⁴¹ ESCOBAR M., *Ordini e congregazioni religiose, 2 voll.*, Torino: SEI, 1951, s. 175.

²⁴² SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 50.

²⁴³ ECO U., *O zrcadlech a jině eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 82.

v Číně následuje kapitola o zemi kněze Jana, z pohledu většiny dobových evropských čtenářů téma jistě zajímavější i známější, než ta zbývající.²⁴⁴

Dnes už nelze s dostatečnou mírou spolehlivosti zjistit proč je právě Odorico oficiálně označován za apoštola Číňanů a proč právě on byl ze svých současníků vybrán pro blahořečení a svatořečení. Za tímto účelem, jak jsme viděli již dříve, mu bylo připsáno působivé množství pohanů obrácených na křesťanství, a sice celých 20 000. Není třeba zvlášť podotýkat, že ono číslo vypadá v kontextu jednoho člověka vysoce nepravděpodobně. Už alespoň proto, že jej nelze spolehlivě potvrdit, ale pro nedostatek záznamů ani vyvrátit. Podle všeho se mělo jednat o další „důkaz“ Odoricovy svatosti. Je však relativně pravděpodobné, že mu byl připsán úspěch celé františkánské misie v Číně za delší dobu jejího působení. Opět z důvodů zejména politických. Avšak z části i díky této skutečnosti, právě jeho osobnost postupem času kolem sebe stále stříádala bohatou hagiografickou tradici i v době, kdy celá problematika přestala být aktuální.²⁴⁵

Je rovněž zajímavé, že se v podstatě podílel na realizaci Giovanniho myšlenky, podrobněji definované v kapitole třetí, o christianizaci *království Mongolů*, v kterou autor *Historia Mongolorum* nevěřil, ale byl nucen tvářit se, že věří a částečně tomu podřídil text svého díla. Je však potřeba dodat, že tato spíše povrchová christianizace neprobíhala v Mongolsku, přímo nezasahovala Chánovu osobu, a pravděpodobně ani dvůr. Samozřejmě také neměla dopad, v nějž se původně doufalo při vyslání prvních poselstv k Chánovu dvoru.

5.2.2. *Text autocenzurovaný, ale přesto přínosný*

Odoricův text samozřejmě není vědeckou prací, nicméně určitá metodologie mu není zcela cizí. Jeho cestopis však není příliš dlouhý a tak je poměrně nesnadné s jistotou vymezovat jednotlivá pravidla vnitřní struktury a postupy práce s informacemi. Vzniká dokonce dojem, že se jedná spíše o text psaný „nanečisto“, který měl být později rozšířen či doplněn, což se pro autorovu smrt nikdy neuskutečnilo.

Sběr informací probíhal buď prostřednictvím přímého pozorování, nebo rozhovorů s místními a přímých dotazů na skutečnosti, které byly autorovi nejasné. Na několika místech v textu se dokonce snaží rozlišovat mezi informacemi získanými přímo, a vyprávěním „z druhé ruky“. Ve výjimečných případech uvádí i zdroje takových neověřených informací.²⁴⁶

Ne všechny informace, které text obsahuje, jsou správné a úplné, nicméně dobové zeměpisné znalosti ztelně rozšířil. Je potřeba zmínit také to, že po Marcu Polovi byl Odorico

²⁴⁴SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 49.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 19.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 54.

první, kdo východní Asii popsal v samostatném díle. Navíc některé informace podané v *Il Milione* doplnil, či promluvil o věcech, které v Polově textu chybí.²⁴⁷

Stejně jako v případě *Il Milione* a *Historie Mongolorum*, originál se nedochoval. Není tedy přesně znám ani jeho původní název. Nejčastěji bývá text označován jako *Itinerarium*, *De mirabilibus*, *De ritibus hominum et condicionibus huius mundi*, *Diversae Historiae* a podobně. Dosud bylo identifikováno kolem sta třiceti opisů tohoto díla. Z toho téměř dvě třetiny v latině, kolem dvaceti prepisů do italštiny, několik překladů do francouzštiny, němčiny a španělštiny.²⁴⁸

Zajímavá je i skutečnost, že ačkoli není kupcem, mnohdy zaznamenává pěstované v konkrétním místě plodiny, chovaná hospodářská zvířata, produkované výrobky či přímo jejich ceny ve srovnání s domácími. „*In questa cittade s'á per meno d'un Viniziano ben trecento lib. Di gengivo fresco.*“²⁴⁹ (V tomto městě se získá za méně než jeden benátský dukát až tři sta liber čerstvého zázvoru.) Nebo ze stejné kapitoly: „*In questa terra ae le maggiori oche del mondo che sono ben per due delle nostre e sono bianche come latte.*“²⁵⁰ (V této zemi jsou největší husy na světě, jež jsou dvakrát tak velké jako ty naše a jsou bílé jako mléko.) těžko říci zda skutečně šlo ohusy, či nějaký jiný druh místních ptáků. Důležitější je skutečnost, že na autora udělaly dojem tak velký, že si na ně i po letech vzpomněl a rozhodl se tento údaj sdílet.

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, původní text byl podroben řadě zásahů, což problém rozhraní faktografie a subjektivity poněkud komplikuje. Kde přesně končí vložené legendy – které nejen, že jsou z neověřených zdrojů, ale ani nebyly získány v místě, o němž pojednávají – a kde se nachází ono autorovo subjektivitou zkreslené vnímání skutečnosti? Aby byl výsledek hodnověrnější, z analýzy budou zcela vyřazeny kapitoly o mučednících z Tany. Jejich neautentičnost byla poměrně spolehlivě prokázána jinými badateli²⁵¹ a tak z hlediska zde zkoumané problematiky zcela postrádají hodnotu.

Z dnešního pohledu není vždy snadné rozlišit, zda se u nepravdivých informací jedná o čirý výmysl, nebo je to jen skutečnost, která však byla autorovi natolik nejasná, že ji vyložil pouze tak, jak ji chápal on, mnich žijící na přelomu 13. a 14. století. Samozřejmě, většina rukopisů obsahuje prohlášení o tom, že za informace autor, v rámci možností, ručí: (...) *che tutte queste cose iscritte in questo memoriale o io le vidi o io l'udi dire a uomini degni di fede e dal*

²⁴⁷ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 17.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 18.

²⁴⁹ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. liii.

²⁵⁰ Tamtéž, s. liii.

²⁵¹ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 50.

cumme parlaere delle contrade.²⁵² [(...) že všechno, co zde výše psáno, buď jsem viděl, nebo slyšel od lidí hodných důvěry, nebo se v oněch krajích obecně vypravuje.] Vycházejme tedy ze skutečnosti, že vyprávění diktoval podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Tento předpoklad však neřeší problém jeho osobní autorské subjektivity, která se nevyhnutelně promítá do textu. Dané problematice je potřeba věnovat zvláštní pozornost. I zcela autentická vzpomínka může vyznít velmi odlišně, pokud se vztahuje k zážitku, který si autor zpřítomňuje po mnoha letech.²⁵³

Faktografická stránka se zrcadlí zejména v popisech specifiky místního stravování, od pro Evropana velmi exotických: „*In questa contrada sono maggiori serpentini ch'abbia il mondo, e piglioni e mangialli in ogni convito da bene, e no é tenuto bello convito se di questo nu a.*“²⁵⁴ (V těchto končinách jsou plazi větší než kdekoli na světě a místní je chytají a jedí jako pochoutku, a hostina na níž nejsou, není považována za dobrou.) až po poměrně běžné: „*Maravigliomi molto come tanta gente possono insieme abitare, ed avi si grande dovizia di pane e di vino e di porci, e di riso, e bigni, ch'è un nobile beveraggio, e di tutte altre vittuaglie, ch'è maraviglia a vedere.*“²⁵⁵ (Žasl jsem velmi, jak mnoho lidí může pohromadě žít a mít při tom velké zásoby chleba, vína, vepřového masa, rýže a bigni, které je vznešeným nápojem, a všech ostatních věcí, které se jen tak nevidí.). V těchto konkrétních případech není potřeba pochybovat o pravdivosti informací. Maso hadů a jiných plazů se v Asii dodnes konzumuje poměrně běžně.²⁵⁶ Výčet potravin v citátu, který následuje, je naopak poměrně „normální“ a každodenní i pro autora samotného. S výjimkou *bigni*, alkoholického nápoje vyráběného z rýže.²⁵⁷ Jediné v čem by se snad dala spatřovat autorská subjektivita je explicitní zmínka o tom, jak moc je autor jednotlivými skutečnostmi překvapen.

V prvním případě samotným faktem toho, že lidé mohou konzumovat, mimo jiné, i plazy. Textové stopy tohoto úžasu, lze spatřovat v tvrzení, že v tomto konkrétním místě jsou větší než kdekoli na světě, což je jako tvrzení přírodopisné, tedy faktografické, při nejmenším zavádějící.

²⁵² YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. lxiii.

²⁵³ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005. S. 45.

²⁵⁴ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. liii.

²⁵⁵ Tamtéž, s. liv.

²⁵⁶ CHINADIALOGUE.net: *Eating habits in south China driving endangered animals to extinction* [online]. Zpravodajský server, China Dialogue, rev. 18.12.2012 [cit. 2019-03-04], Dostupné na: <https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/5506-Eating-habits-in-south-China-driving-endangered-animals-to-extinction>.

²⁵⁷ *Já bratr Oldřich Čech z Furlánska*, přložili: F. Gel a R. Kocourek, Praha: Lidová demokracie, 1962, s. 66.

Pokud je identifikace Cens-kalanu s dnešním Kuang-čou správná, není důvod předpokládat, že by se v dalším popsaném městě, identifikovaném jako Čang-čou, věci měly jinak. Potlačující většina tradičně konzumovaných hadů²⁵⁸, kobrou čínskou počínaje a užovkou smrdutou konče mají poměrně široký areál výskytu²⁵⁹. Znamená to, že na severu Vietnamu by na ně mohl narazit se stejnou pravděpodobností jako ve městech Kuang-čou či v asi 900 kilometrů vzdáleném Fu-čou (Fucho). Připisuje Cens-kalanu „největší na světě plazy“ zřejmě proto, že jej v tomto městě zaujali, nebo s tradicí jejich konzumace přišel do styku až ve jmenovaném místě. V případě druhém, jeho úžas je zcela explicitně odůvodněn množstvím jídla vzhledem k počtu obyvatel.

Příznačné jsou i architektonické reálie: „*I muri di questa cittade girano bene xl miglia, ne'quale sono ccclx ponti di pietra de'belli ch'abbia nel mondo.*“²⁶⁰ (Zdi mají v obvodu čtyřicet mil a je v něm tři sta šedesát kamenných mostů, krásnějších než jinde ve světě.) Tato věta je pochází z kapitoly 34 (většiny verzí) a pojednává s největší pravděpodobností o dnešním Nankingu.²⁶¹ Těžko říct nakolik přesné jsou číselné údaje, avšak přihlédneme-li k cílovému auditoriu cestopisu, je nutné konstatovat, že měly mít čistě orientační hodnotu. Není příliš pravděpodobné, že by z těchto údajů mohl mít někdo, doma v Evropě, praktický užitek. Důležitější však je, že se autor o přesnost snaží, ačkoli je poněkud nedůsledný. Tj. přesné množství mostů a přesný obchvat hradeb uvádí jen proto, že jej, stejně jako tomu bylo s fakty uvedenými výše v tomto konkrétním městě, zaujaly, v kapitolách o jiných městech tyto informace nejsou, ale mohou být místo nich úplně jiné více či méně přesné číselné údaje.

Relativní faktografická přesnost v popisu Číny však značně kontrastuje s fantastičnem protkaným popisem zemí východní Asie.²⁶² V popisu země Talamasin (s největší pravděpodobností západní pobřeží ostrova Borneo) uvádí jeden zajímavý talisman: „*In queste canne vi nascono entro priete che chiunque tiene di queste priete sopra se, dicono che nullo*

²⁵⁸CHINADIALOGUE.net: *Eating habits in south China driving endangered animals to extinction* [online]. Zpravodajský server, China Dialogue, rev. 18.12.2012 [cit. 2019-03-04], Dostupné na: <https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/5506-Eating-habits-in-south-China-driving-endangered-animals-to-extinction>.

²⁵⁹ Univerzita v Adelaide, TOXINOLOGY.com: *Naja atra* [online]. Databáze klinické toxinologie, TOXINOLOGY.com, [cit. 2019-03-04]. Dostupné na: <http://www.toxinology.com/fusebox.cfm?fuseaction=main.snakes.display&id=SN0039>.

²⁶⁰ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. lv.

²⁶¹ *Já bratr Oldřich Čech z Furlánska*, přložili: F. Gel a R. Kocourek, Praha: Lidová demokracie, 1962, s. 66.

²⁶² SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 56.

*ferro lo può tagliare*²⁶³ (V těchto třtinách se nachází jisté kameny, jež mají tu moc, že kdo má jeden z nich při sobě, nemůže být zraněn žádným železem.²⁶⁴) Tato informace, mimo skutečnost, že je zcela fantastická, však přivádí k poměrně zajímavé problematice. Její fantastičnost je na první pohled patrná dnešnímu čtenáři, nicméně autorovi a čtenáři dobovému tak patrná být vůbec nemusela. Odorico informaci prezentuje jako zcela autentickou, ani v nejmenším o ní nepochybuje. Stejně tak o tom, že podobné talismany mohou existovat, nepochybovali ani jeho současníci.²⁶⁵

V následující kapitole je však přítomen čirý výmysl: „*In questa contrada vidi una testugine maggiore per tre volte che non è la chiesa di santo Antonio di Padova (...)*“²⁶⁶ (V oné zemi jsem také viděl želvu třikrát větší, než je kostel sv. Antonína v Padově.) Zde je poměrně jasné, že takovou želvu vidět nemohl. Jisté pochybnosti nad touto pasáží určitě cítili i doboví čtenáři. Budeme-li k autorovi velkorysí, můžeme předpokládat, že viděl skálu, jež tvarem nápadně připomínala želvu. Mnohem pravděpodobnější však je, že se jedná buď o výmysl či převyprávěnou legendu, vloženou s cílem zaujmout a fascinovat potenciálního čtenáře.

Dalším zajímavým metodologickým rysem je zprostředkování velikosti jednotlivých objektů prostřednictvím jejich srovnání urbanistickými objekty, které znal z domovského prostředí. Ať už se tedy jednalo o, zmíněnou výše, želvu třikrát větší než sv. Antonín v Padově, či o města: „*Nella quale provincia ae duemila grandi città di tra le quali città Trevigi né Vicenza no sarebono nominate per cittadi.*“²⁶⁷ (V této zemi je až dva tisíce velkých měst, ve srovnání s nimiž by se Treviso a Vicenza za města vůbec nepočítala.) Tento postup je však uplatňován pouze na začátku spisu a dále autor odhaduje velikost měst na míle, jak dokládá příklad, v němž je řeč o dnešním Nankingu – o několik odstavců výše. Obecně se má za to, že se tak stalo proto, že na Odoricově cestě stále přibývalo na evropské poměry neobvykle velkých měst.²⁶⁸ Samo o sobě takovéto tvrzení jistě není tak úplně daleko od pravdy. Znamenalo by to však, že měl autor buď fenomenální paměť a do nejdrobnějších detailů si každé takové srovnání pamatoval. Nebo musely existovat jakési prvotní cestopisné poznámky, do nichž při sestavování zveřejněného textu nahlížel. Za žádných jiných podmínek by takováto metodologická změna neměla smysl,

²⁶³ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. xlix.

²⁶⁴ *Já bratr Oldřich Čech z Furlánska*, přložili: F. Gel a R. Kocourek, Praha: Lidová demokracie, 1962, s. 26.

²⁶⁵ KIECKHEFER, R., *Magie ve středověku, Vydání I.* Praha, Nakladatelství Argo, 2005, str. 216.

²⁶⁶ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. li.

²⁶⁷ Tamtéž, s. lii.

²⁶⁸ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s, s. 56.

neboť kdyby diktoval čistě na základě vzpomínek a rekonstruoval si všechny dojmy zpětně, věděl by již, že si se srovnáním se „známými“ objekty nevystačí, a neměl by důvod je vůbec použít. Pokud by ale na zmíněném srovnávání chtěl trvat, nemusel by měnit postup na odhadování počtu mil, stačilo by vylepšit stávající metodu obraty typu: „velký jako dva Avignony“.

Obecně vzato lze vysledovat jistý, byť značně generalizovaný, vzorec, jímž se autor při popisu jednotlivých lokalit zřejmě řídil: název lokality – rozměr/popis lokality – podivuhodnosti – lid – flora a fauna. Při čemž do kategorie podivuhodnosti, bych zařadila veškeré údaje, které jsou na lokalitě nějakým způsobem zajímavé a potenciálnímu čtenáři neznámé, ale zároveň těžko zařaditelné do jiných kategorií, pro svou rozmanitost a nerovnoměrný výskyt. Je potřeba podotknout, že v některých kapitolách mohou jedna až dvě složky zcela chybět a pořadí, v němž jsou uvedeny jednotlivé druhy informací, je také poměrně variabilní. Nejčastěji chybí dvě posledně jmenované složky. Například v prvních dvou kapitolách. Zatímco kategorie, přeci jen, přítomné se vyznačují velmi rozdílným rozsahem, ať už je jich několik shrnuto do jedné jediné věty: „*Di quindi veni in Soldania ov'è la sedia dello Re di Persia, nella quale è un luogo de' Frati Predicatori, e uno de' Frati Minori.*“²⁶⁹ (Odkud jsem odešel do Soldanie, kde se nachází sídlo perského krále a v němž je jedna komunita bratří dominikánů a jedna bratří františkánů.) V takto krátké větě je přítomen jak název, tak stručná charakteristika i informace navíc. Naopak jedna složka, může být rozvedena do delší větné sekvence, jako je tomu v popisu růstu černého pepře.²⁷⁰ Faktograficky velmi přesného. Dokonce ani neopakuje chybu řady jiných cestovatelů včetně Marca Pola, považujících pepřovník za strom.

Oproti svým kolegům a předchůdcům je o něco málo úspěšnější ve snaze dodržovat jednotný postup při předávání informací. Klíčová je pro něj snaha podat informace systematicky, s přihlédnutím k jejich zapamatovatelnosti a připraveností potenciálního publika tyto informace vstřebat, i v případě, kdy jde tento přístup na úkor jejich kvantitě. Je jediným z autorů, koho vážně zajímala otázka percepce, proto také nejednou zakončuje kapitolu formulacemi typu „*o nichž je lépe nepsat*“ či „*trvalo by příliš dlouho všechno vypsát*“. Lze tedy tvrdit, že od chvíle, kdy se k potenciálním čtenářům dostala první ze zde zkoumaných knih, došlo v myslích cestovatelů a vzdělavců k jistému posunu. Svět už pro ně není *jen* „knihou božích

²⁶⁹ YULE Cordier H., *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866, Appendix II.: s. xlv.

²⁷⁰ Tamtéž, s. Xlvii.

zázraků“, jako pro některé předchůdce, jako Brunetto Latini či Vincent de Beauvais.²⁷¹ Začínají situaci mnohem více problematizovat. Na základě předchozí zkušenosti už vědí, že ačkoli svět skutečně *je* „plný zázraků“ mnohé z nich se vymykají nejen jejich očekávání, ale i možnostem jejich fantazie. Nechtějí-li se tak v kvantech poznatků ztratit, musí některé vědomě vyřadit a zbylé podat seřazené tak, aby bylo snadnější se v nich orientovat. Zčásti se také mění účel sestavování takových textů. Už nejde jen o zprostředkování informací o neznámém území. Z řečených informací má potenciální čtenář mít, mimo jiné, i zcela praktický užitek.

Cesta, kterou autor podnikl, jako taková, je z hlediska díla hodnotná především tím, že umožňuje přístup k neznámým vjemům, mentalitám, kulturám i krajinám. Zmíněné v předchozím odstavci zapojení legend a fantastických smyšlenek slouží především ke zjednodušení zprostředkování této „jinakosti“ čtenáři, kterému je kontext cizí.²⁷² Tento postup je typický spíše pro moderní romány a bývá realizován odlišným způsobem. Přihlédneme-li však k době vzniku díla a skutečnosti, že dobový empirický čtenář Odoricova díla by se k poznání tohoto kontextu nikdy nemohl dostat jiným způsobem, zdá se jeho přítomnost v textu být zcela na místě. Takto podané geografické zázračno literaturu neopustí ještě po mnoho staletí a postupem času se promění v geografický exotismus.²⁷³

²⁷¹ ECO U., *O zrcadlech a jiné eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 82.

²⁷² ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 493.

²⁷³ *Tatmtéž*, s. 478.

6. Závěr

Nejrůznější cesty byly podnikány již ve starověku. Egypťané, Řekové či obyvatelé Kartága se často vypravovali na objevné a výzkumné cesty. V době vrcholného středověku pak cestování zažívá první významnější rozkvět. Cestopisná literatura se pak vyvíjela paralelně s rozvojem cestování jako takového.

Literatura, která by se dala zařadit pod pojem cestopisná, existovala už v antickém Řecku. Stačí si vzpomenout na texty jako *Periplus* či *Peri Okeanu*, jejichž autory byli Skylax a Pytheas. Do jisté míry i Homérovu *Odysseu* lze pod tento pojem zahrnout. V raném středověku se setkáme s tímto typem textů spíše v arabské a islámské kulturní oblasti.²⁷⁴ V Evropě měla zpočátku díla shodné podoby převážně rysy akčních příběhů, ve kterých se na fakta bral jen malý ohled. Často šlo o zcela smyšlené cestovatelské zážitky smíšené s orientálním fantastičnem. Obzvláště běžné to bylo v německojazyčné literatuře.²⁷⁵ Nicméně skutečný rozmach tohoto žánru měl teprve nastat.

Destabilizace poměrů v Mongolské říši, která začala krátce po návratu do Evropy posledního ze zkoumané triády autorů, kolem roku 1370 vyústila v dramatické vylidnění, vzestup dynastie Ming a zánik náboženské tolerance na někdejší území říše, který napříště znemožnil intenzivnější styky se Západem.²⁷⁶ Sen o nevidaně bohatých východních říších tak mohl v myslích Evropanů do jisté míry přežívat dál a stal se nepřímou příčinou nejednoho geografického objevu.²⁷⁷ Zároveň také poskytoval netriviální literární motiv evropským tvůrcům až do začátku 20. století.²⁷⁸

Až s příchodem renesance, a tzv. století objevů, se ve vývoji cestopisného žánru projevila tendence k postupnému zatlačování či zmenšování rozsahu fantastična a výmyslu ve prospěch reálna. Během 16. století začíná další vývojová fáze tohoto literárního žánru, která realistické tendence prosazovala již téměř nekompromisním způsobem.²⁷⁹ Zhruba v této době došlo také k expanzi žánru do evropských oblastí, které dříve postrádaly srovnatelnou literární tradici, jako například Skandinávie.

Cestopisný žánr, jak ho známe dnes, začal vznikat v době, kdy dochází k výraznému zesvětštění literárních témat. Postupně tak vznikala umělecká a zábavná próza. Cestopisná díla

²⁷⁴ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 10.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁷⁶ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 122.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 123.

²⁷⁸ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005. S. 478.

²⁷⁹ HORÁK, B. *Marko Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949, s. 42.

v konkrétním dobovém kontextu do určité míry zaujímala podobné místo, které v dnešní literatuře mají fantasy a sci-fi. Jednotliví autoři s tímto kontextem pracují velmi odlišně, v závislosti na tom, zda jsou svázáni nějakým zadáním či nikoli, nebo na tom, jak chtějí, aby text na čtenáře působil.

Jakožto literární útvar se cestopis nachází na pomezí literatury krásné a věcné. Zejména proto, že spojuje hledisko literatury faktu i literatury zábavné. Míra věcných informací bývá v cestopisech nestejná, někdy autor pojednává převážně o vlastních dojmech, jindy zase o objektivních skutečnostech věcnější povahy. K vylíčení subjektivního pocitu jsou však mnohdy využívány ryze umělecké až fantastické prostředky, které mohou být, a zpravidla také jsou, v rozporu s objektivními fakty. Literárním je tedy cestopis právě proto, že obsahuje onu individuální, subjektivní a díky tomu i uměleckou složku. Bez ní by cestopis automaticky přešel do oblasti odborné literatury, ať už geografické či folkloristické. V některých cestopisech však převažuje složka faktografická, v jiných naopak ta subjektivní či umělecká. Nadále budu v kontextu zkoumané problematiky tyto dva termíny používat v páru, neboť subjektivita může být jak autentickou, tak velmi obratně uměle navozenou a plnit funkci jednoho z uměleckých prostředků, jejichž účelem je zprostředkování atmosféry. Postupným vývojem došlo k tomu, že by v typickém cestopisném díle měly obě složky, tedy faktická a subjektivní/umělecká, být v alespoň relativní rovnováze.

Doslovná přesnost údajů se v uměleckém textu považuje za příznakovou, pro text neumělecký, nebo text, jehož uměleckost není jeho primárním účelem, lze tedy předpokládat opak.²⁸⁰ Nicméně takto se na problematiku nahlíží dnes. Je-li skutečně možné tento předpoklad aplikovat na texty vytvořené v žánru, který se nachází na rozhraní dvou funkčních stylů? Tyto texty navíc vznikaly v době, kdy cestopisný žánr (stejně jako většina ostatních) nejen že procházel vývojem, ale jako takový ještě v podstatě neexistoval, přinejmenším nebyl jasně definován a předpokládání autoři cestopisných děl neměli za cíl vytvořit text zapadající do konkrétní žánrové škatulky. Vedly je zcela jiné záměry, pro každého ze zde zkoumaných autorů trochu jiné. Jako texty patřící do jedné skupiny je můžeme identifikovat teprve ze současného hlediska. Právě rozdílnost autorských záměrů by bylo možné považovat za jeden z interpretačních klíčů.

Cílem této práce bylo prozkoumat, co předcházelo již jmenované rovnováze mezi faktografickou a literární složkou jednotlivých textů. Zkoumání výše zmíněné problematiky bylo založeno na bezprostřední práci s texty *Historia Mongolorum* (1246) Giovanniho da Pian del Carpine, *Il Milione* (1271) Marca Pola a *Diversae Historiae* (1330) Odorica da Pordenone

²⁸⁰ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 44.

a to zejména na analýze vybraných úryvků ze zmíněných textů. Na základě této analýzy pak lze mezi sebou konfrontovat konkrétní poznatky.

Giovanni da Pian del Carpine, Marco Polo a Odorico da Pordenone jsou už na první pohled velmi odlišné osobnosti. Každý z nich pochází z odlišného sociálního zázemí a jejich cestování mělo rozličné časové i příčinné vymezení. V průběhu života každý z nich prodělal odlišný kariérní vývoj. I jejich přístup k práci s texty *Historia Mongolorum*, *Il Milione* a *Diversae Historiae*, je následkem toho velmi rozdílný. Ačkoli kromě rozdílů mezi nimi najdeme i celou řadu podobností, a právě na těchto podobnostech lze sledovat počátečný vývoj cestopisného žánru.

Na příkladech z textu *Historia Mongolorum* je ilustrováno jakým způsobem se do převážně faktografického textu promítá subjektivní autorské já. V textu Giovanniho da Pian del Carpine s přihlédnutím k dobovému kontextu jednoznačně převládají naučné tendence a přístupy, do nichž veškerá autorská subjektivita vstupuje spíše výjimečně a ve většině případů, snad kromě zmíněného v příslušné kapitole silného krupobití následujícího po volbě nového Velkého chána, mimo autorský záměr. Přítomnost faktografických podrobností jako taková v uměleckém textu může svědčit jak o příznakovosti, tak o nepříznakovosti²⁸¹, v případě tohoto textu ale pracujeme se situací diametrálně odlišnou. Nicméně vzhledem k dobovému kontextu a neexistenci jednoznačně daných žánrových pravidel otázka příznakovosti ztrácí na důležitosti.

Nápadně nízké množství subjektivních a beletrizujících tendencí lze vysvětlit i tím, jak opatrně autor zachází s informacemi a existencí předem daného formátu a částečně i očekáváními ohledně obsahu. Posledně zmíněné lze tvrdit na základě toho, jak málo prostoru je věnováno na příklad ekonomice, která v konkrétním historickém momentě a situaci očividně nebyla prioritní.

Na příkladech z textu *Il Milione* je pak ukázáno, jakým způsobem si s poměrem faktů vůči smyšlenkám a osobní subjektivitě poradil autor, jenž nebyl svázán žádným zadáním, ať už specifickým či nikoli. Pro vytvoření textu se rozhodl spíše spontánně a opíral se zejména o vlastní paměť. V případě tohoto konkrétního textu je situace poněkud zkomplikována skutečností, že se s určitou mírou jistoty dá spekulovat o Rustichellovi da Pisa jako o původním autorovi myšlenky vytvoření knihy, o Polově cestování, a zhotoviteli prvního rukopisu. Kvůli tomu jsou však jeho zásahy do textu téměř neoddělitelné od autorem diktovaného protooriginálu.

Polův text je specifický a nejvíce hodnotný právě tím, že zprostředkoval přístup k neznámým vjemům, mentalitám, kulturám i krajinám. Proto je Marco Polo ve svém díle přítomen nejvíce z celé zkoumané triády. Propojení autora a díla je někdy tak těsné, že je obtížné

²⁸¹ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 43.

jej oddělit od autorské projekce jakožto hrdiny příběhu. Převypravování legend a fantastických smyšlenek mělo sloužit především ke zprostředkování *estetiky odlišného* čtenáři, kterému je kontext cizí.²⁸² Tento postup je poměrně progresivní, dokonce natolik, že jej můžeme nalézt i v moderních románech a jiných dílech beletristického charakteru, byť zpravidla je realizován jinými způsoby. *Il Milione* se tak vyznačuje největším podílem beletrizujících tendencí v rámci zkoumané skupiny autorů. Nicméně uměleckost právě v jeho případě vůbec nemusí souviset se skutečnou subjektivitou. V Polově textu se faktické často na první pohled jeví jako fantastické, či je za fantastický popis více či méně úmyslně schováno.

Podobně jako ostatní zde rozebíraní autoři, si byl částečně vědom otázky čtenářské percepcce. Z textu je jasně patrné, že byl mnohdy na vážkách mezi poučností či užitečností textu a jeho potenciální čtivostí. Relativní rovnováha mezi těmito dvěma motivacemi v jeho díle skutečně existuje, ze tří zmíněných autorů je skutečně nejčtivější, nehledě na mnohonásobně větší rozsah díla. Přičemž samotné kritérium čtivosti, jako takové, se zdá být důležité pouze pro Marca Pola. Jak Giovanni da Pian del Carpine, tak Odorico da Pordenone se soustředí především na informativnost textu, dodržení formátu, potažmo přehlednost a uživatelskou přístupnost. Případně také na to, do jaké míry jsou potenciální čtenáři připraveni vstřebat informace, které oni, jako autoři mohou zprostředkovat. Polo však měl jednu nespornou výhodu: tvorba *Il Milione* nebyla ani v nejmenším zatížena nutností dodržet určitý rámeček ať už informační či obsahový a mohl tak zahrnout do svého díla i informace, které by ostatní autoři upřednostnili vynechat, a text skutečně pojmout jako výčet s fantastickým hraničícím (a místy tyto hranice překračujícím) zajímavostí a podivuhodností. Nicméně ani Marcovi nejsou autocenzurní tendence zcela cizí. Znamená to, že i on si byl nějakým způsobem vědom jisté nejednoznačnosti některých údajů, o nichž pojednává. Stále se však omezuje mnohem méně než ostatní jmenovaní autoři.

Určitý podíl na specifickém vyznění textu jistě měli i pozdější opisovatelé či překladatelé. Ani v jednom ze zde rozebíraných příkladů se originál, v případech Giovanniho da Pian del Carpine a Marca Pola ani jeden ze dvou autorských originálů, se nezachoval. K dispozici máme pouze řadu často volně pojatých, opisů a překladů. Zpracovatelé textů tak ovlivňovali nejen formu, ale mnohdy i přímý obsah. Nejmarkantnější jsou tyto zásahy, poněkud překvapivě, nikoli v *Il Milione* či *Historii Mongolorum*, ale v Odoricových *Diversae Historiae*, kde si neznámý vyhotovitel nejrozšířenější verze rukopisu přidal kromě poměrně nerelevantních detailů jako drobných pomluv o konzumaci vši či záhadné kočko-gazely i celou sekvenci nepůvodních kapitol o mučednících z Tany. Právě tato nápadná nepůvodnost je však činí snáze odhalitelnými.

²⁸² ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 493.

Text se zpravidla stává uměleckým dílem pouze v momentě, kdy získává vnitřní prostor na pretextu závislý, ale nikoli přesně kopírující. Získává tak velmi limitovanou míru nezávislosti na zmíněném pretextu. Tou je ve zde zkoumaných případech empirická zkušenost s „jiným“, která zcela automaticky, ač ve velmi odlišné míře v jednotlivých textech, nabývá vrstev uměleckosti prostřednictvím dobové, politicky i kulturně podmíněného autorského pohledu, nedokonalosti autorské paměti a těžko definovatelné přidané hodnoty pocházející od zapisovatele či překladatele (popřípadě zapisovatelů či překladatelů).²⁸³

Na příkladech z *Diversae Historiae* je popsáno, v jak rozsáhlé míře se může subjektivní autorské já a uměleckost dostat i do textu částečně svázaného nutností dodržet určitý formát. Odoricův text jistě není typicky vědeckou prací ani v dnešním, ani v dobovém slova smyslu, jako na příklad *Historia Mongolorum*, nicméně je v něm pozorovatelná snaha o dodržení předem stanovené metodologie. Jeho cestopis je zároveň o něco kratší, vynecháme-li dříve zmíněné kapitoly o mučednících z Tany než ostatní rozebíraná díla, a tak není vždy snadné s jistotou vymezovat jednotlivá pravidla vnitřní struktury či způsob práce s fakty. Text dokonce místy budí dojem, že byl napsán „nanečisto“ a měl být později rozšířen či doplněn, což se pro autorovu smrt neuskutečnilo.

Poněkud generalizovaný vzorec, jímž se autor při strukturování informací řídil, skutečně lze vyzorovat. Nicméně je mu vlastní jistá nepravidelnost. Dalším netriviálním metodologickým rysem je zprostředkování velikosti jednotlivých objektů prostřednictvím jejich srovnání s urbanistickými objekty, které Odorico znal z domovského prostředí. Právě tato srovnání v určitý moment nahrazená dobovými měrnými jednotkami, poskytuje prostor k zajímavé polemice nad tím, zda neexistovaly nějaké prvotní poznámky, pořízené ještě během cestování a o něž by se autor, vedle nedokonalé lidské paměti, mohl při tvorbě textu opřít.

Diversae Historiae jsou zřejmě lépe srovnatelné s *Historii Mongolorum* než s *Il Milione*: oba autoři patřili k františkánskému řádu, oba byli vytvořením textu pověřeni a nepsali tedy z vlastního rozhodnutí, oba museli do jisté míry dodržet určitý formát. Najde se však i několik velmi zásadních rozdílů: každý z nich se na cestu vydal z jiného důvodu a s jiným úkolem, Giovanni, na rozdíl od Odorica, hned ze začátku věděl, že se od něj očekává shromažďování a zprostředkování fakticky přesných informací, kdežto Odorico byl sepsáním cestopisné relace pověřen pouze zpětně, tedy po návratu. Giovanni měl možnost si veškeré údaje poznamenat a později přepracovat v plnohodnotný text, Odorico nikoli. V převážné většině případů je zřejmé, že informace předkládá tak jak si je pamatuje, a pouze některé úryvky matně naznačují, že by mohl pracovat se stručnými a nesoustavnými poznámkami, vytvořenými ještě během putování,

²⁸³ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 62.

jak je vysvětleno v předchozím odstavci. Dalším velmi zásadním rozdílem je doba, kterou v cizích zemích strávili. Putování Giovanniho da Pian del Carpine trvalo s cestou tam i cestou zpět dohromady přibližně dva a půl roku, zatímco Odorico v cizině přebýval podle různých zdrojů 12 až 16 let. Museli teda zcela jinak přistupovat ke strukturování informací vzhledem k dramatickému rozdílu v jejich množství. Posledním zásadním rozdílem je jejich postavení v rámci řádu: Giovanni byl v momentě, kdy se vydal na cestu o mnoho stupínek výše, než byl ve stejném momentě Odorico, nemluvě o tom, že musel být i podstatně starší. Vzhledem k velkému rozdílu v postavení lze předpokládat, že Giovanni byl i vzdělanější, což se nemohlo nepromítnout do způsobu interpretace skutečnosti, ačkoli je pravdou, že ve středověkém kontextu rozsáhlé knižní znalosti mohly, ale vůbec nemusely, být ku prospěchu věci.

Je zajímavé, že ze tří zkoumaných autorů to byl právě Odorico, kdo nad otázkou percepce díla zřejmě přemýšlel nejvíce a nejednou do textu explicitně vepsal, že o některých skutečnostech se nebude rozšiřovat z toho či onoho důvodu. V *Historii Mongolorum* tento jev také najdeme, ale spíše sporadicky a převážně v nepřiznané podobě. Marco Polo pro změnu v některých pasážích přiznal, že miní něco zamlčet, a neopomněl ani důvod, ale i v jeho případě je to v textu k vidění velmi zřídka. O to zajímavější je přítomnost fantastických elementů. Autor si musel být velmi dobře vědom, jakou reakci jednotlivé informace v potenciálních čtenářích mohou vyvolat, proto část faktů zamlčel a někdy cíleně, jindy zřejmě nechtěně zahrnul do textu i elementy spíše fantastické. V dobovém kontextu vzniku díla a skutečnosti, že dobový empirický čtenář Odoricova díla by se k poznání tohoto kontextu nikdy nemohl dostat jiným způsobem a ti, kdo by mohli usvědčit autora z nepřesnosti, by pak jistě sami mohli přijít s vlastní sítí subjektivních dojmů a nereálných představ, již by opředli fakta, zdá se přítomnost fantastična v textu být zcela na místě. Tímto způsobem předložené geografické zázračno zůstane v literatuře (nejen cestopisné) nadlouho a postupem času nabyde formy geografického exotismu.²⁸⁴

Z tohoto důvodu celou řadu zajímavých otázek vyvolává i relativní faktografická přesnost v popisu Číny kontrastující s fantastičnem protkaným popisem zemí východní Asie.²⁸⁵ Proč ten rozdíl? Jediné logické vysvětlení, které se v tomto případě nabízí, tkví v předpokladu, že právě takto se autor pokusil najít šalamounský kompromis mezi dodržením zadání a realizací výše vysvětlené hry se čtenářskými dojmy. Tento výklad by zároveň potvrzoval teorii o tom, že Odorico byl pověřen sepsáním textu, který by pomohl získat nové lidi pro františkánskou misi v Číně. Geografické zázračno zemí východní Asie by tak plnilo funkci jakési návnady,

²⁸⁴ ČERVENKA, M. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005, s. 478.

²⁸⁵ SOMMER, P. a V. LIŠČÁK. Cit. vyd., s. s. 56.

zatímco faktograficky převážně spolehlivé informace o budoucím místě působení by stále plnily praktické účely.

Podobně jako *Historia Mongolorum* a *Il Milione*, prošly *Diversae Historiae* celou řadou proměn pod vlivem svých opisovatelů a překladatelů. Původní text byl tedy podroben řadě zásahů, kromě toho si nemůžeme být zcela jisti, neutrpěl-li autorem diktovaný protooriginál nějaké změny už v moment zápisu. V případě *Historie Mongolorum* můžeme doložit dvě originální verze a s jistotou tvrdit, že nad jejich původním obsahem měl autor kontrolu. Situace s *Il Milione* je už o něco komplikovanější: i v tomto případě předpokládáme existenci dvou verzí, z nichž první autor pouze nadiktoval a ve druhé osobně revidoval a pravděpodobně pozměnil už nadiktované. I v tomto případě měl autor kontrolu nad textem, byť už neúplnou, a je doložitelné, že se tato skutečnost do textu poměrně přímo promítla. Co si ale počít s *Diversae Historiae*, které autor nadiktoval, a k eventuální revizi zřejmě nikdy nedošlo pro jeho úmrtí? Je pravděpodobné, že dílo diktoval, místo toho, aby jej sepsal sám, právě kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu. Znamená to, že Odorico měl nad dílem mnohem menší kontrolu, než se u autorů obvykle předpokládá. Problém rozhraní faktografie a subjektivity se tedy poněkud komplikuje. Analýza textu naznačuje poměrně markantní přítomnost autorského subjektu v textu, zcela jednoznačně vyšší než v díle Giovanniho da Pian del Carpine, ale přesto menší, než v díle Marca Pola, nadále však zůstává otazník nad tím, do jaké míry je v tomto případě autorský subjekt skutečně autorský.

7. Resumé

Cílem této práce je prozkoumat co předcházelo rovnováze mezi faktografickou a literární složkou v raných stádiích vývoje cestopisné literatury v Itálii. Díla, která byla zvolena, jako základ pro analýzu jsou: cestopisné relace *Historia Mongolorum* Giovanniho da Pian del Carpine, *Il Milione* Marca Pola a *Diversae Historiae* Odorica da Pordenone.

Giovanni da Pian del Carpine (přibližně 1180–1252), vysoký církevní hodnostář, se vydal na cestu nikoli z vlastní iniciativy, ale na příkaz papeže, s poměrně jasným cílem: získat co možná nejvíce potenciálně užitečných informací o Mongolech. Zatímco Marco Polo (1254–1324) obchodník, který v cizině pobýval mnohem delší dobu, nebyl nikterak vázán ani zadáním, ani povinností vůbec podávat jakoukoli zprávu o svých cestách. Odorico da Pordenone (přibližně 1275–1331) byl podobně jako Giovanni da Pian del Carpine církevním hodnostářem, nicméně jeho společenské postavení bylo mnohem nižší. Východním směrem cestoval z jiného důvodu a jeho prvotním úkolem vůbec nemělo být podání informací, jímž byl pověřen teprve po návratu do Evropy. Všechny zmíněné autory však lze považovat za poměrně typické cestovatele (a autory cestopisných relací) své doby.

Tato práce je rozdělena do pěti kapitol. Druhá kapitola je pouze velmi povšechným úvodem k hlavní části práce. Ve třetí kapitole je představen Giovanni da Pian del Carpine, historický kontext, v němž působil, jeho život a dílo. Analytická část kapitoly je uvedena krátkým komentářem k jednotlivým zachovaným verzím textu, následuje zkoumání míry přítomnosti autorského subjektu v textu, vytvořeném v rámci jasně daného zadání. Čtvrtá kapitola je věnována osobnosti Marca Pola, historickým okolnostem, jichž byl svědkem, jeho život, dílu, stručnému komentáři k jednotlivým verzím textu a také rozboru míry přítomnosti autorského subjektu v textu realizovaném bez jakýchkoli předem daných podmínek. V páté kapitole je představen Odorico da Pordenone, historický kontext, v němž působil, jeho život a dílo. Dále je na příkladech z jeho díla *Diversae Historiae* ukázáno, v jak rozsáhlé míře může autorský subjekt pronikat i do textu vytvořeného na základě zadání. Šestá a poslední kapitola má rekapitulační charakter, konfrontuje poznatky získané ve třech předcházejících kapitolách a poukazuje na odlišnosti a podobnosti mezi jednotlivými autory.

8. Riassunto

L'obiettivo della tesi di laurea era lo studio dell'equilibrio tra la componente oggettiva e quella soggettiva nella letteratura di viaggio nel contesto del Medio Evo italiano. Le opere scelte come base per l'analisi sono: *Historia Mongolorum* di Giovanni da Pian del Carpine, *Il Milione* di Marco Polo e *Diversae Historiae* di Odorico da Pordenone.

Giovanni da Pian del Carpine (ca. 1180–1252) che faceva parte del clero relativamente alto, partì a per iniziativa del Papa e con un compito abbastanza chiaro: raccogliere tutte le informazioni utili sui Mongoli. Invece Marco Polo (1254–1324), un mercante che tra l'altro trascorse molto più tempo all'estero, non aveva alcun obiettivo specifico né doveva presentare la relazione sul suo viaggio. Odorico da Pordenone (ca. 1275–1331), proprio come Giovanni da Pian del Carpine faceva parte della chiesa cattolica, ma apparteneva ai livelli non molto alti. Viaggiò in Oriente anche per motivi diversi e lo scopo del suo viaggio non era fornire le informazioni. Al suo ritorno, però, gli fu chiesto di raccontare il suo viaggio. Doveva dettare un testo su proprio viaggio solo dopo essere tornato in Europa. Tutti e tre possono essere considerati tipici viaggiatori (e autori di letteratura di viaggio) del loro tempo.

Questa tesi è divisa in cinque capitoli. Il secondo capitolo è solo una breve introduzione della parte principale della tesi. Il terzo capitolo è dedicato a Giovanni da Pian del Carpine e dapprima tratta della sua vita e della sua opera in generale e poi segue un'analisi del testo *Historia Mongolorum*. Dopo un breve commento sulle diverse versioni del testo segue un breve studio sulla problematica della presenza dell'autore e la componente artistica in un testo scritto con un obiettivo specifico. Nel quarto capitolo è presentato Marco Polo, ne sono descritti il contesto storico, la vita e la sua opera *Il Milione*. Poi segue un breve approfondimento sulle diverse versioni del testo. Segue quindi lo studio della problematica della presenza delle tendenze artistiche e soggettive in un'opera creata senza alcuno scopo specifico. Il quinto capitolo è dedicato a Odorico da Pordenone, al contesto storico in cui visse e alla sua vita. Poi con esempi tratti da *Diversae Historiae* viene dimostrato come le tendenze artistiche e soggettive possono emergere anche in un testo scritto secondo un obiettivo relativamente specifico. Il sesto e ultimo capitolo presenta infine le conclusioni, il confronto di quello che è emerso ed evidenzia le differenze e somiglianze tra gli autori.

9. Seznam použité literatury

9.1. Primární literatura

Já bratr Oldřich Čech z Furlánska, přložili: F. Gel a R. Kocourek, Praha: Lidová demokracie, 1962.

KNOBLOCH Edgar. *Putování k Mongolům*. Praha: Živá díla minulosti, 1964.

PULLÉ Giorgio. *Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari nel 1245–47*, Florencie: Tipografia G. Carnesecchi e figli, 1913.

POLO Marco. *Le meraviglie del mondo*, Milano: Trves-Treccani-Tuminelli, 1932.

POLO Marco. *Milión*, překlad M. Mattušové, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961.

RAMUSIO Giovanni Battista. *Navigazioni e viaggi vol. IV*. [online] Elektronická edice 1999, Dostupné z: <https://www.liberliber.it/online/autori/autori-r/giovan-battista-ramusio/navigazioni-e-viaggi/>.

YULE Cordier Henry. *Cathay and the Way Thither. Collection of Medieval Notices of China*, London: The Hakluyt society, 1866.

9.2. Sekundární literatura

ANDREOSE Alvise. *Odorico da Pordenone OMin.: Libro delle nuove strane e meravigliose cose*. Volgarizzamento italiano del secolo XIV dell'Itinerarium di Odorico da Pordenone, Padova: Centro Studi Antoniani, 2000.

ČERVENKA Miroslav. *Na cestě ke smyslu: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2005.

Cestopis tzv. Mandevilla, K vyd. přípr. Šimek F.; Předml.: Janáček J.; Doslov naps. Šimek F. a Kaňák M. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1963.

ECO Umberto. *O zrcadlech a jiné eseje*, Praha: Mladá fronta, 2002.

ESCOBAR Mario. *Ordini e congregazioni religiose, 2 voll.*, Torino: SEI, 1951.

GIOVANNI DA PIAN DEL CARPINE, *Storia dei Mongoli*, a cura di Enrico Menestò, traduzione italiana a cura di Maria Cristiana Lungarotti e note di Paolo Daffinà, introduzione di Luciano Petech, studi storico-filologici di Claudio Leonardi, Maria Cristiana Lungarotti, Enrico Menestò, Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 1989.

- GOLUBOVICH Girolamo. *Biblioteca bio-bibliografica della terra santa e dell' oriente Franceseano*, Firenze:Quaracchi, 1906.
- HAW Stephen G. *Marco Polo's China: a Venetian in the Realm of Kublai Khan*, London & New York: Routledge, 2006.
- HOFFMAN Donald L. *Rusticiano da Pisa*, Lacy, Norris J. *The New Arthurian Encyclopedia*, N. Y.: Garland, 1991.
- HORÁK Bohuslav. *Marco Polo, jeho cesty a dílo*, Praha: Československá společnost zeměpisná, 1949.
- HORÁK Bohuslav. *Dějiny zeměpisu I.*, Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958.
- KARFÍKOVÁ Lenka; ŠÍR Zbyněk. *Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- KIECKHEFER Richard., *Magie ve středověku, Vydání I.* Praha: Argo, 2005.
- LATHAM Ronald. *The Travels of Marco Polo*, London: Folio Society, 1958.
- LEICHT Pier Silverio. *Breve storia del Friuli*, Udine: Libreria Cerducci Editrice, 1923.
- MONTALBANO Kathryn A., *Misunderstanding the Mongols: Intercultural Communication in Three Thirteenth-Century Franciscan Travel Accounts*, v *Information & Culture*, Vol. 50., No 4. 2015.
- OHLER Norbert. *Cestování ve středověku*, Jinočany: H&H, 2003.
- PELÁN Jiří. *Slovník italských spisovatelů*. Praha: Libri, 2004.
- READ Pierce Paul. *Templáři: Vzestup a pád mýty opředěného řádu*, Praha: BB art, 2002.
- SOMMER Petr a Vladimír LIŠČÁK. *Odorik z Pordenone: z Benátek do Pekingu a zpět: setkávání na cestách Starého světa ve 13.–14. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference, Plzeň 13.–14. listopadu 2006 = Odoric of Pordenone: from Venice to Peking and back: meetings on the roads of the Old World in the 13th–14th centuries: proceedings of the international conference, Pilsen, 13th to 14th november 2006*. Praha: Filosofia, 2008. *Colloquia mediaevalia Pragensia*.
- VOGEL Hans Ulrich. *Marco Polo Was in China: New evidence from Currencies, Salts and Revenues*, Leiden: BRILL, 2012.

9.3. Elektronické zdroje

COLE, Thomas B.: JAMANETWORK.com *Giant Indian Fruit Bat* [online]. Publikační portál Americké asociace lékařů, Jama network, rev. 2009, [cit. 2019-03-04]. Dostupné na: <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/184763>.

ECO Umberto. *Storia delle terre e dei luoghi leggendari* [online], Milano: Bompiani, 2013, Dostupné z: <https://libri.cc/storia-delle-terre-e-dei-luoghi-leggendari-umberto-eco-pdf/>.

ETYMONLINE.com: *Tarantula* [online]. Online etymologický slovník, EtymOnline, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.etymonline.com/word/tarantula>.

GRULICH Vít. *BOTANY.cz: Pepřovník černý* [online]. O. s. Přírodovědná společnost, BOTANY.cz, rev. 17.09.2011 [cit. 2019-02-05]. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/piper-nigrum/>.

GUMILEV Lev. *Starověké Rusko a Velká Step* [online], Moskva: Мысль, 1989. Dostupné z: <http://gumilevica.kulichki.net/ARGS/args522.htm>.

HAW Stephen G. *Marco Polo's China: a Venetian in the Realm of Kublai Khan* [online], London & New York: Routledge, 2006, Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=DSfvfr8VQSEC&pg=PA54&redir_esc=y#v=onepage.

CHANG Na. *Marco Polo Was in China: New Evidence from Currencies, Salts and Revenues* [online]. Reviews in History. Dostupné z: <https://reviews.history.ac.uk/review/1667#f2>.

CHINADIALOGUE.net: *Eating habits in south China driving endangered animals to extinction* [online]. Zpravodajský server, China Dialogue, rev. 18.12.2012 [cit. 2019-03-04], Dostupné na: <https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/5506-Eating-habits-in-south-China-driving-endangered-animals-to-extinction>.

IUCNREDLIST.org: *Siberian Musk Deer; Mountain Gazelle* [online]. Červený seznam ohrožených druhů, IUCN Red List, [cit. 2019-23-09]. Dostupné na: <https://www.iucnredlist.org/species/13897/61977573#taxonomy>.

GOGGIOLI Maria M. *STORIA.BNCF.FIRENZE.sbn.it: L'unione con la biblioteca Palatina* [online]. Oficiální stránky florentské městské knihovny, [cit. 2019-01-05]. Dostupné na: <http://storia.bncf.firenze.sbn.it/passato-2/origine-e-sviluppo-della-biblioteca-magliabechiana/lunione-con-la-biblioteca-palatina/>.

RÖMER Ulrich. WEATHERONLINE.co.uk: *Mongolia* [online]. Portál poskytující klimatické a meteorologické údaje, [cit. 2019-21-10]. Dostupné na: <https://www.weatheronline.co.uk/reports/climate/Mongolia.htm>.

SAZALEY Jessie. LIFESCIENCE.com: *Tarantula* [online]. Elektronický mediální server, Life Science, rev. 24. 12. 2014, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.livescience.com/39963-tarantula.html>.

Univerzita v Adelaide, TOXINOLOGY.com: *Naja atra* [online]. Databáze klinické toxinologie, TOXINOLOGY.com, [cit. 2019-03-04]. Dostupné na: <http://www.toxinology.com/fusebox.cfm?fuseaction=main.snakes.display&id=SN0039>.

ZICHA Ondřej. BIOLIB.cz: *Rod jestřáb* [online]. Mezinárodní encyklopedie rostlin, hub a živočichů, BioLib, [cit. 2019-02-05]. Dostupné na: <https://www.biolib.cz/cz/taxonsubtaxa/id8521/>.